

52 /
172 / 2

ԿՐԻՍՏՈՍ

1 9 7 2 1



ქრონიკა

შინაპარსი

საკვ ცენტრალურ კომიტეტში —
ლიტერატურულ-მხატვრული
კრიტიკის შემსახებ 3

ფრ. ხალვაში — დღე გეგელი-
ძეგვიდან სიგლიგეთამდე.
მოთხრობა 8

ზ. ჯორიძე — ლექსები 26

ვ. ბაჯალიძე — შინი წილი
ცა. სოფლის თავკაცის ჩა-
ნაწერები 31

ლ. ნუცუბიძე — ფიქრები დავით
აღმაშენებლის საფლავთან
ლექსი 48

ა. შერვაშიძე — გმინარე თე-
მიდა ნაწყვეტი პიესიდან 50

ც. ანთაძე — ლექსები 63

კ რ ი ტ ი კ ა დ ა კ უ ბ ლ ი ტ ი ს ტ ი კ ა

ა. ჩავლიაშვილი — კოეზიის
იდეური სიფინდისათვის 65

წ ე რ ი ლ ე ბ ი

ზ. თანდილავა — ლაზური საი-
სტორიო ლექსები 71

წიგნების მიმოხილვა

ბ. შამელაშვილი — ქართული
ენის აზარული დიალექტის
ლექსიკა 83

ლიტერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
შურონალი

საპარტფელოს საბჭოთა
მწერლების კავშირისა და
აზარის განყოფილების
ორგანო

ბ ა თ შ მ ი — 1972

ინანვარ-თეგერვალი

11977



რედაქტორი ა. შონია

სარედაქციო კოლეგია: ხ. ახვლედიანი, მ. ვარშანიძე (პ. მგ.
მდივანი), პ. ლორია, ალ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.

ტელეფონები: რედაქტორის — 33-71, პ/მგ. მდივნის — 33-72.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 21.II.1972 წ., საბეჭდი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი.

შეკვეთის № 304, ემ 01360. ქალაქის ზომა 60×90, ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარპოლიგრაფმრეწვის ბათუმის სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის, 22).

სკკპ ცენტრალურ კომიტეტში

ლიტერატურულ - მხატვრული კრიტიკის შესახებ

სკკპ ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო დადგენილება „ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკის შესახებ“. დადგენილებაში აღნიშნულია, რომ პარტიული კომიტეტები, კულტურის დაწესებულებანი, შემოქმედებითი კავშირები, პრესის ორგანოები აქტიურ ღონისძიებებს მიმართავენ, რომ შესრულდეს სკკპ XXIV ყრილობის მითითებანი ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკის ღონის ამაღლების შესახებ. კრიტიკის ამოცანები განიხილეს მხატვრული ინტელიგენციის ყრილობებზე, პლენუმებზე, კრებებზე. მეტი იბეჭდება შინაარსიანი სტატიები, რომლებიც გამსჭვალულია ზრუნვით სოციალისტური რეალიზმის ხელოვნების შემდგომი განვითარებისათვის.

ამასთანავე სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში აღნიშნულია, რომ კრიტიკის მდგომარეობა ჯერ კიდევ არ შეესაბამება მთლიანად მოთხოვნებს, რომლებსაც განსაზღვრავს კომუნისტურ მშენებლობაში მხატვრული კულტურის სულ უფრო მზარდი როლი. საკმაოდ ღრმად არ აანალიზებენ საბჭოთა ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარების, სოციალისტური ერების კულტურების ურთიერთგამდიდრებისა და დაახლოების პროცესებს. ბევრ სტატიას, მიმოხილვას, რეცენზიას ზერეღე ხასიათი აქვს, დაბალია მათი ფილოსოფიური და ესთეტიკური დონე, მოწმობენ ცხოვრებასთან ხელოვნების მოვლენების დაკავშირების არცოდნას. კრიტიკაში დღემდე ვლინდება შემრიგებლური დამოკიდებულება იდეური და მხა-

ტერული წუნისადმი, სუბიექტივიზმი, ძმაბიჭური და ჯგუფური მიკერძობანი. ზოგჯერ იბეჭდება ისეთი მასალებიც, რომლებშიც მოცემულია საბჭოთა და რევოლუციამდელი ხელოვნების ისტორიის მცდარი სურათი, წინასწარ აკვიატებული შეფასება ეძლევათ ცალკეულ ხელოვანთ და ნაწარმოებებს. კრიტიკა ჯერ კიდევ არ არის საკმაოდ აქტიური და თანმიმდევრული სოციალისტური რეალიზმის ხელოვნების რევოლუციური, ჰუმანური იდეალების დამკვიდრებაში, ბურჟუაზიული „მასობრივი კულტურის“ და დეკადენტურ მიმდინარეობათა რეაქციული არსის მხილებაში, ლიტერატურასა და ხელოვნებაზე სხვადასხვაგვარი არამარქსისტული შეხედულებების, რევიზიონისტული ესთეტიკური კონცეპციების წინააღმდეგ ბრძოლაში.

პარტიული კომიტეტები, სამინისტროები და უწყებები, შემოქმედებითი კავშირები ჯერ კიდევ ვერ უზრუნველყოფენ ჯეროვან კონტროლს პრესის საქვეუწყებო ორგანოების, გამომცემლობების, ტელევიზიისა და რადიოს შესაბამისი რედაქციების კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული საქმიანობისადმი, სუსტად იყენებენ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებს მშრომელთა მიზანმიმართული იდეურ-ესთეტიკური აღზრდისათვის, მრავალეროვნული საბჭოთა ხელოვნების საუკეთესო მიღწევათა პროპაგანდისათვის.

მთელი რიგი გაზეთებისა და ჟურნალების რედაქციები ყოველთვის როდი იჩენენ მომთხოვნელობას კრიტიკული სტატიების იდეურ-თეორიული დონისადმი. არსებითი ნაკლოვანებანია რეცენზირების პრაქტიკაში. გამოქვეყნებულ რეცენზიებს ხშირად აქვთ ცალმხრივი ხასიათი, შეიცავენ დაუსაბუთებელ კომპლიმენტებს, სჯერდებიან ნაწარმოების შინაარსის ზერელე გადმოცემას, წარმოდგენას ვერ გვიქმნიან მის რეალურ მნიშვნელობასა და ღირებულებაზე. ბევრი წიგნი, სპექტაკლი, ფილმი, სამხატვრო გამოფენა, მუსიკალური ნაწარმოები, საკონცერტო პროგრამა საერთოდ კრიტიკის თვალთახედვის მიღმარჩება. ნაკლებად იზიდავენ პრესაში სამუშაოდ მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკის, ხელოვნების თეორიისა და ისტორიის დარგის წამყვან სპეციალისტებს, საბჭოთა კულტურის ოსტატებს; რედაქციები ჯეროვან ყურადღებას არ უთმობენ იმას, რომ კრიტიკული მასალები ჟანრულად მრავალფეროვანი და გასაგები იყოს.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში აღნიშნულია, რომ შემოქმედებითი კავშირების ხელმძღვანელი ორგანოები იშვიათად აწყობენ მხატვრული შემოქმედების მომწიფებელი პრობლემების კოლექტიურ განხილვებს, ნელა გარდაქმნიან კრიტიკის კომისიებისა და საბჭოების მუშაობას, ყოველდღიურად არ ზრუნავენ კრიტიკოსთა იდეური აღზრდისა და პროფესიული მომზადებისათვის, იმისათვის, რომ ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკთა წრეში იყოს მაღალი მომთხოვნელობის, კრიტიკის გამოსვლებისადმი სწორი დამოკიდებულების ვითარება.

ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკის ნაკლოვანებებს, აღნიშნულია დადგენილებაში, ბევრად განაპირობებს კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა. ამავე დროს უნივერსიტეტებსა და ჰუმანიტარულ უმაღლეს სასწავლებლებში არ არის შექმნილი კრიტიკის დარგში სტუდენტთა და ასპირანტთა სპეციალიზაციისათვის საჭირო პირობები, დამაკმაყოფილებლად არ არის დაყენებული ეს მუშაობა არც ლიტერატურისა და ხელოვნების სასწავლებლებში. კრიტიკის განვითარებაზე უარყოფითს გავლენას ახდენს სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის სერიოზული ნაკლოვანებანი, მეცნიერთა და შემოქმედებითი კადრების უწყებრივი დაქსაქსვა, შეუთანხმებლობა სამეცნიერო დაწესებულებათა საქმიანობაში.

სკკპ ცენტრალურმა კომიტეტმა მოკავშირე რესპუბლიკების კომპარტიათა ცენტრალური კომიტეტების, სკკპ სამხარეო და საოლქო კომიტეტების, სამინისტროებისა და უწყებების, შემოქმედებითი კავშირების, პრესის, გამომცემლობების, ტელევიზიისა და რადიოს ორგანოების ხელმძღვანელთა ყურადღება მიაპყრო იმას, რომ საჭიროა ამაღლდეს ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკის იდეურ-თეორიული დონე, მისი აქტივობა და პრინციპულობა მხატვრული შემოქმედების დარგში პარტიის ხაზის გასატარებლად.

კრიტიკის ვალია, ხაზგასმულია დადგენილებაში, ღრმად გაანალიზოს თანამედროვე მხატვრული პროცესის მოვლენები, ტენდენციები და კანონზომიერებანი, ყოველნაირად შეუწყოს ხელი პარტიულობისა და ხალხურობის ლენინური პრინციპების განმტკიცებას, იბრძოდოს საბჭოთა ხელოვნების მაღალი იდეურ-ესთეტიკური დონისათვის, თანამიმდევრულად გაილაშქროს ბურჟუაზიული იდეოლოგიის წინააღმდეგ. ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკა მოწოდებულია ხელი შეუწყოს

ხელოვანის იდეური ჰორიზონტის გაფართოებას და მისი ოსტატობის დახვეწას. ავითარებს რა მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკის ტრადიციებს, საბჭოთა ლიტერატურულ-მხატვრულმა კრიტიკამ ზუსტი იდეური შეფასება, ღრმა სოციალური ანალიზი უნდა შეუხამოს ესთეტიკურ მომთხვენელობას, ტალანტისადმი, ნაყოფიერი შემოქმედებითი ძიებისადმი გულისხმიერ დამოკიდებულებას.

შესაბამის სამინისტროებსა და უწყებებს, შემოქმედებითს კავშირებს წინადადება ეძლევათ შეიმუშაონ და განახორციელონ საქვეუწყებო ყურნალების, გაზეთების, გამომცემლობების, ტელევიზიისა და რადიოს რედაქციების კრიტიკულ-ზინლოგრაფიული საქმიანობის გაუმჯობესების ღონისძიებანი; განამტკიცონ სარედაქციო კოლეგიები, გამომცემლობათა საბჭოები, რედაქციები კვალიფიციური, პოლიტიკურად მომწიფებული კადრებით, შექმნან შტატგარეშე აქტივი ავტორიტეტიანი კრიტიკოსებისაგან; გაითვალისწინონ ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკის, ლიტერატურათმცოდნეობისა და ხელოვნებათმცოდნეობის დარგის საუკეთესო ნაშრომთა წახალისების ფორმები.

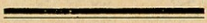
სკკპ ცენტრალურმა კომიტეტმა ურჩია შემოქმედებითს კავშირებს ყოველდღიურად იზრუნონ ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკის იდეურ-თეორიული და პროფესიული დონისათვის, ამაღლონ მისი როლი კომუნისტური მშენებლობის ამოცანების გადაწყვეტაში, საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებაში, უცხო შეხედულებათა და კონცეფციათა წინააღმდეგ ბრძოლაში. შემოქმედებითი კავშირები, ნათქვამია დადგენილებაში, უნდა იყვნენ მხატვრული შემოქმედების აქტუალური საკითხების, ლიტერატურისა და ხელოვნების ცალკეული ნაწარმოებების განხილვის ინიციატორები და ორგანიზატორები, თავიანთი წვლილი უნდა შეჰქონდეთ სოციალისტური რეალიზმის თეორიული პრობლემების შემუშავებაში. უნდა გაუმჯობესდეს კრიტიკის კომისიებისა და საბჭოების საქმიანობა.

სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიას, სამინისტროებს, უწყებებს წინადადება ეძლევათ მათდამი დაქვემდებარებული ინსტიტუტების ყურადღება მიაპყრონ ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკის თეორიისა და მეთოდოლოგიის პრობლემების ღრმა შესწავლას, გაააქტიურონ მეცნიერთა მუშაობა თანამედროვე მხატვრული პროცესის, სოციალისტური თანამეგობრობის ქვეყნების კულტურათა ურთიერთმოქმედების კვლევაში.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება შეიცავს რეკომენდაციებს, რომ გაუმჯობესდეს ლიტერატურის, კინოს, თეატრის, მუსიკის, სახვითი ხელოვნების, ისტორიისა და თეორიის დარგის სპეციალისტთა მომზადება. მხედველობაშია, რომ უნივერსიტეტების, პედაგოგიური ინსტიტუტებისა და სპეციალური უმაღლესი სასწავლებლების სასწავლო გეგმებში გაითვალისწინონ ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკის პრობლემებზე სტუდენტთა და ასპირანტთა ფაკულტატიური სპეციალიზაციისათვის საჭირო პირობები. სკკპ ცენტრალურ კომიტეტთან არსებულ საზოგადოებრივ მეცნიერებათა აკადემიას ევალება გაუმჯობესოს და გააფართოოს ლიტერატურისა და ხელოვნების და ლიტერატურულ-მხატვრული კრიტიკის თეორიის დარგის კვალიფიციურ სპეციალისტთა მომზადება აკადემიის ბაზაზე.

კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული საქმის შემდგომი გაუმჯობესებისა და მხატვრული ლიტერატურის პროპაგანდის მიზნით მიზანშეწონილად არის მიჩნეული შეიქმნას მასობრივი ლიტერატურულ-კრიტიკული და ბიბლიოგრაფიული ჟურნალი.

პარტიული კომიტეტების დიდმნიშვნელოვანი ამოცანაა, ნათქვამია სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში, სამინისტროებსა და უწყებებს, შემოქმედებითს კავშირებს, პრესის, ტელევიზიისა და რადიოს ორგანოებს მეტი დახმარება გაუწიონ კრიტიკოსთა კადრების აღზრდის, შერჩევისა და განაწილების საქმეში, განამტკიცონ კრიტიკოსთა კავშირი კომუნისტური მშენებლობის პრაქტიკასთან, სრულყოფონ მათი მარქსისტულ-ლენინური თეორიული მომზადება.



შკირონ ხაღვაში

ღღმ გეგმელიკმებიღან სიბლიბმთამღმ

აღბათ ადვილი მისახვედრია, რომ ამ ორ სახელს წარმოთქმისას ერთმანეთთან არა მარტო სასიამოვნო პოეტური ალიტერაცია ათანხმონენებს, არამედ, სიტყვებს თითქოს რაღაცნაირი შინაგანი ნათესაობაც აკავშირებს.

გეგელიძეები ჩემი სოფელია ქართული ზღვისპირეთიდან რამდენიმე ათეული კილომეტრის დაშორებით, აჭარის მთებში, ხოლო სიგლიგეთი შორსაა, უნგრეთში, ბალატონის ტბის დასავლეთ სანაპიროზე.

რა საერთო აქვს ამ ორ სოფელს ერთმანეთთან?

მინცდამაინც არავითარი.

მხოლოდ მე ვარ მიზეზი.

შარშანდელი შემოდგომის ერთმა ჩვეულებრივმა ღღმ ეს ორი სახელი, ეს ორი სოფელი, ყოველ შემთხვევაში ჩემთვის, ერთმანეთთან გააერთიანა. ერთსაც გავიმხელ, პირველად რომ სიგლიგეთი გავიგონე, მეგონა ეს ჩემი სოფლის სახელია უნგრულად თარგმნილი-შეთქი.

სწორედ ამიტომ წამომცდა წელან: „ამ ორ სიტყვას შინაგანი ნათესაობაც აკავშირებს“.

ასე თუ ისე, შარშანდელი შემოდგომის იმ ერთი ღღის ამბავს გეტყვი.

მომისმენ?

სიამოვნებითო, მეუბნები?

ოჰ, გმადლობთ, ჩემო ბატონო.

არა, ღწერთმანი, არ გეხუმრები. ისე ეზარებათ ღღეს ჩემს მეგობ-

რებს ახალი ლიტერატურული ნაწარმოების მოსმენა. ან წაკითხვა, ისიც ამნაირი შესავალით, რომ შენი თანხმობა ჩემთვის ძალიანაც დასაფასებელია.

ჰოდა, გმადლობთ, ჩემო ბატონო.

ისე, გულახდილად თუ ვაღიარებთ, მე და შენაც ამ წუთისოფლის კარგი ბედოვლათები ვართ.

გვირჩევნია მთელი დღე ყალბი ქებადიდებით გასიებულ სადღე-გრძელოებს ვუსმინოთ, ვიდრე ერთმანეთის ჭეშმარიტი განცდა-განწყობილებანი და ფიქრები გავიზიაროთ, გუშინდელ თუ ხვალინდელ დღეზე ვიმსჯელოთ, ანდა, ჩვენი ლიტერატურული სიახლენი მოთმინებით გავიცნოთ, განვსაჯოთ.

* * *

ახლა, რადგან წამოვიწყე, ამ ორმხრივი საყვედურებით ორივენი კარგა გვარიანად გავიროზგებოდით, მაგრამ სწორედ იმ დილას, როცა ჩემი მოგზაურობა დაიწყო, გეგელიძეებიდან მომავალს, ცხმორისის ხილთან ერთი ისეთი უცნობი დამემგზავრა და მთელი გზა ზღვისპირაშდე თავი ისე ამომიყორა გაუთავებელი ლაპარაკით და ათასნაირი საყვედურებით ყველასა და ყველაფრის მიმართ, რომ ჯობია ის გავიხსენო, რადგან ამაში ჩემი სათქმელიცაა.

თავიდან იგი ძალიან ახალგაზრდა მომეჩვენა. უმაღვე შევატყვე ენა ექავებოდა სალაპარაკოდ.

ვიფიქრე, ეს ვიღაცა ქაქანა და ქარაფშუტა ავიკიდე მეთქი.

სულ ერთიანად მომეყარა ცისა და მიწის, ზეგნელების და ბარელების, სოფლელების, ქალაქელების, გლეხების, ინტელიგენტების.

მაგრამ ვიტანდი. ნახევრად ვუსმენდი და მხოლოდ კანტიკუნტად თავს ვუქნევდი. რა შენადვლებოდა, საჭესთან ვიჯექი და პირდაპირ მაინც ვერ ხედავდა სახეზე ჩემს განწყობილებას.

ეს ჩვენი დალოცვილი შარაგზა კი, ხომ კარგად მოგეხსენება, როგორ ღობის წირეხივით დაგრეხილია. კარგი, ამას აღარ იჩივლებ, მთიან რელიეფს დააბრალებ, მაგრამ გზა რომ ვიწროა, ხოლო ზედაპირი მრავალგან ჩატეხილი, უსწორმასწორო და თითქმის გაუვალიც კი, ეს ხომ ნამდვილად ჩვენი ბრალია.

ასეთ გზაზე მიმავალი, საჭესთან თუ ზიხარ, რა თქმა უნდა გვერდით ვერ გაიხედავ. ერთ-ორჯერ მაინც მოვახერხე ჩემი ისე უსაშველოდ გაშინაურებული უცნობი მეზობლისათვის თვალი მომეკრა.

იგი ჩემზე მეტი გაფაციცებით აკვირდებოდა წინ გამიჩენილ გზის ყოველ მონაკვეთს და მანქანა რომ ახალ მოსახვევს მიადგებოდა, შიშით ადგილიდან ოდნავ წამოიწევდა ხოლმე. ეტყობოდა, დილით გაპარსვა



ვერ მოესწრო, პერანგზე კი მუდმივინასკვიანი შავი ჰალსტუხი ეკეთა, მუხლებზე ედო საკმაოდ შეღახული ტყავის ყდა, რომელშიც ალბათ ქალაღლებს გარდა, საჭიროებისას, სხვა მრავალი ნივთიც პოულობდა ადგილს.

— ამ იალუნზე მაინც რად აჩქარდით? — მკითხა.

დღეს მოსკოვში მივფრინავ, ხოლო იქიდან პირდაპირ ბუდაპეშტში მეთქი, ვუპასუხე.

გაიოცა, ჩაფიქრდა, აზრი მოიკრიბა და გააგრძელა:

— მით უმეტეს საწყენია, რომ ასეთი გახედული ჩვენებურები აქაურობის გასაუკეთესებლად მაინცდამაინც არ ზრუნავთ. შეხეთ რა გზაა, მანქანა მაინც არ ვეცოდებათ? რატომ არ დაწერთ ამაზე და არაფერს იტყვიან უფროსებთან?

— ხომ ხედავთ, აფართოებენ. — ვუთხარი.

— აბა, ასე აფართოებენ ათი წელიწადია. ჯერ კიდევ გასულ ხუთწლეულში უნდა დამთავრებიან... გზა არა და გზის გაყოლებაზე აქაური მასალებით ბევრი სახლი კი წამოიჭიმა. არა, არა, ძმაო, ვერ იქცევით ახლანდელი მოღვაწენი გახედულად. გაჩუმებულხართ, კმაყოფილად სხედხართ კაბინეტებში და მარტო საკუთარ საქმეებს აჭახრაკებთ. ყველაზე საშიში ისაა, რომ ყველანი თითქოს ყველაფრით კმაყოფილები ვართ.

მე ვინ რას მეკითხება. ძალა თქვენს სიტყვას აქვს... ძალიან კარგად გიცნობ და კიდევ მეამაყება, რომ ამ ჩვენს მივიწყებულ და ჩამორჩენილ ხეობაში წიგნის მწერალი ხალხიც გამოჩნდა.

— რაზე ხარ გულმოსული? — ვკითხე შეწუხებულმა, მაგრამ მგონი ჩემი შეკითხვა არ გაუგონია. ერთხანს იყუჩა, მერე ისევ მომიბრუნდა. მივხვდი დიდ სასიამოვნოს არც ახლა მეტყოდა.

— ამ უცხოეთში რომ დადინხართ, რომელიმე იქაური ენა თუ იცით მაინც? — თავი დამნაშავესავით გავაქნიე და თანაც ვიგრძენი, რომ ახლა მასაც მოერიდა, უკვე შევებრალე, მეტს აღარას მკითხავდა.

— გულმოსული რაზე ხარო, მკითხეთ? რაზე არ ვიქნები გულმოსული — ცალი ხელი ნერვიულად ჩამოსივა ცხვირპირზე და, მგონი, გადაფურთხება მოუნდა, მაგრამ ეტყობოდა კვლავ მომერიდა, გადაიფიქრა. — რაც წელს პამიდორში ფარა ავიღე ავარაა, მიმაქვს...

— მიგაქვთ? რისთვის, სად?... — ვკითხე სულმოუთქმელად.

— ერთი ძმისშვილი მყავს, ომში დაღუპული ძმის შვილი, შოფერი კაცია, მარა წელიწადია ტყვილა ეხეტება აქეთიქით. „ატეკას“ მმართველს ათასი თუ არ მიაშავე, თურმე გარაჟში ტყვილაი ჯოჯოკოხეც არ დაგაჩენს.

ნაღვლიანად ჩავაქნიე თავი, ამაში ჩემი თანხმობაც იყო, გულისტკივილიც და უძლურებაც.

— ძალიან გთხოვ ამაზე არ დაწეროთ. სულერთია, მაინც არაფერი

გამოვა, ძმისშვილი კი მიდღემში ველარსად იმუშავენს... რა გიტონრა, იციო?

— ჰო.

— დაწერა თუ გინდათ, ჩემზე და ჩემს ბაღებსზე დაწერეთ.

— რა ბავშვები გყავთ ასეთი?

— შვიდი გოგო, არც ერთი ვაჟი... მაინც არ მოვეშვები, სანამ ბიჭი არ იქნება. ძალიან კი დაგვცინიან აჭარლებს მრავალბაღიანობას, მაგრამ რამდენიც უნდა გვცინონ, მე მაინც არ მოვეშვები, სანამ ბიჭი არ გამიჩნდება, — თქვა და ხმამაღლა ჩაიციხა — ხომ ვარ სალექსო კაცი? წერეთ, რა გენდგლებათ. მაგ ლექსებით ქვეყანას რა მიემატება არ ვიცი. ჰოდა, ჩემისთანები რომ საქართველოს გავამრავლებთ ამაში კარგად ვარ დარწმუნებული. არა, ნუ გეწყინებათ, მე აშკარად მთქმელი კაცი ვარ.

ხეობა თანდათან გაიშალა.

კახაბრის დაბლობებს ვუახლოვდებოდით. მზე ჯერ კარგად არც ამოწვერილიყო, დიდი გვალვების შემდეგ ჭოროხი საცოდავად დაწვრილებულიყო და ფართო კალაპოტში ტოტებად დანაწევრებული დილის შუქში საოცრად სუფთად და უხმაუროდ მიწიწილებდა.

თუთუნს თუ ეწევითო, მკითხა. არა მეთქი, ეუბასუხე.

მცირე ხნის მერე ქალაღების ყდა გახსნა და შიგნიდან შუშის პატარა თავდახურული ქილა ამოიღო.

— აჰა, ეს წაიღეთ. ჩვენებური აჯიკაა შიგ. დაგჭირდებათ, ამაში ჩვენი ბაღა-ბოსტნის სურნელია. აქაურობას გაგახსენებს. — ისევ ხმამაღლა ჩაიციხა და თვალბეჭეში ჩამხედა, — მეც აჯიკას ვგავარ, არა? — მწარე ვარ, მაგრამ გემრიელიც ვარ, ჩვენი ცხოვრებაც ამ აჯიკასავით კარგი საკაზმებითაა შეზღუდილი, ცეცხლს მოგიკიდებს ისე გემწარება, მაგრამ მერე რავე გეგემრიელება ოხერი, აა?

* * *

თვითმფრინავი რომ მოწყდა მიწას და კურსი ჩრდილოეთისაკენ აიღო, ფიქრებში წასულს უნებურად ისევ ჩემი ზეგნელი უცნობი თანამგზავრი გამახსენდა, ახლა თითქოს კიდევ მომინდა მისი გვერდით ყოფილა, მისი დაულაგებელი, შფოთიანი, საყვედურებით აღსავსე ლაპარაკი, რომელშიც ხანდახან უსაზღვრო სიკეთე და ჯაფით გამოწვართული ჭკუა გამოანათებდა.

დომოდედოვოში რომ დავეშვით და აეროპორტში შევედი, ჩემსაზე უკვე თერთმეტი საათი იყო, მოსკოვის დროით კი — ათი. სად ვიყავი

წედან და სადა ვარ ახლა, — გავიფიქრე ერთი წამით. ტაქსებთან მივედი, ოდნავ წვიმა ცრიდა, შეუჩვენებელ სამხრეთელს სიცივითი გამაქრუოლა, პალტო ჩავიცვი და დედაქალაქისაკენ გავწიე. მანქანა სწრაფად გაქანდა, მაგრამ ვოროვისკის ქუჩამდე საათნახევარი მაინც დიხარჯა. მელოდნენ.

საბუთები და ავიაბილეთი მზად დამახვედრეს... აღარ დამისვენია, ბარგს ხელი წამოვატანე და ახლა ტაქსმა შერემეტიევის აეროპორტისაკენ გამაქროლა.

დღის პირველ საათზე ჩვენი „ტუ“ უკვე ცაში იყო. ბუდაპეშტის აეროპორტის შესასვლელში მზერა დიდ საათზე შევაცყენე. უცებ გამიკვირდა, ისარი პირველს უჩვენებდა. შევცბი, დაბნეულად შევდექი, უკან მოვიხედე, პირველივე მგზავრს შევჩივლე, რაა, აქაური საათი ალბათ არ მუშაობს მეთქი. უცნობმა დინჯად ჩაიღიმა და არც კი შეჩერებულა ისე მიპასუხა: სამი საათი სხვაობაა დროში.

სად ვიყავი დილით და სადა ვარ ახლა, — გავიმეორე გულში. ადამიანი ყველაფერს ეჩვევა, — დავასკენი ფილოსოფიურად.

დარბაზში ბაგაეს უკვე ეზიდებოდნენ, უცნობი გარემოს სუნი მეცა. მარტობა ვიგრძენი, ოდნავ გული შემეკუმშა და, თითქოს მოვიწყინე კიდევ. საიდანღაც ვილაცამ ჩემი გვარი წამოიძახა, ბაგაეი ავიღე და ხალხს მეორე დარბაზში შევეყევი.

კარებში ძველ ნაცნობივით პირდაპირ მომადგა სახეცქრიალა ქალიშვილი. მომესალმა და წინ გამიძღვა. „ეი გულში“ რომ ჩავსხედით, ქალიშვილი მომიბრუნდა და სხაპასხუბით ამიხსნა, რომ იგი მხოლოდ აქ შემხვდა, თორემ ჩემი მთარგმნელი სხვა იქნება. რაც, მართალი გითხრა, მაინც და მაინც დიდად არ მსიამოვნებია.

— გაისად უსათუოდ საქართველოს ვეწვიო მინდა. საქართველო ჩემი ნატვრაა, ბევრი რამ წამიკითხავს და ვიცი თქვენზე. „სულიკოს“ ქართული სიტყვებით ვმღერი, — მომახარა ქალიშვილმა. ჰო, სახელი აეროპორტში შეხვედრისას მითხრა, მაგრამ ვერ დავიმახსოვრე, მეორედ კითხვისა კი მომერიდა, ამიტომ გამოსავალი ამნაირი ვიპოვე:

— სულიკო! დიახ, თქვენ სულიკოს გარქმევ. სულიკო, დიდად გმადლობთ.

— რისთვის? — გაიკვირვა და სველი თვალები მომანათა.

— ასეთი სიყვარულისათვის, — ვუპასუხე უაზროდ, მაგრამ საკმაოდ მოხდენილად და მგონი ზუსტადაც.

მკერდზე დიდი მედალიონი უჩანდა, ზედ ხევსური გოგო ვიცანი. ჰო, ეს თქვენებურიო, თვალებით მანიშნა. ჩვენს ქალაქში კობა გურულის გამოფენაო, გუშინ იქ ვიყავი და ეს თავად მხატვარმა მაჩუქაო, კისკისით მითხრა და მედალიონი ხელში შეათამაშა.

— სულიკო, როცა ჩამოხვალ, მე გეგელიძეებში მივიპატიუებ.

— ეს რომელი ქალაქია?

— ეს ჩემი სოფელია.

— მაგი თქვენი გეგელიძე... გეგელიძეებ.. თუ რაღაც ჩემს სიგლივეთ-სა ჰგავს, სიგლივეთი ჩემი სოფელია, ბალატონის ტბასთანაა, დასავლეთში. იქ ჩვენი კავშირის შემოქმედებითი სახლია, ძალიან ლამაზი სოფელია, უკ, რატომ გამახსენეთ ახლა? საშინლად ვიღლები ამ ქალაქში. როგორ მინდა ერთი სოფელში გასეირნება.

— აბა ჩვენ ერთი სოფლიდან ვყოფილვართ. — ვიხუმრე წელანდელმა გამხნევებულმა.

— ჩვენს დროში დედამიწაც ერთი სოფელი გახდა, — დაასკვნა ჩემმა ლამაზმა სულიკომ. „დღევანდელი დღე ამის დასტურია“, — გავიფიქრე მეც ჩემთვის.

შემდეგ კიდევ ბევრი რამ გავიფიქრე. შემდეგ სიგლივეთი და გეგელიძეები ამეკვიცა და სულ ვიმეორებდი, მაგრამ უცებ მანქანა წოწოლა სახურავიან ნაცრისფერ შენობასთან შეჩერდა, ვიგრძენი, ეს ჩვენი ლამაზი მგზავრობა სრულდებოდა. გული დამწყდა, თითქოს დიდი ხნის შეჩვეული, სიყვარულით მოშენებული ერთი ტკბილი ცხოვრება აქ მითავდებოდა. სულიკომ, თითქოს ჩემი ხვაშიადი იგრძნო, დამამშვიდა:

— სიგლივეთში თუ მოხვდით, უთუოდ გავიგებ და იქნებ მეც ჩამოვიდე.

ძველებურმა ლიტტმა ნელა, რბილად და უხმაუროდ აგვიყვანა მესამე სართულზე. ეს ჩემი გამოთვლით, თორემ როგორც მერე გავიგე, უნგრეთში თურმე პირველი სართული ნოლია, მეორე — ბელეტაჟი და მხოლოდ მესამე სართულია პირველი.

შესვლისთანავე წარმომიდგინეს დიდთმებიანი, მაღალი ბიჭი. ეს იქნება თქვენი მთარგმნელიო.

— ბენცელ ჩობა, — მომარტყა ბიჭმა და მაგრად ჩამიჯაჯვანა ხელი, თან განმიმარტა, ჩვენში ყოველთვის პირველად გვარს წარმოთქვამენ, მერე კი სახელსო.

— ჯაბა რომ დაგიძახო ჩვენებურად? — ვკითხე.

— კეთილი. ჯაბა იყოს, — მიპასუხა აღტაცებულმა.

მუხლებსა და საჯდომზე ოდნავშეცვეთილი ხავერდის ღია ფერის შპრვალი ეცვა, შინაქსოვი დაზლის უსახელო წინააღსანილი ზუბუნნი მუხლებამდე წვდებოდა და კალთები წინ-უკან უფრიალებდა. იგი ყოველწუთს ილიმებოდა, სხარტობდა, ხმაურობდა, სხვადასხვა ღია ბარათებს ხელში მაჩრიდა, თან შიგდამიგ საინტერესო მარშრუტებს მპირდებოდა, მეუბნებოდა ყოველი სურვილი მისთვის გამემხილა და, საერთოდ, არ მოვრიდებოდი.

ერთი რამ წინასწარ გარკვეულია. თუ თანახმა იქნებით, პროგრამის ბოლოს რამდენიმე დღით სივლიცის შემოქმედებით სახლში დასვენება შემოთავაზებული. საერთოდ კი პროგრამას დაწვრილებით ხვალ შეგითანხმებენ, შეხვედრები, ნახვა-დათვალიერება, გაცნობა, შესწავლა, ვისთან, როდის, რა, როგორ ეს ყველაფერი თქვენზე დამოკიდებული.

— რადგან ახლა სასტუმროები საშინლად გადატვირთულია, — მითხრა ჯაბამ კიბეზე რომ ჩავდიოდით, — კავშირმა თქვენ კერძო ბინა გამოგინახათ. სახლი მშვენიერ ალაგასაა, სიმწვანეში, სიმშვიდეში, თანაც ცენტრში; დუნაიც მოჩანს იქიდან და ჩვენი ახალი სასტუმრო „ბუდაპეშტიც“. აგერ ტაქსიც, ჩაჯექით, მაგრამ ჯერ ხომ არ გვესადილა?

სახეზე ალბათ თანხმობის ნიშანი შემამჩნია და შოფერს რიხიანად განუმარტა ჩვენი ახალი გადაწყვეტილება, თანაც მგონი რჩევაც ჰკითხა, თუ სად უფრო აჯობებდა სწრაფად, იაფად და გემრიელად წასადილება.

— ეს ბუდაა, გადავალთ პეშტში. იქ ერთი კარგი რესტორანია. იქ კი, ზემოთ მეთევზეთა ბასტიონია, გაღმა — დუნაიზე გადამდგარი — პარლამენტის სასახლე.

რესტორანი ნახევარსარდაფში იყო მოთავსებული. რამდენიმე უშველებელი დარბაზი ხალხით გაჭედილიყო. ერთმანეთზე გვერდის ავლა ჰქონდა. ჯაბა მაინც ოსტატურად გაძვრა ვიწროებში, ერთ კუთხეში ორი ხდგილიც გამოიხატა, კედელთან დამსვა და სასწრაფოდ ვეებერთელა მენიუს სქელი პრიალა ფურცლები ჩემს თვალწინ ატკაცუნა.

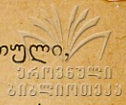
მე კი წამით თავში გამიელვა: ჯერ მხოლოდ შუადღეა, სად ვიყავი დილით და სადა ვარ ახლა...

ჩემი სურვილის თანახმად მეთევზეთა ყაიდაზე შემზადებული უხა მოგვართვეს, ჯაბას სურვილის თანახმად ბოთლი თეთრი „რისლინგი“ მოაყოლეს, ჩემი სურვილის თანახმად მეორე კერძზე უარი უნდა გვეთქვა. ჯაბას სურვილის თანახმად ასეთი წინადადება მოიხსნა და მისივე სურვილის თანახმად ხბოს ორ გულიანთან ერთად დამატებით ერთი ბოთლი „რისლინგის“ მოტანაც გახდა საჭირო.

შემდეგ რაღაც გამახსენდა, ავდექი, გარდერობში გავედი, ჩანთა გავხსენი და, ჩემი სურვილის თანახმად კიდევ ერთი რამ მოხდა: გეგელიძეების გზაზე ამ დილით ნაჩუქარი აჯიკა უნგრულ სუფრაზე დავდგი.

ჯაბა ენაწყლიანი ყმაწვილი აღმოჩნდა, გულწრფელი, გულუხვი და ალალი. ბოლოს აჯიკიანი შუშის პატარა ქილას თავი დაახურა და შარვლის ჯიბეში ჩაიღო. გარეთ გავედი.

შემდეგ ჩემს ბინას მივადექით. სახლი ქალაქის მართლაც მწვანე, ძველებურ უბანში იდგა, პეშტში, შიმელის ქუჩაზე. ჩვენებურად თუ ვიტყვით, ოთახი პირველ სართულზე მიჩვენეს. ეს იყო სამი თვალი ბინის



ერთი ოთახი; ფაქიზად გაწყობილი, დასუფთავებული, მორთული, წყნარი, განიერი და ნათელი ოთახი.

დიასახლისმა ღიმილით შეგვიპატიჟა. ხნიერი, მაღალი ქალი იყო, სასიამოვნო, თავაზიანი და, ეტყობოდა, თავის ბინასავით უაღრესად ფაქიზი. ისე ჩუროჩულით ლაპარაკობდა, მეგონა შინ ვილაცას ძინავს მეთქი, მაგრამ მალე გვამცნო, რომ სახლში ახლა იგი მარტოდმარტოა, საერთოდ კი, მასთან ცხოვრობს მხოლოდ ქალიშვილი, რომელიც საღამომდე მუშაობს. თავადაც ხშირად სხვადასხვა საქმეებზე დადის, ასე რომ მთელი დღე მთელი ბინა ჩემს განკარგულებაში იქნებოდა.

— ფრანგული იცის? — ჰკითხა ჯაბას ჩემზე.

უარის ნიშნად თავი გავაქნიე.

— ინგლისური? — ისევ გავაქნიე თავი.

— გერმანული? — სიმწრის ოფლი დამასხა.

— ჰო, დათვლა კი... ვიცი... — ძლივს ამოვლოდნე და გულში რატომღაც ვიფიქრე, ამ დილას რომ ის ოხერი ცხმორისელი არ დამმგზავრებოდა და ენების ცოდნაზე არ შემკითხოდა, შეიძლება ახლა ამ გაჭირვებაში არ ჩავვარდნილიყავი მეთქი.

ჩემს პასუხზე არც გაღიმიათ. პირიქით, დიასახლისმა შეწუხებული იერიც კი მიიღო. ალბათ ეწყინა, რომ ჯერცერთ მისთვის ნაცნობ ენაზე სტუმარს ვერ დაელაპარაკებოდა.

ვატყობდი ჩემი ჯაბაც გლახა დღეში იყო.

შექმნილი ვითარების გამო ქალმა ბიჭი მანამ არ გაუშვა, სანამ ყველაფერი რიგიანად არ ამიხსნა.

ჯერ ჩემი საწოლი მაჩვენა, შემდეგ ფეხსაცმელებისა და წინდების დასაწყობ ადგილზე მიმითითა კარებთან, ჩემოდანი თავად აიღო და კუთხეში მიდგმულ დაბალ დგამზე შემოდო, აქ იყოსო, დააყოლა. შკაფი გააღო და ზედა ტანსაცმლის საკიდარები ცალკე გადამითვალა, პერანგებისა ცალკე, მერე მეორე მხარეზე თეთრეულის დასაწყობი თაროები დამანახა. ამას რომ მოჩჩა, მრავალგვარი სინათლეების ჩასართავ-გამოსართავთა წესები გამაცნო, ხოლო ბოლოს ელექტროსამართებლის შესაერთებელთან მიმიყვანა, საწოლქვეშ ფლოსტების დასაწყობი ადგილი რატომღაც შორიდან თითოთ მომიხაზა, აკეცილი ზეწრის დასადები ადგილიც მიჩვენა, ფანჯრებისა და ფარდების გაღება-დახურვა და გაწევა-გამოწევა მასწავლა, მაგიდაზე საფერფლე დამიდო, კიდევ ერთხელ კმაყოფილი და კეთილი ღიმილით თვალი შემავლო, სკამზე დაეშვა და, როცა ვიფიქრე ალბათ ყველაფერი ამით მთავრდება მეთქი, ისევ ჯაბას მიუბრუნდა.

რომელ საათებში იღებს აბაზანას და რამდენგრადუსიანი წყალი ურჩევნიაო, ჰკითხა. ადგა, პატარა კარები შეაღო, აბაზანა და საპირფარე-

შო დაგვათვალე რებინა, პირსაბანი და საპნის დასადები ადგილიც მიგვინიშნა. შემდეგ ჯაბას უთხრა, აქ შემოსვლისას მეორე მხარეს გამაჯვარი კარი გადაკეტოს, რათა ჩვენ ვიცოდეთ აქაურობა დაკავებული რომააო.

გამოსავათებული ჯაბა უღონოდ შემომჩერებოდა, თითქოს შველას ჩემგან ელოდა, დიასახლისი კი შეუბრალებლად ისევ წავკვიძლა წინ და ამჯერად უკვე სამზარეულოში აღმოვჩნდით. თუ მათი არყოფნის დროს ყავის დაღევა მომესურვებოდა, აი ასე და ასე შემექლო მოხარშვა, ხოლო ჩაი და ჩაიდან აგერაა, კენჭი შაქარი კი სულ აქაა, მაგიდაზე, ტკეჩებით მოქსოვილ პატარა კალათში.

ჯაბა სწრაფად გამობრუნდა, გასასვლელთან შეჩერდა და ქალს რაღაცა უთხრა, ეტყობოდა წასვლას აპირებდა, მე ჩემს ოთახს მივაშურე, კარებთან ფეხზე გავიხადე, ტუფლები, რომელშიც დილით ცოტა გეგვლიძური მიწა ჩაცვენილიყო, გაზეთის ქაღალდზე გამოვბერტყე. მიწის მტვერი ფაქიზად შევახვიე და ჩანთის კუნჭულში შევიხანხე.

ერთი სული მქონდა, როდის გავიშლართებოდი და ცოტათი მოვიწვევებოდი, მაგრამ მოულოდნელად გული შემეკუმშა, უცნაურმა და აუტანელმა მარტობამ შემიპყრო. წამოვვარდი, ჩავიციე, გარეთ გავიქერი და ქუჩაში ჯაბას დაუწყე ძებნა. საბედნიეროდ ტრამვაის გაჩერებასთან შევნიშნე, და, არ გამასწროს მეთქი, მოურიდებლად შორიდან დავუძახე. შემომხედა, მიცნო და სწრაფად მომიახლოვდა.

— ჯაბა, თუ ძმა ხარ, მოდი ჩემი პროგრამა ბოლოდან დავიწყეთ.

— ესე იგი, როგორ? — გოცებული შემომამტერდა.

— წავიდეთ სიგლიგეთში დღესვე და დანარჩენ საქმეებს მერე მოვუაროთ. — ბიჭი განსაცდელში ჩავაგდე, მაგრამ ბევრი აღარ უფიქრია, წამომყვა. დიასახლისს ჩემი გადაწყვეტილება დიდი სიფრთხილით აუხსნა, ბოდიში მოუხადა, დაემშვიდობა და კარი გამოაღო. კარებში ქალიშვილი შეგვეფეთა. დიასახლისის გოგო იყო. პირველად რომ შევხედე, იმოდენა თვალები და წამწამები ჰქონდა, ისე უცნაურად დაეწირება შავი კულულები, რომ მეგონა ჯემალ ლოლუას მიერ დახატულ პიონერს გუყურებდი.

— მე ანჟელა მქვია, — გვითხრა წამწამების ფახურით, — რატომ მიდიხართ, დედა, რა არ მოეწონათ? — იწყინა ქალიშვილმა.

მაგრამ ჩემი განაჩენი საბოლოო იყო.

— მე ანჟელა მქვია, — გაიმეორა და ნაღვლიანი ღიმილი გაგვატანა.

დაბნეულმა ჯაბამ ტაქსი დაიჭირა და ვაგზლისაკენ გამაქანა, რომელიც უშველებელი დაკიდული ხიდი გადავიარეთ, ათასნაირი მიხვევ-მოხვევა გავაკეთეთ, ეს რუხველტის მოედანი, მიტხრა ერთგან ჯაბამ და სანაპიროს გზატკეცილზეც გავედით. მანქანათა მდინარეს შუაგულში



მოვექეცით და ნელა ავყევით დინებას. უცებ ჯაბამ მარცხენა შუშა ჩამოსწია და ვილაცას სწრაფად გასძახა:

— გუნდო, გუნდო! — გაღმა მიმდინარე მანქანებში ერთერთის საოკმილიდან ბიჭმა ქერა თავი გამოჰყო და ხელი დაგვიქნია, თან, მგონი ჯაბას ანიშნა, თუ სად დაგველოდებოდა.

ბევრი ტრიალის შემდეგ ჩვენი ტაქსი გუნდოს დაძველებულ, წელში საცოდავად მოღუნულ „ფოლკსვაგენს“ მიაღგა. ბიჭები ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

ჯაბამ ჩემი თავი გუნდოს გააცნო, ყველაფერი მოუყვა და მოულოდნელად გადაწყვიტა ამ კუზიანი მანქანით პირდაპირ ახლა, აქედან სივლიეთში გავემგზავრებოდით.

უკანა საჯდომზე ჩემი ბარგის გვერდით გუნდომ დიდი მზრუნველობით დამიგო გახუნებული შალის ზეწარი, რომელზეც სიამოვნებით დავეშვი.

ვიდრე ბუდაპეშტის ცენტრის გადარეულ მოძრაობას თავს დავაღწევდით და ქალაქიდან გავძვრებოდით, რადგან მე საათებით ანგარიში ამერია, სქელი კვამლით დაფარულ ცაზე თვალთ რამდენიმეჯერ მოვძებნე მზე. იგი გათქვეფილ კვერცხის გულივით მოყვითალოდ დატყობოდა ცის დასავალს, მაგრამ მნათობს ჩასვლამდე კარგი მანძილი ჰქონდა კიდევ.

დიდ ტრასაზე რომ გავედით, ჯაბამ თქვა სექემფებერვარში გავიაროთო. იქ დედაჩემი ცხოვრობს და ვინახულოთ, გაეხარდებათ.

ძველი მანქანის კარის ღრიჭვიდან ცივი ქარი მოძვრებოდა და პირდაპირ ბარძაყში მესობოდა. ზეწარის ყური ქლიკზე შემოვიხვიე.

ჯაბა შემობრუნდა და მითხრა:

— ეს ბიჭი დასავლეთ გერმანიიდანაა.

„ეს მინდოდა ახლა?“ — გავიფიქრე ჩუმიად გულში.

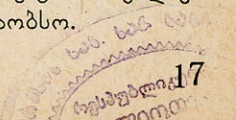
— ასპირანტია ბუდაპეშტის უნივერსიტეტში — გააგრძელა ჯაბამ — უნგრულ ფოლკლორში მუშაობს. კარგი ბიჭია. გუნდოლფი ჰქვია, ღუესტერია გვარად. ძალიან ახლო მეგობრები ვართ. გუნდოს ვეძახით.

გუნდოლფი ალბათ ყველაფერს ვერ ხვდებოდა, მაგრამ იცოდა, რომ ლაპარაკი მას შეეხებოდა, ამიტომ თავს ხშირად ოდნავ მოაბრუნებდა და თანხმობის ნიშნად ღიმილით დამიკრავდა.

რამდენიმე რუსული სიტყვა იცოდა, იმათი ოსტატური მონაცვლებით ზოგჯერ საკმაოდ კარგად ახერხებდა თავისი აზრის გადმოცემას.

ლიუბეკიდან ვარო, მიაგება ახალი ცნობები ჯაბას. ლიუბეკი, მოგეხსენებათ, თომას მანის მშობელი ქალაქიაო, აუწია ხმას ჩემს გასაგონად ოდნავი სიამაყით.

ახლა მალბურნში ვცხოვრობო. ეს ხელოსანთა და ვაჭართა ქალაქია. მამაჩემი მუშაა, ლითონდამმუშავებელ საწარმოში მუშაობსო.



მანქანა თანდათან უმატებდა სიჩქარეს. მუხლზე ზეწრის მეორე პირიც შემოვიხვიე. გუნდო მიმიხვდა გაჭირვებას, მარცხენა ხელით დაიჭირა, მარჯვენათი ჩემს მხარეს კარს სარჩული მოუსინჯა. დაქლეპილი ტილო ცივი ქარით გამობერილიყო, ღრიჭესაც მიაფარა თითები, მაგრამ შეატყო ამით ველარაფერს უშველიდა და უიმედოდ ჩაიქნია ხელი. თან, დაძველებული ქვეყნად არაფერი არ ვარგავო, ჩაილაპარაკა.

მაგრამ ეს ჩვენი ბებერი „ფოლკსვაგენი“ მაინც ძალიან ცდილობდა, ისეთი მონდომებით და სულმოუთქმელი სიშმაგით ყლაპავდა ზონარით გაჭიმულ შარავზას, რომ გეგონებოდა პატრონის საყვედურებმა გაახელო.

გუნდომ საჯდომის ქვემოდან პორტატული რადიომიმღები გამოათრია და უკან მე გადმომაწოდა:

— მოძებნეთ რამე კარგი, თავი შეიქციეთ, — მითხრა.

სეკემფხეხერვარშიც მალე შევედით. ეს ქალაქი უნგრეთის პირველი სატახტო ყოფილა.

ძველ სასახლეთა უბანს ჩავუარეთ. ჯაბამ ათობით მეფეთა საფლაგები დაძანახა და კიდევ ძველი თეატრი, უდიდესი ეკლესია, სადაც უდიდესი ორგანია. და ერთ გზაჯვარედინზე ოდნავ შენელებული მანქანიდან მაჩვენა დაბალი, ძველებური ქვის სახლი, რომელშიც მიხაი ზიჩი დაიბადა.

შემდეგ ახალ რაიონში გავედით და ერთი სახლის მესამე სართულზე ჯაბას დედა შემოგვეგება. კეთილი და მუყაითი მეოჯახე ქალი ჩანდა. შვილს მიეფერა და სამზარეულოში, მგონი, ბევრი საყვედურიც უთხრა.

ცოტა ხანში ისევ გავაგრძელეთ გზა.

— არ მუშაობს? — ვკითხე დედის შესახებ ჯაბას, როცა მანქანა სისწრაფის ეშხში შევიდა.

— კი, მაგრამ — შინ. ტრიკოტაჟის კომბინატი დაკვეთებს აძლევს, დედაჩემი შინ ქსოვს და მერე აბარებს.

ახლა უკვე ბალატონის ნაპირს მივყვებოდით, მინდვრებსა და ფერდობებზე თანდათან იმატა ზვრებმა. მთის წვერებზე უფრო ხშირად შეინიშნებოდა ძველი ციხეები. გამახსენდა ქართლ-კახეთის მთა-გორები ჩვენებური ციხეებითა და მონასტრებით.

„სად ვიყავი დილით, სადა ვარ ახლა“. — ჩუმი ვიმეორებდი გულში.

ხის ფუტლიარში ჩასმულ პატარა რადიომიმღებს საფირმო ემბლემა მოძრობოდა, ისიც ჩვენი ავტომობილივით დროს საკმაოდ შეელანძლა, მაგრამ როგორც კი მარჯვენა კუთხეში შავი ღილაკი გადავაბრუნე, სული ჩაიდგა და გრძელი იმედისმომცემი ხიხინი ამოუშვა; ხოლო როცა ანტენაც ამოვწიე და სახურავის გატეხილი სარკმლიდან გარეთ გავყავი შამფურივით, ისევ ამოიდგა ენა და იმდენი ქალაქი დაიჭირა, მეგონა მთელი ევროპის რადიოსადგურები სამწვადე ნაჭრებივით ზედ წამოეგო.

ბევრი კარგი მუსიკა მოვასმენინე ბიჭებს და ისინიც თავის ქნევით ისე მეძაღლიერებოდნენ, ვითომც კონცერტებს მე თვითონ ვასრულებდი. მარცხნივ ლურჯი ზვირთებით დახაზული ბალატონი ირხეოდა, ნაპირების გასწვრივ ჩარიგებულ პატარა ქალაქ-აგარაკებს გამალბებით ვიტოვებდით უკან.

რადიო გავაჩუმე და ჯაბას ვუთხარი, დღეს თბილისის დინამო მოსკოვისას ეთამაშება, მიმღებს ნამეტანს ნუ გადავდლით, საღამოს რეპორტაჟის მოსმენა მინდა მეტყი.

უცებ გუნდოლფმა თქვა, იმ დროს, როცა საბჭოთა ნაკრებმა ევროპის თასი მოიგო, მარსელში ვიყავი, თამაშს ვესწრებოდიო, მაშინ, ძალიან შემეყვარდა „ორი ქართული ხანჯალი“. ეს ერერას წამოცდა, მერე კი მთელი მსოფლიო იმეორებდაო.

მართალი გითხრა, გუნდოს ნათქვამმა ცოტა მხრებში წამომწია. ამას ხომ ბოლოს და ბოლოს ამბობდა დასავლეთგერმანელი, ვისი გუნდი მსოფლიოში პირველიც ყოფილა.

— შარშანწინ და შარშან კლასით თქვენი ასათიანი გამოირჩეოდა თითქოს, მაგრამ ხშირად ბურთს მიღებისას ისევე მომამბეზრებლად აყოვნებდა, რომ მე თვითონ ნერვიულობისაგან მუხლებზე მუშტებს წავიშენდი ხოლმე, — მატკინა მაინც გული გუნდოლფმა, მაგრამ რა მქონდა საწინააღმდეგო, როცა ზუსტად ჩემს სათქმელს ამბობდა.

გუნდო ხასიათით თანდათან ისე მომეწონა, რომ თუმცა საჭეს უჯდა, თავი ვეღარ შევიკავე და ჩანთიდან ერთი „ვარციხე“ ამოვაძვრე. ჯაბამ ბოთლი ხელად გამომგლიჯა და ხელებში სიყვარულით შეათამაშა.

— მაგი ახლა არ მენახა ჯობდა, — გაიცინა გუნდომ.

— არა უშავს, — უპასუხა ჯაბამ, — სამაგიეროდ სიგლიგეთში ორჯერ მეტი მოგიწევს.

— რაღა დაგვრჩენია მანამდე — აღმოხდა გუნდოს და თავი მხრებში ჩარგო, რათა წინ უფრო შორს გაეხედა, — მაჩვენე მაინც, — უთხრა ჯაბას და ბოთლი გამოართვა, ცალ ხელში შეატრიალა, შეათვალიერა, იარლიყზე წარწერას დააკვირდა წამით და უცნაურად ჩაიღიმა. — ფანტასტიკურია ქართული ალფაბეტი, სიამოვნებით შევისწავლიდი თქვენებურად წერა-კითხვას.

— აჭარული დიდად განსხვავდება? — მკითხა მოულოდნელად ჯაბამ, რომელმაც უკეთესად იცოდა საიდან ჩამოვედი და რომელ მხარეში ვცხოვრობ.

— ერთი და იგივეა — ვუთხარი მშვიდად.

— მაშ, აჭარაც საქართველოა?

— საქართველო უფრო შორსაც მიდის, მაგრამ რას იზამ, ჯერჯერობით გადაკვეთილია თითქმის უშაზე. — ეს რომ ვთქვი ორივეს შევხედე

და რატომღაც შთაბეჭდილება დამრჩა, რომ გუნდოლფმა უფრო უკეთესად გამიგო.

— მაშ ადლეგრძელეთ ერთიანი და ლამაზი საქართველო! — წამოიძახა გუნდომ და ბოთლი მე გადმომაწოდა, მაგრამ შუაგზაზე ჯაბამ წაართვა, საცობი მოხადა, პლასტმასის ორ პატარა სასმურში ჩაასხა და ერთი მე გამომიშვირა. გუნდომ ღია ბოთლს დასუნა მხოლოდ და ფრიადკმაყოფილი დარჩა. ჯაბამ შარვლის ჯიბიდან ჩემი მიცემული აჯიკიანი ქილა ამოიღო და გადასცა:

— თუ ყნოსვა რამეს გაძლევს, ამასაც დასუნე.

აჯიკა ყოველმხრივ იქნა გასინჯული, განხილული და ბოლოს ღირსეულადაც დაფასდა.

მაშინ უნებლიეთ ჩემთვის გავიფიქრე, ამ წუთში ისევ ის დღე დგას, გვეგლიძიებში რომ გათენდა მეთქი და გული შემეიჭრეოლდა.

ტალღებად დაშვებულ მთის ფერდობებზე გადავდიოდით, გზა ოდნავ უფრო დავიწროვდა, ამიტომ მეორე მანქანისათვის გვერდის ახვევა ყოველთვის ისე ადვილი აღარ იყო.

უკანიდან მომესმა წყვეტილი სიგნალი, რომელიც ინდაურის ყრანტალივით პრეტენზიული და გამჭოლავი იყო. მივიხედე და ვიწრო სარკმელში უშველებელი ბრტყელი, შავი ლიმუზინი დავინახე. ავტომობილს უცნაურად აპრეხილი ფრთები უჩანდა, ვეებერთელა თეთრ ფარებს თითქოს გაჯავრებით გვიბრიალებდა და მოკლე, მედიდური სიგნალებით გზას მოითხოვდა.

უნდა მეთქვა ამის შესახებ გუნდოსთვის, მაგრამ იმწამსვე დავრწმუნდი, რომ ჩვენი მძღოლი პატარა სარკეში ყველაფერს თვითონ ხედავდა, ამიტომ სიჩუმე ვამჯობინე.

ღათმობის მაგიერ ჩვენი მანქანა მგონი თანდათან უფრო გზის შუაგულს იკავებდა და თითქოს სვლასაც უმატებდა.

მაგრამ რომელიღაც მომენტში შავმა ავტომობილმა მაინც იხელთა შესაფერისი დრო, გვერდი აგვიარა და კიდევ დაწინაურდა. თვალი მოვკარი, უკანმხსდომმა ორმა ქერათმიანმა ლამაზმანმა შემოხედვისას როგორ გამარჯვებული იერით გაგვიღიმა.

— ამერიკულია? — იკითხა გუნდომ.

— მგონი კი — დასცდა ჯაბას.

უცებ თითქოს ჩვენი მანქანა აინთო და ახალი ღონე ჩაიდგა.

კარები და შუშები სულ ერთიანად აძიგძიგდა, ხოლო მანქანას სხეულში რაღაცნაირი გაბმული და განწირული ზუზუნის აუვარდა.

ბალატონიდან საკმაოდ დაცილებულები და მთებში შეჭრილები, დამ-

რეცი ველით ახლა თანდათან დაღმა ვეშვებოდით. პატარ-პატარა სანაპირ-
რო სოფლებს ყოველ წუთში შუა-შუა კვვეთავდით და საშინელი სისწრაფით
ფით სადღაც მივჭროდით.

შიშით შევცქეროდი ჩემს წინ მსხდომთ. ისინი კი ხმაგაკმენდილები
დაძაბულად მხოლოდ წინ იცქირებოდნენ.

უცებ ჯაბამ გვერდით გაიხედა და შეჰყვირა:

— სიგლიგეთი, გუნდო, სიგლიგეთი!

მაგრამ შოფერს თითქოს არაფერი გაუგონია. პირიქით, გაზს უფრო
უმატა და ეს სოფელიც თვალსა და ხელს შუა ისე გაგვიქრა, რომ ერთი
სახლის გამორჩეულად დანახვაც ვერ მოვასწარი.

ვიდრე აზრს მოვიკრებდი, შავ ლიმუზინს თითქმის დავეწიეთ და მისი
უკანა ბორბლებიდან გამოტყორცნილი მტვრის ბუქი თვალწინ დატრიალ-
და. რამდენიმე წამში კი მარცხნიდან გავუსწორდით და მალე — თუმცა
თვალებს არ ვუჭერებდი — უკან მოვიტოვეთ. ლამაზმანები ახლა უკვე
აღარ იღიმებოდნენ, მხოლოდ მუმიებივით ისხდნენ, თითქოს ვერც კი
შეგვნიშნეს.

საკმაო მანძილით რომ გავშორდით, გუნდომ უეცრად შეანელა სვლა
და ბოლოს მარჯვნივ, აკაციის ხეებთან გააჩერა. ახლა უკვე გულდამშვი-
დებით გაუშვა წინ ლამაზმანებიანი შავი ავტომობილი, ხოლო თავისი უკან
მოაბრუნა.

— ვერ ვიტან ამ ამერიკულ ყოყოჩობას... — უთხრა ჯაბას, მე კი რა-
ტომღაც ბოდიში მომიხადა.

ამასობაში აღმოსავლეთიდან მიმავალნი სიგლიგეთში დასავლეთიდან
შევდიოდით.

ისლით დახურული ძველი ქოხების გვერდით — თანამედროვე კოხტა,
ნათელი სახლები, ორღობეებში მწიფე ყურძნის სუნი ტრიალებდა.

შემოქმედებითი სახლი ძველი მემამულის მშვენიერ სასახლეშია.
კარგი ოთახი მერგო, ჯაბაც კმაყოფილი იყო, მაგრამ გუნდოლფი ჯერ
ისევ ჭიშკართან მანქანაში იცდიდა. მასაც რამდენიმე დღით აქ დარჩენა
გადაეწყვიტა, თუმცა არ იცოდა სად მოენახა ლამის გასათევი. მათ უკვე
რამდენიმე გლეხის ეზო შემოეცლოთ, ყველა მინდორში იყო, შინ არავინ
დახვედროდათ და შემომთავაზეს, დაღამებამდე აგერ მალლა გორაზე ავი-
დეთ, ძველი ციხის ნანგრევი დავათვალიეროთო.

ციხის ხსენებამ მიტოვებული „ვარციხე“ გამახსენა, მაგრამ იგი მან-
ქანაში დარჩენილიყო, ამიტომ აღარაფერი ვთქვი, — გუნდოს კუთვნილ
სუვენირად ჩავთვალე. ჩემს ოთახში შევბრუნდი, მეორე მომცრო ასეთი-
ვე ბოთლი გახეთში შევავხვიე და მალე სიგლიგეთის ციხისაკენ მიმავალ
საცალფეხო ბილიკს დავადექით.

დახეთქილი, ხორკლიანი, ფაშარი, ხნიერი სხეული ციხისა, რომელიც კლდეს ჩაზრდოდა, მრავალ თავდასხმის მომსწრე, მრავალგზის ნაიარევი და მაინც ცოცხალი, ასე ჯიუტად რომ იდგა თავის მშობელ მიწაზე, თითქოს მე რაღაც ახალს, თანაც დიდი ხნის ცნობილ ძლიერ სიყვარულს მკარნახობდა ჩემი საკუთარი ხალხის წარსულისადმი. ეს ხმამაღალი ფიქრი იმ წუთში ჩემთვის ძალიან გულწრფელი იყო და საკმაოდ მნიშვნელოვანიც. ამიტომ ვიმეორებ ახლა.

ციხის ნანგრევში მიყუყულებმა თანაბრად გავიყავით „ვარციხე“-თითოეულმა რაღაც კარგი ვადრეგრძელეთ, თუმცა ქარში ერთმანეთს ვერაფერი გავაგონეთ, მაგრამ მაინც წრფელი შინაგანი თანხმობით დავლიეთ.

შორს, დასავლეთში კი ბალ-ვენახებით მოხატულ მიწის გობზე იღო მოწყვეტილ ნესვივით გავითლებული მზე და მიმწუხრში სიმწიფის მათრობელა სურნელს აბნევდა.

დაბლა რომ დავეშვით, ხეობათა ფსკერებზე უკვე ღვინისფერი ბინდი მიეონავდა.

ისლით დახურულ ქობის ეზოში დედაბერი მტრედებს საკენკს უყრიდა. გადარეული წითელი მამალი შუაში ჩამდგარიყო და მოღუღუნე ფრთონებს ემუქრებოდა, თანაც გაცხარებით თავის დედლებს უხმობდა.

მაშინ კიდევ ერთხელ გავიფიქრე. ეს დღე, ამ ახალგაცნობილ სიგლიგეთში რომ ღამდება, ჩემს შორეულ სოფელ გეგელიძეებში დაიწყოსად ვიყავი და...

ჯაბამ თქვა, დედაბერს ვკითხოთ, იქნებ ოთახს აქირავებსო, გუნდომ ქობი შეათვალიერა და უარის ნიშნად თავი გააქნია. ვიდრე ისინი თათბირობდნენ, მე ეზოდან ღობეზე გადმოკიდული ვაზის ფელარებში ადესა ვიცანი. ისე გამიხარდა, თითქოს ვინმე ძალიან ახლობელსა და შინაურს შევხვედროდე, — მივუახლოვდი, მივუალერსე.

მინდვრებიდან მოსულმა გლეხობამ თავთავისი ეზოები გამოაღვიძა, სახლებს ჩამოვუარეთ, ბევრს მივაკითხეთ, მაგრამ რატომღაც ახალი მდგმურის მიღება არავინ ინება. უკვე კარგა შებინდებულზე ისევ ჩვენს მანქანასთან მოვიყარეთ თავი. ამნაირ გამოუვალ მდგომარეობაში ბიჭებმა ისევ პირველად ნახული დედაბერი გაიხსენეს და გადაწყვიტეს ბოლოს ეს ვარიანტიც მოესინჯათ. ჭიშკარი შევადეთ. ეზოში აღარავინ ჩანდა, ეტყობოდა სახლში უკვე ეძინათ.

ჯაბა გადაიხარა და ფანჯარაზე დააკაკუნა, მაგრამ შიგნით რომ ხმა არავინ გასცა, აივნის პატარა კარი გამოაღო, როგორც ხელი გაუშვა, კარი წამოიქცა, ხმაურზე საიდანღაც ძაღლის ხრინწიანი, უხალისო ყეფა გაისმა, ხოლო იქვე, ჩვენს მახლობლად მამალმა ერთი ალიაქოთი ასტეხა.

სარკმელში ჰრიალი გავიგონეთ, ოთახში სუსტი შუქი აინთო და ვეწუთს ღრიჭე კარში ახალგამოდვიებული დედაბრის შიშნაკრავი, შემოფოთებული სახე გამოჩნდა.

— რა მოხდა, ვინ ხართ! — იკითხა მან კანკალით.

— დედი, ეს გერმანელია და... — მშვიდად უხსნიდა ჯაბა, მაგრამ პირველი სიტყვების გაგონებაზე დედაბერი მგონი მთლად დაფრთხა, მოსულს თქმა აღარ დააცალა.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! ისევ დაიწყო?!.. — წაიჩურჩულა სასოწარკვეთილმა ქალმა და კინალამ ჩაიკეცა.

გუნდოლფმა უკან გადმოდგა ნაბიჯი, დაბნეულად გადმომხედა, დამნაშავესავით უგემურად გამიღიმა და თავისი კანტიკუნტა რუსულით შემომჩივლა:

— ხედავთ, რა მემკვიდრეობა დაგვიტოვა ჰიტლერმა გერმანიის შთამომავალთ?...

მე მხოლოდ ბინდბუნდში სადღაც ვიციქირებოდი.

აბა სანუგეშოდ რალა უნდა მეთქვა.

* * *

ჯაბამ მაინც მოახერხა მშვიდობის დამყარება. ცოტა ხანში თვალეზზე ცრემლებმოდგარი მორიც-ნენე (ნენე უნგრულად დეიდაა) შინ გვეპატიყებოდა. ქოხში მარტოდმარტო ვცხოვრობო, გვიყვებოდა თან. იქ, მეორე პატარა ოთახია, მაგრამ მთელი წელიწადია არც კი გამიღია. თუ იკადრებთ, შვილებო, თქვენი იყოს, როგორც გინდოდეთ ისე მოეწყვეთო. ფაცხას ზემოდან შემოვუარებთ, მორიც-ნენემ კარებთან დაყრილ თივაზე მძინარე ძაღლი თავის საწოლიანა იქით გაათრია და ოთახის კარი გაათავისუფლა.

— ეს უბედური მთლად დაბრმავდა, ისე ბებერია, მაგრამ ვერ ვიმეტებ, მეცოდება. — თქვა ძაღლზე.

კარი შეაღო.

ოთახიდან გამომშრალი მიწისა და, თითქოს, გამხმარი ტყავის შერეული სუნი მეცა. ელექტრონათურა ძველებური ნავთის ლამპის შუშაში ჩაეტანებიათ, მაგრამ იმდენი მტვერი დაყროდა, როცა აინთო, მეგონა მთვარე ანათებს მეთქი.

გუნდომ მანქანა ჰიშკართან მოაყენა, საბარგულიდან საძინებელი ტომარა ამოათრია და ოთახის ღიად დატოვებულ კარში ისროლა.

ამასობაში მორიც-ნენემ დიდ ოთახში, რომელიც ათასნაირი ბარგით იყო გამოტენილი, მე და ჯაბას თავისი ახლობლები მხოლოდ ფოტოსურათებზე გაგვაცნო.

— ქმარი ომში დამედღუბა. ა, ნახეთ როგორი იყო... ეს ქალიშვილია ჩემი. ამანაც ორმოცდათექვსმეტში, არეულობის დროს, მიღალატა და დასაწყისად ვლეთ გერმანიაში გაიპარა. ეს პატარა მისი გოგონაა, ისიც თან წაიყვანა.

— რატომ გაიპარა? — ჰკითხა ჯაბამ.

— უკეთესად ვიცხოვრებ და უფრო თავისუფლად გადავიღებ შიშვლად ფოტოსურათებსო, — თქვა და მორიცი-ნენემ ბოლო დღეებში მიღებული ფოტოები გვაჩვენა. შვილიშვილი აქ უკვე ტანაყრილი გოგო იყო. იგი ხან ცალკე, ხან დედასთან ერთად სხვადასხვა ფერის საცურაო კოსტუმებში იყო აღბეჭდილი.

— რა ვქნა, რა ვუშველო? — ჩიოდა დედაბერი.

შემდეგ, უეცრად გამოფხიზლდა, თითქოს ჯავრი გადაიყარა, გამხიარულდა. ბოდიში მოიხადა, რომ თავისი ზედმეტი წუწუნით თავი მოგვაბეზრა. ფანჯრის რაფიდან თიხის მაღალი დოქი ჩამოიღო, რაღაცა ჰკითხა ჯაბას და ეზოში გამოგვიძღვა. თან მის ლაპარაკში მე თითქოს სიტყვა „მაჩარს“ მოვკარი ყური.

ჯაბამ თქვა, ახალ, ტკბილ ღვინოზე გვეპატიყებაო.

მე ვუთხარი, ჩვენებურად ამას მაჭარი ჰქვია მეთქი.

— აჰ, მაჩარი? ხომ გითხარი. — გამხიარულდა მორიცი-ნენე. — ეს კაცი სადაურია? — შეეკითხა ხმამალა ჯაბას ჩემზე.

— ეს — საქართველოდან... „გრუზია“, კავკასია, საბჭოთა კავშირი.

— აჰ გრუზ! ვიცი — გრუზ, ვიცი! — აფოფინდა მორიცი. — იქით, გადაღმა დიდი მიწვრები, ვენახები. ხვალ გაჩვენებ — ჰყვებოდა, რათა ჯაბას ჩემთვის ეთარგმნა. — ომის ბოლო გაზაფხულის თოვლწყაპიან დღეს, როცა საბჭოთა ჯარმა აქ ჩამოიარა, ამ მიწვრებში ერთი ცეცხლმოდებული ტანკი ჩამორჩა. ალბათ იფიქრეს ტანკში მაინც ველარავინ გადაჩნებოდა ცოცხალიო და დანარჩენებმა გზა გააგრძელეს. ირგვლივ რომ სიჩუმე ჩამოვარდა, საღამოს, დამწვარი ტანკისაკენ ცნობისმოყვარე სოფელი ქალები დავიძარით. მივუახლოვდით და საიდანღაც ადამიანის კვნესა გავიგონეთ. მალე ჩვენს წინ, მუხლუხითა მიერ მოზეილი ტალახში ჩაფლული დაჭრილ-გატრუსული ტანკისტი შევნიშნეთ. უმაღლე დავტაცეთ ხელი და ოთხმა ქალმა ძლივსძლივობით სოფელში მოვასვენეთ. აქ, ჩემს ქოხში მოვიყვანეთ და აი, სწორედ იმ პატარა ოთახში დავაწვინეთ. ოჰ, რაც მე ვიწვალე, რომ ის ბიჭი გადამერჩინა. ერთმა მეზობელმა ბერიკაცმა რუსული იცოდა. ჰკითხა სადაური ხარო. უპასუხა, საქართველოდან, გრუზიიდან ვარო. როცა გამომჯობინდა, მე სულ „გრუზს“ ვეძახოდი, ისე ბონდო ერქვა. ვენახში წამოგვეყვებოდა კოჭლობით ხშირად. ძალიან უყვარდა ვაზი. შემოდგომამდე დარჩა აქა. ყურძნის პირველი წვენი თვითონ გამოწურა. დოქებში ჩააყენა. ჩვენში ამას მაჭარს ეძახიანო გვითხრა და პირველი სადღეგრძელოებიც ამ ეზოში მაშინ წარმოთქვა.

ასე შევეჩვიე, როცა სამშობლოში გავაცილეთ, დიდხანს ვიტირე. — დამათვრა ამბავი მორიც-ნენემ.

მეც ავწიე მაჭრით სავსე ჭიქა და ქართველი ჯარისკაცის ბონდრს წამოწყებული ძველი სადღეგრძელო გავაგრძელე.

თავისი ოთახი რომ ნაჩქარევად მიაღაგა, გუნდოლფიც შემოგვიერთდა. დაილოცა, დაღია და ფეხბურთი შემახსენა. საათს დავხედე, თერთმეტს გადაცილებულიყო. ჩემი ანგარიშით მოსკოვში მაჭრი დასასრულს უახლოვდებოდა.

რადიომიმღები, შუა ეზოში, მორიც-ნენეს პატარა მაგიდაზე დავდგი და გაფაციცებით დავიწყე მოსკოვის ტალღის ძებნა, იღბლად იმწამსვე წავაწყდი. სავსე სტადიონის ყრიაშული ვიცანი. რეპორტაჟში უფრო ხშირად თბილისელთა ნაცნობი გვარები გაისმოდა, მაგრამ არ იქნა და რატომღაც ანგარიშს არ აცხადებდნენ.

ვღელავდი, ვნერვიულობდი. ამ დროს შეხვედრა დამათვრდა. ფეხბურთელთა მარშის ფონზე ძლივს გავიგონე რეპორტიორის ბოლო სიტყვები: მაშ, ასე, — მაჭრი დამათვრდა ქართველ სპორტსმენთა გამარჯვებით.

ჩემი სიხარული მორიც-ნენეს ესიამოვნა ყველაზე მეტად. შინიდან ხმელი ხორცის ნაჭერი გამოიტანა, ყველიც მოუმატა სუფრას. მაჭრის სმა უფრო გახურდა. ჯაბას აჯიკა გაახსენდა, მანქანაში ჩარჩენოდა, გაიქცა და მოარბენინა.

რამდენ რამეს ნახავ ერთ დღეში. ისე მიმქონდა გულთან ყოველი იქაურობისა, სულ დამავიწყდა. რომ მშობლიურ სოფელში არ ვიყავი.

მერე სულიკო გამახსენდა, ბჟღაპეშტში რომ დარჩა. როგორ გაალამაზებდა მისი აქ ყოფნაც ყველაფერს?

ნახევარ საათში მეორე დღე იწყებოდა, ბევრი სხვა შეხვედრებით, სხვა ამბებით. მაგრამ... ამაზე შემდეგ. ახლა კი მე მხოლოდ მიხლოდა შენთვის მეამბნა იმ ერთ დღეზე, რომელსაც ადრე განთიადისას, გეგელიძეებში, ჩემი ეზოდან ავედევნე და შორეულ სიგლიგეთში, მორიც-ნენეს ისლიან ქობამდე მივსდიე.

* * *

ჩამოჰკარით ჩანგს!
გ ა ლ ა კ ტ ი ო ნ ი.

ჩამოჰკარით ჩანგს,
ჩამოჰკარით ჩანგს,
ჩამოჰკარით ჩანგს სიმართლეს ვეტყვის,
ჩანგის ჟრიალში მომავალი ჩანს
და მომავალში იმედი ქვეყნის.

ჩამოჰკარით ჩანგს,
ჩამოჰკარით ჩანგს,
როგორც ჩამოჰკრეს ზარებს სიონის,
ჩანგის ჟრიალში მომავალი ჩანს,
სიძალდე მოჩანს კავკასიონის.

ჩამოჰკარით ჩანგს,
ჩამოჰკარით ჩანგს,
ყელს ნუ იღერებთ ობოლ გედებად.
ჩანგის ჟრიალში საქართველო ჩანს
და საქართველოს შემოქმედება.

ჩამოჰკარით ჩანგს,
ჩამოჰკარით ჩანგს,
მხაგერელს რომ გულზე ეკლად ესობა.
ჩანგების ხმაში რუსთაველი ჩანს,
ჩანს მისი ერის მარადისობა.

ჩამოჰკარით ჩანგს,
ჩამოჰკარით ჩანგს.

არ არის იოლი, ხანდახან გვიჭირს...
ჩანგების ხმაში ერის ძალა ჩანს,
ჩანს ჩვენი ხალხის ძალა და ნიჭი.

ჩანს ჩვენი ხალხის ნიჭი და ძალა,
ჩანს, ჩვენი ერის უკვდავება ჩანს,
ამიტომ მძლავრად,
ამიტომ მძლავრად,
ჩამოჰკარით ჩანგს,
ჩამოჰკარით ჩანგს.

* * *

ზოგი რამ ძლიერ გვიან გავიგე,
გვიან ვიხილე თურმე ზოგი რამ,
მე მაშინ ორივ თვალი დამიდგეს
თუ კი ჩემს გამო რამე მოგივა.

მე მიხარია შენი ცისკარა
და ყველაფერი კარგი საერთოდ...
და რომ მოასწრო, უნდა იჩქარო,
რაც მთავარია, უნდა გაბედო.

როცა სამშობლო არის ლამაზი,
კმაყოფილია მისი მგოსანი,
ვერ მინატრია კარგი ამაზე
ახლობელი და პატიოსანი.

მაგრამ ზოგი რამ გვიან გავიგე,
გვიან ვიგრძენი თურმე ზოგი რამ...
და ვიმეორებ, თვალი დამიდგეს
თუ კი ჩემს გამო რამე მოგივა.

ამოვალ მთაში და გინახულებ,
 ოღონდაც თბილი გული მაჩვენე,
 ამოვალ მთაში და გინახულებ
 და სამუდამოდ შენთან დავრჩები.

მაღალ მწვერვალზე ავაგებ ოდას
 და შემოვლობავ პატარა ყანას,
 ოღონდაც შენი იმედი მქონდეს,
 დიდი გული და ფინჯანი ყავა.

მუხის წნელებით შევლობავ ბოსტანს,
 შიგ ვავახარებ ქინძსა და ინას,
 მე თანასწორი ვიქნები დროსთან
 და მზესთან ახლოს მექნება ბინა,

მექნება ტკბილი ოცნების ჩერო
 და ლექსებს დავწერ დღისით და ღამით,
 შენ კმაყოფილი იქნები ჩემით,
 მე ბედნიერი ვიქნები ამით.

* * *

ასეთი ვიყავ, ხასიათი არ შემიცვლია.
 ო მ ა რ ხ ა ი ა შ ი

მხოლოდ მე ვიცი და სხვამ არავეინ,
 ჩემი ჭიუტი გულის ამბავი,
 მომეცით ერთი მწყემსის კარავი,
 ლეიბად თივა სხვენზე დამბალი,
 ცა დამახურეთ, როგორც საბანი
 და მერე მკითხეთ ქვეყნის ამბავი.
 მხოლოდ მე ვიცი და სხვამ არავეინ,
 სადამდე სწვდება მწყემსის კომბალი...
 მომეცით ერთი მწყემსის კარავი,
 არცა რამ სარჩო, არცა ხორბალი...
 მომეცით მხოლოდ მწყემსის კომბალი...
 და დაბრუნდება წაღმა ბორბალი.

* * *

ახლა ვსაუბრობ საკუთარ თავთან,
თუ ნაკადული გასცდა ნაპირებს!
გუმანით ვხატავ მომავალ ზამთარს,
ზამთარში მთებში ყოფნას ვაპირებ.

ჩავუსაფრდები მუხნარში დათვებს,
თოფის სროლაზე შეკრთება დილა
და ცივი ზამთრის ხილული თათი
დათვის ტყავს სექვზე დამიგებს თბილად.

გაზაფხულზე კი ჩამოვალ ბარში,
ვეწვევი შენი ქუჩის შესახვევს
და მოგიყვები ყველაფერს მაშინ
დიდი ზამთრის და დათვის შესახებ.

* * *

ეს იყო რაღაც გასაოცარი,
მოულოდნელი ამოძახება,
კედელთან იდექ, როგორც მლოცველი
და მთელი ტანით გაცახცახებდა.

იყო გაწვევაც და შეცოდებაც,
ცხადრ სიცხადე თუ განაჩენი,
რომელიც მაშინ მომაგონდება,
როცა საკუთარ თავთან დავრჩები.

ჯერჯერობით კი გაზრდი იმედებს
ჩვეულებრივი მზით და იერით.
თურმე რა ბევრი გამოიმეტე,
რა ცოტა გერგო სამაგიერო.

ბ ბ რ ა თ ი

ახლა სოფელში ყოფნა კარგია,
ჩავიძვრებიან სულში რტოები,
ახლა სოფელში ყოფნა კარგია
და დიდ ყანაში განმარტოება.
ახლა ძნელია ყოფნა უთქვენოდ,
იქნებ პერანგამ გახსნას წარბები.
დაიწერება ლექსი უთქმელი
და გულის გულში დაისტამბება.
ახალდაბაში ყოფნა კარგია,
მონატრებული შინაურებით,
ეზოს ჭიშკარი მუდამ კარდია
და აფოფრილი ინდაურები.
დედა სათნო და დედა კეთილი,
მამა -- დინჯი და გულჩათხრობილი,
ჭის თავი მაგრად გადაკეტილი,
ბოსტანი კარგად შემოღობილი.
ბოსტანთან ფატმა დედაენათი
(მე მას ფერადი წიგნი მივეცი),
ჩემი ზარზმა და ჩემი გელათი
და მონატრება ყოველივესი.
და მონატრება მწვანე ტყეების
რარიგ ტკბილია,
რარიგ ტკბილია?!
მოვდივარ თქვენთან, ყოფნის დღეები
სულ თითო-თითოდ გამოთვლილია.
ვიცი ახლა მანდ თბილი ქარია
და ბორცვებია წითელ-ყვითელი...
მოვდივარ, თქვენსკენ მომიჩქარია
და თქვენზე ფიქრით ღამეს ვათენებ.



ვერდიანი ბაჭელიძე

შენი წილიცა

ასე ჰქვია სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატის, ქობულეთის რაიონის ხუცუბნის ლენინის ორდენოსანი კოლმეურნეობის თავმჯდომარის ვ. ბაჭელიძის ჩანაწერებს, რომლის ერთი ნაწილი „ფესვები“ ჩვენი უურნალის მკითხველებს გავაცანით გასული წლის მეოთხე ნომერში.

გთავაზობთ კიდევ რამდენიმე თავს ამ ჩანაწერებიდან.

ე ლ ე ს ბ

ჩვენი სოფლის ბერიკაცებისათვის ძნელი მოსაგონებელია წარსული და, მართალი რომ მოგახსენოთ, მაინცდამაინც დიდი ხალისით არ იხედებიან მისკენ.

„კაი შეძლებული ცხოვრება გვაქვს ბაბა, — ამბობენ ისინი, — დავაყენეთ ამ ლამაზ ქვეყანაში, მზეს ვუყურებთ, ბაღვების სიცილს ვაყურებთ. ფართო აივნებიდან კინტიშის შხუილი გვესმის... წარსული კი, აბა, რა გასახსენებელია, წვირე გვახსოვს, სიღარიბე. სწავლას ენატრობდით და ტყე-ღრეში ყუნცულით გვძვრებოდა სული. ხანდახან, სამწყესურში წასულებს დილაბნელიდან ბარე შუალამემდე ერთი კვერცხითა და მჭადის ნატეხით ვაგვიტანია თავი. ჰოდა, იმ წყეული დროისაკენ გინდა გაგვახედო? არა, ბაბა. მოდი, ახალ ცხოვრებაზე ვილაპარაკოთ, გამძღარ ქვეყანაზე ვილაპარაკოთ“.

რას იზამ, თავის მხრივ მართალნი არიან.

მაგრამ ვილაცამ ხომ უნდა აუხსნას ჩვენს მომავალ თაობას,

რა ბრძოლით, რა ოფლითა და სისხლით აშენდა ეს ლამაზი ცხოვრება?
რა თქმა უნდა.

ჰოდა, ახლა, როცა ამ სტრიქონებს ვწერ, მე სოფლის უხუცესი გლეხი ღურსუნ ბიძია მაგონდება. მაგონდება იმიტომ, რომ ჩვენ, ადამიანებს, სულ გვგონია, — სამუდამოდ მოვედით ამ მიწაზე, და ხანდახან ხელიდან ისეთ ძვირფას რამეს გავუშვებთ, რაც ძალზე გულდასაწყვეტი და სანანებელია მერე.

ასე მომივიდა მეც.

სხვისი არ ვიცი, მე კი სულ ვფიქრობდი, აი, დღეს ან ხვალ ავალ ბიძია ღურსუნთან, წავიღებ მაგნიტოფონს და მოვაყოლინებ ძველი ცხოვრების ამბებს... ეს ცხოვრების ამბები კი მან შესანიშნავად იცოდა. იცოდა სოფელი, მისი ავ-კარგი, მისი სიხარული... ზოგჯერ საუკუნის იქათ გადავახედებდა, წარსულის შავბნელი ბილიკებით წაგიყვანდა, ქვეყანას მოგატარებდა, ათას რამეს აგისნიდა, გასწავლიდა და ისევ ხუცუბანში ამოვყოფინებდა თავს. განუმეორებელი, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი მოყოლა იცოდა და, თქვენც, ალბათ, მიხვდით, რომ მისი დაღუპვის შემდეგ სოფლის მეხსიერების ერთი საინტერესო კიდობანი სამუდამოდ ხელუხლებელი დარჩა.

მე კი, რომელიც მუდამ აღტაცებული და მოჯადოებული ვიყავი ღურსუნ ბიძიას ენაშეობით, ახლა გაცბუნებული ვაძალებ თავს — იქნებ რამე გამახსენდეს მეთქი. მაგრამ ვატყობ, ამაოდ ვეწადინები.

აი, იმიტომ მოგახსენეთ ზემოთ, ადამიანები ზოგჯერ საკუთარ თავს ძალად ვალარიბებთ მეთქი.

ერთი წელიც არაა, რაც წავიდა სოფლის ცოცხალი მემატიანე. მზე უყვარდა. თავისი ლამაზი, ზღვისკენ გახედული სახლის სარკმლიდან შეჭარბოდა ქვეყანას. სტუმარი უყვარდა და სტუმრის უპირატესობით ვერ ვისარგებლე...

დრო!

რა სწრაფად გარბის დრო!

მე კი გუშინდელივით მახსოვს — როგორ იდგამდა ფეხს სოფელი, როგორ გამოდიოდნენ პლანტაციებში პირველი საკოლმეურნეო არტელის წევრები. ხოლო ახმედ მყავანაძე, სოფლის უხუცესი მკვიდრი, კიდევ უფრო შორს მახედებს. იგი ამბობს:

— პირველად მანდარინის ცხრა ნერგი ვიშოვნე. ბაღჩაში დავრგე. მაშინ, აბა, ვინ იცოდა, რა მომავალი ექნებოდა ამ კულტურას. გაიზარდნენ ნერგები, ფოთოლი დაიბეს, გაიტოტნენ და ნენემ ერთი ამბავი ატეხა. აი, ფხალი რაფერ იქნება, თუ ამ შენმა ხეებმა გასაქანი არ მისცაო, და მოთხრა მიბრძანა. რა უნდა მექნა. ავიღე და სასიმინდესთან,

მოტიტვლებულ ფერდზე გადავრგე. სამოცი-სამოცდაორი წელი გავიდა მას მერე. და ა, ბატონო... ამას წინათ ჩემმა ბიჭმა ეზოში დარჩენილი ერთადერთი მსხლის მოჭრაც დააპირა. მარა არ დავანებე. ამდენ ფორთოხალსა და მანდარინში ერთი მსხალი მაინც დატოვე მეტქი სახლისოდ.

ასე შეიცვალა დროება.

ახლა ახმედი საუკუნის ტოლი კაცია.

უზარმაზარ, თეთრ სახლში ცხოვრობს. დიდი ხნის წინათ მოსულან მისი წინაპრები ამ მიწაზე. წყაროიანი ადგილები შეურჩევიათ სამოსახლოდ. გაუჭრიათ ბალავერი, დაუდგამთ ფიცრული სახლი და აუკვამლებიათ კერია. ახლა ფიცრულის ადგილას ორსართულიანი, მკვრივად ნაგები შენობა მოჩანს. ახმედ მკვანაძეს თავისი საძინებელი ოთახი ვაყის; მამიას სამუშაო ოთახის გვერდით შეურჩევია. დაბერდა. მიწასთან ჭიდილში გალია თავისი სიცოცხლის საუკეთესო წლები და ახლა, შესაძლოა, სიზმარშიც ჰგონია თავი. დადის უზარმაზარ სახლში, რძალი, ვაჟი და შვილიშვილები არაფერზე არ აკარებინებენ ხელს. ჰოდა, მოსწყინდა ბერიკაცს უსაქმურობა. ლამაზი, უზრუნველი ცხოვრება მართლაც კარგი ყოფილა, მაგრამ უფრო კარგი ბუნებასთან სიახლოვე, ჩემს ნაკვდავ და ნაწევავ მიწასთან სიახლოვე ყოფილაო. ხან სეკატორით დაუყვება ეზოს, ხან სასხლავი ჯაყვით, ათვალიერებს ახალჩაყრილ ნერგებს. ხუცუბუნელებს თუ შესაძლებელია, მაღალზე, მთის კორტოხზე უყვართ სახლების აშენება. ჰოდა, ახმედის სახლიც მაღლობზე, ვაკეზურგიან გორაზე დგას. მზე პირველად მისი ოთახის ფანჯრებში შეიხედავს, გადვიძებს ბერიკაცს. წამოდგება, ფლოსტების ფლატუნით გაივლის გრძელ დერეფანს. სიჩუმით დაყურსული სახლი გააოცებს. ასეა მუდამ, ვიდრე ბალები სკოლაში დადიან, ვიდრე რძალ-ვაჟი მსახურობენ. „ჩემს ვაჟს აი, იმ მთის წვერიდან (სკურდასკენ გაიშვერს ხელს) ჩვენი სოფლისათვის მოჰყავს წყალი.“ — იცის თქმა. და ეტყობა, რომ ამაყობს. მაგრამ რაზე ფიქრობს იგი ამ წუთს, როცა ფლოსტების ფლატუნით დააბიჯებს ამოდენა სახლში? რას იგონებს? თავის შორეულ ახალგაზრდობას? ანდა ახსოვს კი რამე კარგი? მისი ახალგაზრდობა მამაჩემის ახალგაზრდობას გავს, ყველა გლუნის ახალგაზრდობას გავს.

ახლა მას არც ტელევიზორი უკვირს, არც გაზქურა და არც ტელეფონი. „იცით რას გეტყვით, ჩემო ბიძიებო? — იცის თქმა, — ამ ქვეყნიდან აღარსად ვაპირებ წასვლას. მედრესეში სწავლისას მოლა ხშირად გვიამბობდა სამოთხეზე. დავიჯერო სამოთხე ამაზე უკეთესი იქნება? არა მგონია“. და ეშმაკურად იცინის. მერე პაწია თლამოში სანთლის არაყს ისხამს და სულმოუთქმელად სვამს.

და არის ხუცუბნის თემში, კერძოდ, ზედა სამებაში, კიდევ ერთი ცი, რომელიც მანდარინის დარგვას ისევე ყვება, როგორც მოხუცი ახმედი. ეს გახლავთ ოთხმოცდასამი წლის ომერ კაიკაციშვილი, მხნე და კარგად შემონახული კაცი, რომელსაც თავდავიწყებით უყვარს სოფელი, თავისი ციტრუსი და ვიორგილაურად წოდებული კუთხე. სწორედ ამ მიწაზე დარგო მან ექვსი ათეული წლის წინათ ციტრუსი და მასაც ახმედის მსგავსად „უვარგისი მცენარის“ შორს გადაყრა უბრძანეს მშობლებმა. ენა ადვილად იტყვის — ექვსი ათეულიო, — თორემ რამდენი რამ მოხდა სოფელში ამ ხნის მანძილზე?!

ომერს საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი წლები ახსოვს. ახსოვს, როგორ მკვიდრდებოდა ქართულ მიწაზე ოქტომბრის შუქი.

მისი სახლიდან ზღვა მოჩანს. თუმცა, მისი ეზოს რომელ კუთხეში არ უნდა დადგეთ, თუ ნისლი არაა, მუდამ ჩანს ლურჯად მოლივლივე სივრცე. მისი სამოსახლოს გვერდით დგება. ამ დღეს „ურთას დღეს“ ეძახიან. რატომ ეძახიან ასე? ათასნაირად ყვებიან. მაგრამ, როგორც არ უნდა მოჰყენენ, ამ დღეს მაინც „ვიწმე ურთას“ უკავშირებენ, რომელიც დიდი ხნის წინათ სახლებულა სოფელში.

ომერის ეზო-კარში მანდარინისა და ლიმონის ყველაზე უხნესი ხეები შემონახულა. სწორედ ეს ხეები დაურგია მას სამოცი-სამოცდაორი წლის წინათ. მართალია, მშობლები პირველად გაძალიანებულან, მაგრამ მერე ოჯახის უფროსი თვითონ ყოფილა ციხისძირში. იქ გენერლების ეზოები უნახავს, მანდარინის ნაყოფიც გაუსინჯავს და მოსწონებია.

უცნაური ხალხია. ჯერ სატევარი გაიქნიეს — ციტრუსს ოჯახში რავე შემოვიტანთო, მერე კი, როცა ამ იშვიათი, უცხო ჯიშის სიკეთე იხილეს, გენერლების სამოსახლოებიდან და „საუფლისწულო ბაღებიდან“ ნერგების გატანა დაიწყეს ჩუმჩუმად. ამ ამბავმა, ცხადია, უკმაყოფილება გამოიწვია. მაგრამ მაღლიანი კაციც გამოჩნდა. თურმე. ამ მაღლიან კაცს უთქვამს, მოსახლეობის დასჯას აზრი არა აქვს, რადგან ნერგი თუ მიაქვთ, ისევ და ისევ ამ კუთხის, ამ მიწის დამამშვენებლად მიაქვთ. ჰოდა, კარგი იქნება თუ ამ იშვიათ მცენარეს მათთვისაც ხელმისაწვდომს გავხდითო.

სწორედ ამის შემდეგ ჩამოუტანიათ ხუცუბანში ნერგები. თითო ნერგი ათი-ოცი კაბიკი ღირებულა. ეს ნერგები უყიდიათ ახმედ ალა ნაკაიძეს, კაიკაციშვილებს, ბაუჟაძეებს... მაგრამ შემთხვევითი არ იყო, რომ ამათზე ადრე მე ომერ კაიკაციშვილი დავასახლე. მას ჩვენს კუთხე-არეში იცნობენ, როგორც საუკეთესო მეციტრუსეს, მის მკურნალსა და გამავრცელებელს.

თავის დროზე ომერს ყველაზე საუკეთესო სახლი ედგა სოფელში, სახლი დაუქველდა. მაგრამ მისი ბალი საუცხოოა, როგორც იტყვიან. ავ

თვალს არ ენახებოდა. მთელს ჩვენს მხარეში მხოლოდ ამ ბაღში ხარობდა ლიმონი. სწორედ ამ ლიმონების წყალობით გახლდათ, რომ ოცდაათიანი წლების დასაწყისში, როცა ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობა ეს-ეს იყო იდგამდა ფეხს, ომერ კაიკაციშვილის პიროვნებით გამოცდილი მეციტრუსეებიც დაინტერესდნენ, თვით სოფლის მეურნეობის სახალხო კომისრის განკარგულებით წაიყვანეს თბილისში, სანერგე ჩააბარეს და იქ, სადაც გამოცდილი, წლებით დამძიმებული პროფესორები უძღურები აღმოჩნდნენ, უბრალო გლეხის გამოცდილებამ არნახული შედეგი გამოიღო.

ამ ბაღის ბატონ-პატრონად გნიშნავთო, უთხრეს. ბინას მოგცემთ და იყავი ამ დალოცვილ ქალაქშიო. შექოქმანებულა მაშინ ომერი. უსწავლელ კაცს თქვენთან რას მომიწვდებაო ხელი. მაგრამ ცდუნება მაინც დიდი იყო. სოფელში, მიწასთან შეზრდილ კაცს უცებ თავბრუ დაახვია სუფთა, სწორმა ქუჩებმა. კინომ, თეატრმა, მაღალმა სახლებმა. ის იყო თანხმობა უნდა ეთქვა კომისრისათვის და სამუდამოდ აყრილიყო სოფლიდან, რომ უცებ რაღაცამ დაქაჩა, შეაქანჯალა, მოაფხიზლა. რა იყო ეს? მიწის, წინაპრების ძახილი? რა გაახსენდა იმ წუთს? — გიორგილაურის ფერდობებზე შეფენილი ბაღი თუ შემთხვევით ნანახი სამოცფუთიანი ქვევრები? იქნებ ოდის წინ აღმართული ასწლოვანი ბაღის შრიალი შემოესმა? ვინ იცის. ეს კია, მერე — რამდენიც არ ეცადნენ თბილისელი სპეციალისტები, ვერ იქნა და ვერ გადაიბირეს.

რას იზამ.

ომერი შორს იხედებოდა. ვაყები ჰყავდა. ვაყებს ფეხზე დაყენება უნდოდა.

მაგრამ ნათქვამია — კაცი ბჭობდა, ღმერთს ეცინებოდაო.

ღმერთი კი ნამდვილად განუდგა მოხუც ომერს. ომი დაიწყო. ჯერ ერთი ვაყი დაეღუბა ფრონტზე. მეორის იმედით დარჩა. სამოსახლო მოუშადა, კერას არ გავაციებო. ამასობაში ამ ვაყის დაღუპვის ამბავიც მოუვიდა. მას აქეთია უხალისოდ შეჰყურებს ქვეყანას. ეს ბაღი დარჩა სახალისოდ და თავშესაქცევად. ხანდახან სოფელში ბაღიშები (ქალიშვილის შვილები) ამოვლენ და სიცილ-კისკისით აივსება იქაურობა. მაგრამ ეს დღესასწაული ძალზე ხანმოკლეა. და მათი წასვლის შემდეგ კიდევ უფრო იზრდება მოხუცის სევდა.

მე მოხუც ომერ კაიკაციშვილზე ვფიქრობ.

მის ნიავეიან ეზოზე ვფიქრობ.

რამდენი მისთანა პატროსანი ადამიანი დადის ქვეყანაზე.

რამდენი აღარაა ცოცხალი.

და უნებურად მაგონდება კინტრიშის ხიდის მშენებლობა.

მთელი ტყე გაიჩეხა აშ ხიდისთვის. უზარმაზარი, მძიმე ხეები მიუღვომელი ადგილიდან ჩამოჰქონდათ ჩემს თანასოფლელებს. უჭირდათ, ხე-

ლემი გადატყავებული ჰქონდათ, გასისხლული. მაგრამ მათ ეხმარებოდნენ საუკუნეთა მიღმიდან მოტანილი ამოძახილი — „ელესა“.

ვინ იყვნენ ეს ადამიანები? ხასან პაპუნაიშვილი, ისმაილ კაიკაციშვილი, იუსუფ დუმბაძე, ალი ალა ნინიძე...

დღემდე დარჩა სოფელში მემედ უსტას სახელი. იმ ხიდის მშენებლობაც ხომ მის სახელს უკავშირდება!

გვეყვს ხუცუბუნელებს კიდევ ერთი გულღიმილა კაცი — რეჯებ მეგრელიძე.

საოცარი მესხიერების პატრონია რეჯები. მანაც ძნელი, ავბედობით გაჯერებული ცხოვრების გზა გამოიარა. მაინც არ მოტეხილა, მაინც არ დაუქარგავს გულღიმილა კაცის შნო და იერი. ჰეი გიდი ბაბა, იცის თქმა რეჯებმა, გუშინდელივით მახსოვს, ერთი ლუკმა-პურის საშოვნელად მთელი სოფელი ავიყრებოდით. ფოთში, სოხუმში და ზოგჯერ ცოტა იქითაც ამოვყოფდით თავს.

რა მძიმე ტვირთი არ უთრევია მის მხრებს!

ასე წანწალითა და გაჭირვებით ნაშოვნი ფულით ძლივსძლივობით გაჰქონდა ოჯახს თავი. რეჯებთან ხშირად იკრიბებიან ხოლმე თანასოფლელები. მოდიან ახალგაზრდებიც. საოცარი რამ ხდება — დღევანდელ ახალგაზრდას არ სჯერა ჭალარა რეჯების. ცხადია, ამას ხმამაღლა არ ამჟღავნებენ, მაგრამ რა დიდი დაკვირვება უნდა — მათ ეშმაკურად მოციმციმე თვალეში უნდა ჩაიხედო — არ სჯერათ და ძალაა?!

ასეა... გაძლა სოფელი. მზეს გაეგება. დღეს ჩვენს სოფელში ასე ახალი „ვოლგა“ რომ ჩამოაყენო გასაყიდად, ნახევარ საათში არცერთი აღარ იქნება. ამაზე მეტი რა უნდა გითხრათ?

ხოლო იმ ძნელბედობიდან დღევანდლამდე მოსული კაცი ამას ბედნიერი, გახარებული თვალეებით უყურებს.

რამ შექმნა ეს ყველაფერი?

კიდევ ვიშეორებ, მოდით ხუცუბანში, საკოლმეურნეო შრომის ვეტერანები ნახეთ, მათ ჰკითხეთ.

ჰკითხეთ ხუსეინ ჟიჟავაძეს, ერთ-ერთ პირველ თავმჯდომარეს, რომლის მხრებზე არა მარტო ახალგაზრდობის არტელის სიმძიმემ, არამედ ომის შემზარავმა წლებმაც გადაიარა.

გონების თვალთ მოვიხედოთ უკან.

1937 წლის თებერვალი იდგა, როცა სოფელი საკოლმეურნეო არტელის თავმჯდომარის ასარჩევად შეიკრიბა. შეკრებილთა შორის ბევრი იყო ისეთი, რომელმაც დაბალი განათლების მქონე ახალგაზრდა კაცზე — ხუსეინ ჟიჟავაძეზე უკეთ იცოდა სოფელი, მისი მეურნეობა, მისი ხალხი. მაგრამ ხუცუბუნელებმა მაინცდამაინც ხუსეინს დაადეს ხელი.

რატომ?

იმიტომ, რომ იმ წლებში სხვანაირი გასაღები სჭირდებოდა მომავლისაკენ იმედის თვალთ გახედული ადამიანის გულს.

ხარ თუ არა კომუნის მომხრე?

თუ ხარ, როგორ, ორჭოფულად თუ მთელი გულითა და სულით? ამასთან ერთად უნდა ყოფილიყავი პატიოსანი, სამაგალითო, როგორც პირად ისე საზოგადოებრივ საქმიანობაში, დაუნდობლად გებრძოლა საკოლმეურნეო წყობილების მტრებთან. და საერთოდ — იყავი თუ არა საბჭოთა ხელისუფლების ერთგული, ერთი სიტყვით — ლენინის კაცი.

აი, რა არშინით ზომავდა სოფელი თავკაცს. აი, რა მორალური და ზნეობრივი თვისებები უნდა ჰქონოდა პირველ თავმჯდომარეს. ხოლო რამდენად საქმიანი იყო იგი. ამას უკვე მერე სინჯავდნენ.

ხუსეინი ერთი უბრალო, თავდაბალი კაცი გახლდათ. მკაცრი ხასიათით დაეჯილდოვებინა იგი ბუნებას. პირდაპირი, უკმეხი სიტყვით მრავალი ადამიანი ჰყავდა განაწყენებული. ამას ისიც დაუმატეთ, რომ პირველ ხანებში აგრონომიის ცოდნითაც დიდად ვერ მოიწონებდა თავს. მაგრამ ხუცუბუნელები წლების მანძილზე მაინცდამაინც მას ანდობდნენ საკოლმეურნეო არტელის სათავეკაცო სკამს.

ხოლო მისი მეუღლე?

საქვეყნოდ ცნობილი ვეტერანი მეჩაიე ასმათი?

ძნელია ახლა იმის მოგონება, თუ როგორ ჩაება ასმათი პირველად ერთობლივ შრომაში. ეს იყო ოცდაათიანი წლების დასაწყისში. მაშინ დღეში ფუთი ჩაის მკრეფავი საუკეთესოდ ითვლებოდა. ძნელი იყო მისი დაწევა. მაგრამ ცხოვრებამ სხვა გვიჩვენა. შეიცვალა დრო. შეიცვალა ადამიანებიც. გაიზარდა ჩაის საჰექტარო მოსავლიანობა და უფრო მეტად გაიზარდა მეჩაიეთა დღიური კრეფის რეკორდები.

ეს კია, თუ ასმათს ადრეული წლების გახსენება უჭირს, სამაგიეროდ გუშინდელივით ახსოვს 1948 წელი. ამ წელს მას ჩაის ფოთლის მაღალი მოსავლის მიღებისათვის სოციალისტური შრომის გმირობა მიენიჭა. მას შემდეგ მან ორჯერ მიიღო ლენინის ორდენი.

რა აღრიცხავს მის მიერ მოკრეფილ ჩაის ფოთოლს?

დაახლოებით რამდენი იქნება? ძნელია ამის ხელალებით თქმა. ამას ჩვენი ეკონომისტები დაიანგარიშებენ უკეთ. მე კი რახან ასმათ ჟიჟავაჟეზე ჩამოვაგდე სიტყვა, ერთი მეტად მნიშვნელოვან გარემოებაზეც მინდა ვავამახვილო თქვენი ყურადღება. წინათ ჩვენში ქალის საზოგადოებრივი შრომა თითქმის გამორიცხული იყო.

როცა ამას გიყვებით, უნებურად მეღიმება.

რომელ საზოგადოებრივ საქმეში ჩააბამდი ქალს, როცა მეც კარგად მახსოვს, შინიდან ქალის უჩადროდ გამოსვლა უსიამოვნებასთან იყო დაკავშირებული! დღეს კი... დღეს ძნელია იმ დვაწლზე, იმ შრომის მაღ-

ლზე ლაპარაკი, რაც ხუცუბნელ ქალთა სახელებთანაა დაკავშირებული მართო ერთ მაგალითს მოვიტან: ხუცუბნის კოლმეურნეობის შემოსავლებზე ბარე ოთხმოცდახუთი პროცენტი ჩაის პლანტაციებიდან მოდის. ჩაის პლანტაციების ბატონ-პატრონნი კი ჩვენი ქალები არიან.

აღრე მოგახსენეთ, რომ სოფელმა თვრამეტი სოციალისტური შრომის გმირი გამოზარდა.

არ იკითხავთ, ვინ არიან ეს გმირები?

ქალები.

ასმათ ყიჟავაძის მკერდზე აბრწყინებულმა ოქროს ვარსკვლავმა სხვე-ბსაც გაუნათა გული. ხანდახან წარმოვიდგენ — სხედან ერთად ჩვენი სოციალისტური შრომის გმირები მერიკო შაქარიშვილი, თუნთულ მიწ-ყობილი, გულიკო ართმელაძე, ფადიმე ქათამაძე, აიშე მაჭუტაძე... ერთი სიტყვით, სხედან ჩვენი სოფლის გმირები, მკერდს ვარსკვლავები უმშვე-ნებთ და ამდენი აბუღიალებული ვარსკვლავისათვის თვალი ვერ გაგისწო-რებია.

აი, ამიტომ არის, რომ ამ თაობას არ სჯერა შორეული წლებიდან მოსული რეჟების ნათქვამი.

იმიტომ არ სჯერა, რომ რეჟებისთანა ადამიანებმა ყველაფერი გაა-კეთეს იმისთვის, რათა მათ შემდგომ თაობას არ ეგრძნო გაჭირვების სუ-სხი და ლუკმა-პურის საძებრად არ გადაკარგულიყო სოფლიდან.

სხვისთვის არ ვიცი, მაგრამ ხუცუბნელისათვის მართლაც დიდ რაძეს ნიშნავს „ელესა“. „ელესა“ ულექსო სიმღერაა: ელესა და ასწი ბიჭო! ელესა და დასწი ბიჭო! ელესა და მოსწი ბიჭო! — მღეროდა ხუცუბნელი კაცი. მღეროდა სახიფათო, მძიმე შრომის დროს. მხოლოდ ერთი მცდარი ნაბიჯი, მხოლოდ ერთი გაუფრთხილებელი მოძრაობა იყო საჭირო ერთ-სულოვნების დასარღვევად. და მაშინ... მაგრამ ვინ იყო ასეთი ორგული და ფლიდი?!

ელესა და ვიო, ვიო, ოო! — მიაყოლებდნენ ბანები, ხოლო სამშვი-დობოზე გასულები უფრო ცეცხლოვანი ტემპით დააგუგუნებდნენ: ელესა და ელესია, ხალხი ჯაფას შეესია...

მე თითქოს ახლაც მესმის ეს გუგუნი.

და მგონია, ცხოვრების გადამწყვეტ ჟამს, ცხოვრების კრიტიკულ მომენტში ყველა ხუცუბნელის გულში გუგუნებს ეს უკვდავი, ცეცხლოვა-ნი, ძალის მომცემი ჰანგი. მისი შესრულებისას ყველაზე უმთავრესი მა-ინც რიტმია, ძარღვია, რომელიც აგამოძრავებს და ყოველგვარ სიძნელეს გადაგალახვინებს...

ჰოდა, მე ახლა ვერაფერი დამაჯერებს, რომ ამ სიმღერამ არ შეგვი-ნარჩუნა ეს ლამაზი კუთხე-კუნჭული, სიღარბაისლე, ქართველობა. ჩამო-

დით ჩვენთან, ნახეთ ჩვენი სოფლის ძველი კაცები, საკოლმეურნეო შრომის ვეტერანები... ისინი ვიამბობენ, რა ხდებოდა სოფელში საბჭოთა ხელისუფლების გარიჟრაჟზე, რა სიძნელეებს აწყდებოდნენ ერთობლივი, ლამაზი ცხოვრების შემქმნელი ადამიანები და მიხვდებით რას ნიშნავდა მათთვის „ელესა“.

წ ვ ე თ ი

შესაძლოა, ახლა არც არის ეს ამბავი გასახსენებელი, მაგრამ ერთი კია — ყოველთვის. როცა ამ ტანდაბალ, ბუხრის ქუდიან ბერიკაცს დავინახავ, უნებურად მედიმება. ჩემს მეზობელ სოფელში ცხოვრობს. სხვა კოლმეურნეობის წევრია და ერთ მშვენიერ დღეს, როცა ის-ის იყო პლანტაციებიდან დავბრუნდი, მორიდებით შემოიხედა კაბინეტში — თუ გცალიათ.

მობრძანდი ბაბული მეტქი. — გავეგებე.

— გახლავართ, ჩემო ეფენდი! — მოიხადა ქუდი და შეთავაზებულ სკამზე დაჯდა. მაშინვე მივხვდი — გრძელს ამბავს მოეყვანა ჩემთან.

— რამ შეგაწუხათ მეტქი, — ვკითხე.

— არაფერმა, — თქვა ღიმილით, და მაშინვე დაუმატა, — ჩემმა ბე-რობამ.

პირდაპირ შემხედა — თეთრი წვერი, თხელი თმა და ჩავარდნილი თვალები ჰქონდა. რაც თავი მახსოვს, სულ გულღიმილა კაცი იყო, ტკბილ-მოუბარი და მოსაქმე. კარგ კოლმეურნედ ითვლებოდა. აქ კი უცებ საჩივრით მომადგა.

— აგერ ღურსუნ ბეჟანიძეს დავემგზავრე, — დაიწყო მოხუცმა. — ჯერ იმას გადავუშალე გული. მთელი ცხოვრება მიმუშავია და პაწა ყურადღება მომაკლეს. ჰოდა, იმ ღურსუნმა მითხრა — მიდი, აგერ ვლადიმერთან, მთავრობისაგან დაჯილდოვებული კაცია, მოგხედავსო.

რა უნდა უთხრა? მითუმეტეს, როცა ასე გშაქრავს და ბიძაშვილსაც გიწოდებს?

— ჰო, — მეუბნება თვალების ყუყუჟით, — შენ რომ პაწა ვარგებული ბიძაშვილი იყო, შენს ახლობელს მის ნაკვდავს და ნაღვას არ დაუკარგავდი. ვააგებინებდი ამ ჩემს უფროსებს, რა გამიკეთებია, ნამუშევარს ფასს დასდებდი. მართალია, შვილი უმადლესი განათლებით მყავს, მაგრამ, მისი დახმარება არ მინდა. შენთან მაქვს საქმე.

უკვე ვხვდები მის საწუხარს.

— შემოსავალი თუ გაქვს რამე?

— ციტრუსოჩემთან არ ხარობს. ნამეტარი მაღალზე ვცხოვრობ და ორმოცდაცხრა წელს რომ დიდმა ყინვამ გაახმო, მერე აღარ გამოუხედა



თვალში. აქა-იქ თუ მისხამს ხოლმე. ჰოდა, ახლა ერთი თხოვნით მოვედით — მითხარი, რაფერი კაცი ვარ მე?

— კაი.

— მერე? რატომ არ მცემთ პატივს?

— ვინ არ გცემს პატივს ბაბული?! — მომწონს ბერიკაცის ახირება.

— ვინ და ეკონომისტი, ბულალტერი...

ბერიკაცს სკენდერი ჰქვია, გოხიძეა გვარად. ზის თავისთვის სკამზე მკვიდრად, სულაც არ ეჩქარება. წინდაწინ ვიცი — ვერაფერს ვუშველი. პენსია, რომელსაც იგი კანონიერად იღებს კოლმეურნეობიდან, არც თუ ისე პატარაა, მაგრამ აქ ვილაცამ ასწავლა — ძველი ნამუშევარი კაცი ხარ, კომისია მოითხოვე და პენსიას უსათუოდ გაგიზრდიანო. მას აქეთაა დიდის ერთი ინსტანციიდან მეორე ინსტანციაში და ყველას ეკითხება: „რაფერი კაცი ვარ მე?“ პასუხი, ცხადია, ერთია: „კაი“. ის კი იმეორებს — მთელი სიცოცხლე შევწირე კოლმეურნეობას, რატომ არ მცემთ პატივს?

— ვინ არ გცემს პატივს, ბაბული?

— ჰოდა, თუ მცემთ პატივს, კომისია გამომიძახეთ ოჯახში, ოთხი კაცი და ერთი ქალი.

— ეჰ, ბაბული, ძროხა გყავს?

— მყავს.

— ხომ იწველება?

— იწველება.

— ამ უთენია, ამ სიშორეზე წამოსვლას არ გერჩივნა კაიმალი გეჭამა? ცოტა დაბნეული მიყურებს. მერე ერთბაშად უნათდება სახე.

— დღეს ბევრი ვიბრძოლე, ბევრი ვიღავე.

— სად, ბაბული?

— რაიკომში.

— მდივანთან?

— მდივანთან. მასაც ვუთხარი, კომისია გამომიგზავნე მეთქი.

— ოთხი კაცი და ერთი ქალი?

— ასეა. მარა, გაძალიანდა. მეც გაუუძალიანდი. კანონი კანონიაო მითხრა. პენსია სამი წლის ნამუშევრით გეძლევაო.

— მდივანმა უკეთ იცის...

— მარა, მე რომ დიდი ნაშრომი მაქ, რაფერაა აი.

— მე თავმჯდომარე ვარ, და დედაჩემიც შენსავით სამი წლის ნამუშევრიდან ღებულობს პენსიას.

— ასე? — მიყურებს.

— ეგრეა, ბაბული. — ვუყურებ მეც. — ძალით კი არაფერი იქნება.

— ძალით რათ მინდა რამე, მე კანონით ვითხოვ. — მოლბა თანდათან და სახეც შეიცვალა.

— ცხოვრებით ხომ არ გიჭირს რამე?

— არა.

— გზა რომ არ აღიოდა თქვენს სოფელში, ხომ გახსოვს?

— მახსოვს.

— ხიდიც რომ არ იყო?

— ისიც მახსოვს.

— სინათლის მაგივრად დელფინს რომ ანთებდით...

ემმაკურად წკურავს თვალებს.

მე ვაგრძელებ.

— ახლა ცუდი, ტალახიანი გზა რომ იყოს, და ეს რბილი ავტობუსიც არ გეგულებოდეს, ხომ შეგეზარებოდა იმ სიშორიდან ჩამოსვლა?

გუნებაში რალაცას სწონის.

— არ ვიცი...

— შენ კი, ბაბულო, საჩივლელად კრემლში უნდა მივდიეო. ჩვენს სოფელში ოთხიათას ხუთასი კაცი ცხოვრობს. ჰოდა, ყველამ თუ კრემლში იარა, მაშინ რა გამოვიდა?

ამდენხანს მუხლებზე დადებული ქუდი შეატრიალ-შემოატრიალა.

— გიჯერივარ, მარა... — მაინც არ მოტყდა ბოლომდე, — მე ვხედავ... მე პაწა ფინთი ლაპარაკი ვიცი. ალბათ, ცოტა გაეცხარდი, ა?

— ისევ შენს ხალხთან, შენს კოლმეურნეობაში უნდა გაარკვიო ყველაფერი. აბა, შენს თავმჯდომარეს რაფერ ვასწავლო — ამადა ამ კაცს პენსია მოუმატე მეთქი? სოფელმა უკეთ არ იცის? თუ საჭიროდ ჩათვლის, შეუძლია პერსონალური პენსია დაგინიშნოს.

— აჰა, მაშასადამე, შეუძლიათ! — სიტყვას კუდში ჩაავლო ხელი.

— აკი, გითხარი, მათ უკეთ იციან მეთქი.

— ჰოო!.. — გააგრძელა და ჩაფიქრდა.

ადგა. სარკმელთან მივიდა. დიდხანს იყურებოდა სარკმელში, მე გამახსენდა: ამ აღრიანი გაზაფხულის პირს ავტომანქანებისათვის საბურავები მქონდა საშოვნელი. იქით — ფარდულები იყო შესაკეთებელი. საინტერესოა, ტრაქტორები გავიდნენ თუ არა ფართობზე. ზედა სამების გზას არემონტებენ თუ არა? სადაცაა საგაზაფხულო თესვის კომპანია უნდა დაიწყოს. ჩაისა და ციტრუსის პლანტაციები ხმელი ფოთლისაგანაა გასაწმენდი, ნიადაგს აზოტი უნდა, სადრენაჟო თხრილები გასაწმენდია, წყალსადენის მილებსაც უნდა თვალის გადავლება...

— დახე! — მომესმა უცებ ბერიკაცის ხმა, — ხის ტოტს წყლის წვეთი მოწყდა. სადაცაა დასკდებიან კვირტები. რას ცხოვრობენ წვეთები? წამს? ერთ პაწია გაელვებას? ჩამოვარდებიან და გაუჩინარდებიან მიწაში. და ვერავინ ხვდება, რომ სწორედ ეს პაწია, ნათელი წვეთები აღვიძებენ გაზაფხულს...

ეიჟმატი, ოდნავ მოწყურული თვალებით მიყურებდა. ტუჩის ფოსტის ბით ძლივს იმაგრებდა ღიმილს. ვინ უწყის, რა უტრიალებდა გუნებაში. ვინ იცის, იქნებ სულაც არ აინტერესებდა პენსია? იქნებ ჩემი მისდამი დამოკიდებულების, მისი ნათქვამის შეფასება იყო მთავარი? ოთხმოც წელს ჩემი ყებლი არ გადაცილებია, მე უკვე ოთმობცდაექვსისა გავხდით. იქნებ შინ ჯდომა მოსწყინდა, და სწორედ დიდი საყოველთაო საქმისაგან მოწყვეტამ ააყენა ასე აღრიანად?

ათასი ფიქრი მიტრიალებდა. ახლა მეც ვუყურებდი ხის ტოტებზე დაცოცებულ წვეთებს. არაფერი გამიკეთებია. ეს დილა თითქმის დაკარგული მქონდა. მაგრამ რატომღაც მაინც კმაყოფილი ვიყავი.

— ახლა ერთი ლექსი უნდა გითხრა, — მეუბნება სკენდერი.

— ლექსი?

— ჰო. ბერი კაცი, ჩაჩქნა ბერი, ჩაჩქნა-ჩამარგალიტული...

— ვიცი ეგ ლექსი. — ვუთხარი მე.

გაეხარდა.

— ვითომ ასეა ჩემი საქმე?

— შენ უკეთ არ იცი?

კიდევ წაჭუჭა თვალი. თითქოს რაღაცის გახსენებას აპირებდა.

და ვიდრე იგი ასე თვალდაჭუჭული ზის, მე ამ ლექსის სიუჟეტს გაცნობთ.

ერთი ჩაჩქნა ბერი თავის ვირს ათას ხუთას თუმნად ჰყიდდა. წინ მგზავრი შემოეყარა და შეემუშტრა. ჯერ თოფი აძლია ვერცხლით მოჭედლილი, მერე ფიშტო, მერე რახტი. აუსრულა ვირის ფასი. მაგრამ ბერი-კაცმა დეიხუა, ვირს აღარ ვყიდი, ჩემი ვირი ვირად მინდაო...

— კარგად იყავი, ბიძაშვილო. — თქვა ბერიკაცმა და წამოდგა.

— ჩემი მანქანით გაგიშვებ.

— აჰა! — აიქნია ხელი. — ავტობუსი მიჩვენია. ხალხს ვნახავ, მე-ზობლებს. თვითონ არ მითხარი, შენი კრემლი შენი სოფელიაო?

და წავიდა. წავიდა ჩაჩქნა ბერი, ჩაჩქნა-ჩამარგალიტული.

მე ბავშვობისდროინდელი ზღაპარი გამახსენდა.

გამახსენდა ჩემი მოგვარე და ენატკბილი კაცი იუსუფ ბაჯელიძე. მას დუნიამოვლილ კაცად, საპატივცემულო კაცად თვლიდნენ. ახლა ჩვენი სოფსაბჭოს ახალგაზრდა თავმჯდომარე გურამ დუმბაძე ლონდონს ისე ახსენებს, თითქოს ლონდონი ქვეყნის კიდევ კი არა, აგერ აქვე, კინტრისის ნაპირას მდებარეობდეს. ჩემს ბალნობაში თბილისსა და ტრაპიზონში ნამყოფი კაცის ნახვა იშვიათობა იყო, და ვასაკვირი არაა, რომ მისი ყოველი სიტყვა აგერ აქამდე შემოუნახავს მეხსიერებას.

ეს იყო სანდომიანი სახის, ძვალბოშოროი მოხუცი.

ჩემი მკვიდრეული იყო — აუჩქარებელი, დინჯი სიარული იცოდნო მზე უყვარდა. ჩიტები უყვარდა. შრომა უყვარდა.

ოქროს ხელები ჰქონდა — რასაც მიეკარებოდა — ქვა რომ ქვა იყო, ისიც განსაკუთრებულ სილამაზეს მიიღებდა. უყ, ნასვენ მიწასავით იყო — რაც მის სულში ეთესა, რაც ცხოვრების მანძილზე გაგონილი და შესწავლილი ჰქონდა — მადლიანად, უხვად არიგებდა. სოფელში მელექსე და მეზღაპრე კაცად იყო ცნობილი. მის უცნაურობაზე დღესაც ლაპარაკობენ სოფელში — სადაც არ უნდა ყოფილიყო, ყველგან ქვის ნატეხებს სინჯავდა, თითქოს რაღაც მადანს ეძებდა, და ქვა რომ მოეწონებოდა, შინ მიჰქონდა.

შესაძლოა ამის გამო, და კიდევ შესაძლოა იმის გამოც, რომ მრავალი შესანიშნავი ლექსი და ზღაპარი იცოდა, სახელი თავის სოფელზე ცოტა უფრო შორს ჰქონდა გავარდნილი.

სწორედ ამ შორს გაბმული სახელის კიდეს ჩაავლო ხელი ვინმე მდიდარმა უცხოელმა და ერთ მშვენიერ დღეს ხუცუბანში ბაჯელიძეების გორაზე თავისი თანაშემწე გაგზავნა — ესა და ეს კაცი ჩამომიყვანეო. მოვიდა თანაშემწე, ეახლა იუსუფს, გადასცა მეპატრონის თხოვნა და ისიც დასძინა, თუ ჩემს უფროსს მოეწონები, მიუხედავად იმისა, რომ უსწავლელი კაცი ხარ, შეიძლება სამსახურშიც ავიყვანოსო.

სოფელში უცხოელზე უფრო ადრე გაიგეს იუსუფის პასუხი. უცხოელი მაინცდამაინც ამაყი არ უნდა ყოფილიყო, ანდა ცნობისმოყვარეობამ აიძულა ენახა ის „ქართველი მუსლიმანი“, რომელმაც ასეთი ცივი უარი სტკიცა. იუსუფის ჭიშკარს მიადგა და მასპინძელს უხმო.

იუსუფმა ყოველგვარი გაკვირვების გარეშე მიიღო სტუმარი.

— არ მელოდი? — ჰკითხა ამ უკანასკნელმა.

— რახან მოხვედი, დაბრძანდი. რამ შეგაწუხათ?

— მოვედი, შენი ნახვა მინდოდა. ქვეყნის, შენი სოფლებისა და მთების ამბის კითხვა მინდოდა.

— კარგი, მკითხე. — თქვა მოკლედ იუსუფმა.

და მოხსნა სტუმარმა გულას. ქვეყნებმოვლილი კაცი იყო, ალიასკა ენახა, შვეიცარია ენახა, იაპონიაშიც იყო ნაცხოვრები. მაგრამ არსად არ დაუდგა გული. უმდიდრესი კაცი იყო, მამამისს ქონებასთან ერთად ქვეყნებისა და ხალხების შესწავლის სურვილიც დაეტოვებინა მემკვიდრეობით. ქვეყნები და ხალხები კი დიდი ხანია შესწავლილი და აღმოჩენილი იყო. მას რაღა დარჩა? მიწის გული. მას სურდა გადაეხსნა ამ მიწის გული და შიგ ჩაეხედა, ენახა, რას იტევდა და რას ინახავდა მისი ცივი უბე.

იუსუფმა შეხედა კომერსანტს, გაელიმა.

— ბევრი ლაპარაკი გცოდნია, ძიავ! სინამდვილეში კი ერთი სიტყვა უნდა გეთქვა — ოქრო!

— არც მთლად აგრეა! — თქვა ამ გულახდილობით დაბნეულმა კომერსანტმა. — მე მინდოდა, რომ შენ როგორც ამ ადგილების მცოდნე კაცს, გესწავლებინა, სად შეიძლება მისი ძებნა...

— გასწავლი.

კომერსანტს სახე აუჭარხალდა სიხარულისაგან.

— მაშ იცი?

— ვიცი.

— როგორ ფიქრობ, ბევრი იქნება? ღირს გარჯა?

— ღირს.

— მაინც?

— მე არ ამიწონია, ძიავ. — თავი ასწია იუსუფმა.

— მაინც?

— ბევრია, ძიავ. სიმატლზე თუ გინდა, აუწონელია, აურაცხელი.

— ადუ, მაჩვენე. — აცეტდა კომერსანტი.

— ე, გეიხედე. — ხელი გაიქნია იუსუფმა. — ხალხზე უფრო ღიდ სიმდიდრეს სად ნახავ, ძიავ!..

რამდენი წელი გავიდა მას შემდეგ?

ორმოცდაათი?

ორმოცდათხუთმეტი?

სამოცი?

ვინ იცის.

მაგრამ ერთი ცხადია — ის რაც შორი ქვეყნიდან მოსულმა კომერსანტმა ვერ დაინახა, დაინახა უბრალო მიწის მეთარგემ — იუსუფ ბაჯელიძემ, რომელიც სოფელში აგერ აქამდე ახსოვთ, როგორც მელექსე და მეზლაპრე კაცი. მეც მახსოვს იგი.

კოლექტივიზაციის გარიჟრაჟზე არაერთხელ მინახავს — უკვე სამოცდათექვსმეტი თუ უფრო მეტი ხნის კაცს თბილისიდან და ბათუმიდან ამოაკითხავდნენ ქართული სიტყვის მარგალიტების შემკრებნი. მთელი კვირეები ისხდნენ მასთან, უსმენდნენ, იწერდნენ...

რად გამახსენდა ახლა იგი?

იქნებ მისი სიბრძნიდან იღებდა სათავეს ჩაჩქნა-ბერის მოულოდნელი სტუმრობა?

ვინ იცის.

ტოტებიდან კი ჩუმად, სულ ჩუმად ვარდებოდნენ წვეთები.

გაზაფხული მარტო დადგენილებებსა და სოფლის მეურნეობის სამართველოს მოწერილობებში კი არ გვახსენებდა თავს, არამედ უკვე თამამად დააბოტებდა სოფელში. წინათ, გაზაფხული დადგებოდა თუ არა, მახსოვს, ოჯახში ხვნა-თესვის თადარიგს შეუდგებოდნენ. მიწას კი აპრილში ხნავდნენ. გამორეკავდნენ ხარებს, სახნისის უღელს მოარგებდნენ ქე-



დზე და შუბლზე კვერცხს მიამტკრევდნენ, რათა იმ წელიწადს კვერცხი გულივით ყვითელი და კარგი სიმიინდი მოგვეწია. ხოლო ავი თვალისაგან დასაცავად ხარებს უღელში ზღმარტლის, ასკილის ტაბიკებს უკეთებდნენ. რადგან სხვა ხისაგან ვაკეთებული ტაბიკები ვერ იხსნიდა ხარებს უბედურებისაგან. ხენა-თესვას სავსე მთვარეზე იწყებდნენ. მამაჩემი ყანაში გასვლის წინ მიწაზე უსათუოდ მოაპნევდა ყველა სახის თესლს.

დათესილი ყანა ნიაღვარს რომ არ გაეფუჭებინა, აპრილის პირველ შაბათს ქაშატობის შესრულება იცოდნენ. ამ დღეს თოხს, ცულს, სახნისს, ჯილღას და სხვა სახნავს მიწაზე არ გაატარებდნენ, დაჰქედნილ ხარებსაც არ გამოიყვანდნენ გარეთ — ყანები ნიაღვარმა არ წაუკოსო. მაგრამ, პირუკუ ხდებოდა ზოგჯერ, — წვიმების ნაცვლად გვალვები დაიჭერდა და ჩვენი სოფლის გოგო-ბიჭები „ლაზარიას“ მოაწყობდნენ:

ლაზარ მოდგა კარსა,
 აღურღულებს თავსა,
 შინო-შინო, შინაო,
 ჩიტმა შემაშინაო.
 ცალი ფხარი მომტეხა,
 ცალიც შემარჩინაო...
 აბლა მიდგა თაროსაო,
 დიემსგავსა მთვარესაო...

რამდენჯერ მიმღერია „ლაზარია“.

რამდენჯერ დამიგუგუნებია „ამინ“...

რამდენჯერ უჩუქებიათ მეზობლებს ერბო, კვერცხი, ყველი, ფქვილი და ათასი სხვა ხორავი, მერე ერთად რომ დაგვიჭუჭკავს, გაგვიკეთებია და გემრიელადაც შევქცევდით...

ახლა ჩვენი სოფლის ხარებს წითელი ხის ტაბიკი კი არა, რკინა და საწვავი უნდა. ჰოდა, „საქსოფლტექნიკაში“ დროულად თუ არ მოიკითხე სათადარიგო ნაწილები, ეს უსულო რკინა ისეთ სირცხვილს გაჭმევს, მთელს რაიონში ვერ გამოყოფ თავს. მაგრამ მადლობა ღმერთს, ჩვენს ტრაქტორისტებზე სასაყვედუროს ვერაფერს იტყვი. კარგად მუშაობენ.

ხოლო პირველი ასეთი რკინის ხარი. გრუხუნ-გრუხუნით რომ შემოიყვანა სოფელში, ახმედ ემირიძე გახლდათ. საკოლმეურნეო მოძრაობის ეს ვეტერანი დღესაც ტრაქტორზე მუშაობს.

ეს სწორედ ის კაცია, რომელსაც კარგად უდგება შორეულ ბავშვობაში გაგონილი იუსუფ ბაჯელიძის სიტყვები:

წინ არ წახვიდე... უკან არ დარჩე... შუაში ადგილი არ გააფუჭო...

ასეთი თავმდაბალი, მორუდუნე ადამიანი ჩვენს სოფელში ბევრია.

ეს სწორედ ის ადამიანებია, რომლებსაც ასე უჩუმრად, მაგრამ წვეთ-წვეთად მოჰყავთ გაზაფხული, მოჰყავთ მომავალი...

მოსუცი სკენდერი უკვე ავტობუსში იჯდა. იჯდა თავის მოყვრებში
წეზობლებში, ახლობლებში.

იყო თუ არა იგი კმაყოფილი ამ დილის?

არ ვიცი.

მე კი საოცრად თბილი მოგონებები დამიტოვა.

გ ა ნ ს ე ნ ე ბ ა

თითქმის ასი წლის წინანდელ „სასოფლო გაზეთში“ ასეთი რამ ამოვიკითხე:

„— ნეტაი, ჩემო ძიავე, ჩვენი ამბავი ვინ შეატყობინა, იქნება იცოდე?

— რა ამბავი იყო?

რა იყო და, გუშინდამ ჩვენ გორდელაძეს შინ ჩამოეტანა ქართული გაზეთი. გამოიარა ჯამეზე და თქვა, რომ ოზურგეთიდან მოვალაო, გაზეთაი ვიშოვნე და მოვიტანეო. ყველამ მივედით საყურებლათ — თუ რა ამბავია გაზეთაჩი; მარა კაი წამკითხველი ვერ ვიშოვეთ და გლახამ ვერ წაიკითხა. პაწაწაი ზოგიერთმა ქალებმა კი იციან ქართულის წაკითხვა, მარა ქალები სახლიდან ვერ გამოვიდნენ. მერმე ჩვენმა ბიჭმა ოქროპირაშვილმა თქვა, რომ, ბიჭოვო. გვირბინეთ სამებასო და გულაი კაიკაციშვილი მოიყვანეთო. იმან იცისო კაი გაზეთის წაკითხვაო. იგი ქართველში დაიარებოდა და ბეური წიგნიც თან მოაქვსო; ერთი იმბრეთი წიგნი აქვსო, რომ დუნის ამბავი შიგ წერიაო; დარის, ავდარის, ქუხილის, ელვა-ჭექის და ყოლიფერს იმბრეთად იტყვისო. მაშინვე გავაფრინეთ პაწაი ბიჭი ფასეიშვილი და გულაი მოვიყვანეთ და ვუთხარით: ძიავე, გულავე! აბა, წაგვიკითხე აგი გაზეთაი! გულამ წაიკითხა. ყველა გავბეჩდით, ყველაფერი ჩვენი ამბავი მართლა ქე ეწერა, ძიავე, გაზეთში“...

დღეს ქობულეთში ყველამ იცის, ვინ იყო ეს გულა.

მისმა სახელმა არა მარტო სახუცუბნოში, არამედ მთელს ჩვენს მხარეში ყინულოვით გაანათა. ეს იყო მუსლიმან ქართველებს შორის წერაკითხვის გავრცელებისათვის თავდადებული ადამიანი.

ზემოთ მოყვანილი დიალოგი სავსებით საკმარისია იმ პერიოდის წარმოსადგენად, როცა ამ შესანიშნავ პატრიოტს უხდებოდა მოღვაწეობა. ხუცუბნელები წმიდად ინახავენ თავიანთი მკვიდრის ნათელ ხსოვნას.

ხანდახან ასეთი აზრი ამეკვიატება.

ქვეყნად ისეთი უცნაური სასწაული უნდა ხდებოდეს, — ჩვენი ხალხისათვის, ჩვენი დიდი საქმისთვის დაფერფლილ ადამიანს ერთი წამით შაინც უნდა შეეძლოს დღევანდელი დღისათვის თვალის გადავლება.

რა დახვდება მას თავის მშობლიურ კუთხეში?

მე მგონი, მაპატიოს აწ განსვენებულმა დიდმა ადამიანმა, იმ
რეულ წარსულში მას ამის წარმოდგენაც არ შეეძლო.

წინათ მთელს ჩვენს მხარეში ქართული წიგნი რომ მოგვეგროვებინათ
ერთად, იმაზე მეტი, ტრაბახში ნუ ჩამომართმევთ და, საოჯახი ბიბლიოთე-
კებში აქვს ჩვენს კოლმეურნეებს...

ხოლო ჩვენი სახლები!

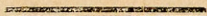
ბევრ ქალაქელს შეშურდება გემოვნებით ნაგები ჩვენი სახლები. გა-
ზი, ტელევიზორი, გათბობა, აბაზანა, ტელეფონი, საკუთარი ავტომანქანა...
და რაც მთავარია — მიწა იმისია, ვინც ამ მიწას ამუშავებს.

ხოლო უკვე ზემოთ ნახსენებ „სასოფლო გაზეთის“ ფურცლებზე
ჩვენმა ღვიძლმა, ჩვენმა ხუცუბუნელმა კაცმა ასეთნაირად ჩამოაყალიბა
თავის გულში დაგროვილი ბოღმა: „მობრძანდის თუ გეტყვიან, ფარაა
საჭირო. ბუირომ — ფარა, სალამ-ალეიქუმ — ფარა, უთურ — ფარა,
ადექი — ფარა, წადი — ფარა, სულ ფარა და ფარა! ჩვენ ფარას ვინ მო-
გვეცემს, ძიავ, ფუხარა ვართ და ქე მოგველო ბოლო სუნთლად“.

ჰოდა, აი, სწორედ მიტომაც მოგახსენეთ — ნეტავი ჩვენს გულას
ჩვენი სოფლისათვის გადაახედა, მისი ხალხისათვის — წინაპარ მეზობლე-
ბისათვის გადაახედა. ოჯახებში ასტუმრა, ჩვენს სახელოვან მშრომელე-
ბთან ალაპარაკა...

წარმოიდგენდა იგი ოდესმე ამ სახეცვლილებას?

ძალიან საეჭვო კია.



ფიქრები დავით აღმაშენებლის საფლავთან

არსებობს თქმულება: დავით აღმაშენებელი თავისი ანდერძის თანახმად დაასაფლავეს გელათის კარიბჭეში, რათა ყველა მომსვლელს მის გულზე გადაევიღო.

ნეტა ასეთი რა ცოდვა გაძევს,
ვფიქრობ და ცრემლი ღაწვზე დამადნა,
ვერ შეგისრულებ მეფეო ანდერძს,
ვერა, შენს გულზე ფეხს ვერ დავადგამ.

საუკუნეებს სძინავს ამ ლოდთან,
ზარები რეკენ სადარდიანოდ,
ქარს გაუშლია თმები და მოთქვამს,
მე გულზე როგორ გადავიარო.

დაიღვენთება ფიქრები სანთლად,
ვით შორეული ნიამორები,
მკლავებგაშლილი ჩავბღავლებ საფლავს
და მუხლმოყრილი ვეამბორები.

აბა, ასეთი რა ცოდვა გქონდა,
ცაში ღვთისმშობლის ძუძუნაწოვარს,
ამ ლოდქვეშ შენი სიცოცხლე ბორგავს —
დაუხარჯავი შენი კაცობა.

წლები შლის სიკვდილ-სიცოცხლის მიჯნას,
და უკვდავება თითზე მოგითვლის,
მოვალ და სამჯერ გადვიწერ პირჯვარს
და მოწიწებით მუხლებს მოვიყრი.

დაესიზმრებათ ფრესკებს ამაღამ
სულში ჩამჰკნარი თეთრი ყვავილი,
ვერა, შენს გულზე ფეხს ვერ დავადგამ,
ვერა, შენს მკერდზე ვერ გადავივლი.



პიიან პაკაუშიძე

მკინარე თემიღ

ნაწილი მემრე

ეკიზოლი მმცხრა

ნიუ-იორკი. შორს, ნისლში გახვეული თავისუფლების ქანდაკება.
ანჯელა დევისი და ელენ როუზი.

ანჯელა — თურმე ისინი ორი თვის წინ დაბრუნდნენ ნიუ-იორკში, მე კი მხოლოდ გუშინ ჩამოვედი ლოს-ანჯელესიდან.

ელენი — სიღნეი თუ ნახეთ?

ანჯელა — კი.

ელენი — რა გითხრათ?

ანჯელა — თავისი სურვილით დაუთმო საკუთარი თვალევი მეგობარს. მაგრამ, როცა მე შევეკითხე, რატომ ორთავე თვალი...

ელენი — მესმის, მესმის... სიღნეიმ რაო?

ანჯელა — გაჩუმდა, არაფერი არ თქვა, მაგრამ მე ისეთი რამ ვიგრძენი, რომ...

ელენი — (სიტყვას შეაწყვეტინებს) თქვენ არაფერი არ შეგიძლიათ იგრძნოთ. არა, მე მინდოდა მეთქვა, რომ თქვენ ამ საქმეში ისეთს არაფერს ხედავთ... ისინი ხომ მეგობრები არიან, იმათ ხომ ძლიერ უყვართ ერთმანეთი და ამიტომ ყველაფერი გასაგებია.

ანჯელა — მართალი ხართ... ყველაფერი გასაგებია, მაგრამ მე მაინც მინდა უფრო ზუსტად გავიგო ეს უცნაური და გაუგებარი ისტორია.

ელენი — რომელი ისტორია? როგორ გეკადრებათ?! მათ ახლა უფრო მეტად უყვართ ერთმანეთი და ისინი ახლა განუყრელი და ყველასათვის სამაგალითო მეგობრები არიან. სიღნეი მუდამ ირვინთან არის. ირვინი კი სიღნეის დამტარებელიც კი გახდა. ირვინი, ჰო... ირვინი გამოიცვალა, ძლიერ გამოიცვალა (ტირის).

ანჯელა — მის ელენ!

ელენი — ის დაცხრა და გაცივდა, აღარავითარ გრძნობას არ იჩენს ჩემდამი. ივი, ამას მე კარგად ვგრძნობ, გამირბის... და საერთოდ, თითქოს სხვისი თვალევით მიყურებს.



ანჯელა — თვალები ირვინს მართლაც რომ სხვისი აქვს.

ელენი — ნუთუ არ მოვა?.. დღეს ხომ აქ ვიეტნამიდან ახლად დაბრუნებულ მიაკლ როჯერსი უნდა მოვიდეს.

ანჯელა — როჯერსის შესახებ ძალიან ბევრს წერენ დღევანდელ გაზეთებში.

ელენი — როჯერსი ჭკვიანი ადამიანია და მას ბრწყინვალე მომავალი ელის.

ანჯელა — მართალი ბრძანდებით. იგი დღევანდელი ამერიკისათვის და დღევანდელი ამერიკა მისთვის... ისინი ერთმანეთის ღირსნი არიან. (შემოდის მიაკლ როჯერსი).

მიაკლი — და განა ეს ცუდია?! მოგესალმებით! (ელენი სიხარულით მიიღებს მიაკლთან, ანჯელა თავშეკავებული ესალმება).

ელენი — მიაკლ, ჩვენო ძვირფასო მიაკლ!

მიაკლი — მე ძლიერ მოხარული ვარ, რომ ისევ გხედავთ თქვენ, მის ელენ, (ანჯელას) თქვენ კი... ვერ გამოვივა, რატომ ყოველთვის უკმაყოფილო ხართ!

ანჯელა — ჩვენ ერთი მზის ქვეშ ვცხოვრობთ, მაგრამ ეს მზე ჩვენ ერთნაირად არ გვათბობს.

მიაკლი — ყველა თავისი მზის ქვეშ თბება. მაგალითად, აფრიკა თქვენთვის უფრო თბილი იქნებოდა.

ანჯელა — იცით თუ არა თქვენ, რომ ჩემი წინაპრები აფრიკიდან გამოყავდათ ახალი ქვეყნის აღმომჩენებს მონების სახით? თქვენ ასევე არ შეგიშლით ხელს იცოდეთ, რომ ჩემი წინაპრები დღევანდელ შეერთებულ შტატებში აღმოჩნდნენ ასი წლით ადრე, ვიდრე თქვენი წინაპრები — ეგრეთ წოდებული ანგლოსაქსური წარმოშობის გადმოსახლებულები და რომ ჩვენ უფრო ღრმა ფესვები გვაქვს აქ და არანაკლები უფლება, რომ ეს უკვე მოძველებული ახალი ქვეყანა ჩავთვალოთ ჩვენს სამშობლოდ, ვიდრე თქვენი წინაპრების შთამომავლებმა.

მიაკლი — რა მოგდით?! ნუთუ თქვენთვის ცნობილი არ არის, რომ ჩვენი კონსტიტუციის მიხედვით ამერიკელი ზანგები, ისევე როგორც ამერიკის სხვა მოქალაქეები, ამერიკელებად ითვლებიან და ყველას თანასწორი უფლება და ყველას თანასწორი შესაძლებლობა აქვს, ბედნიერი იყოს.

ანჯელა — იქნებ ჩვენში არ არსებობს სეგრეგაცია? ან რასობრივი სიძულვილი? განა თქვენთვის ცნობილი არ არის, რომ ჩვენთან კანონად გადაიქცა: თეთრი სამუშაო — თეთრკანიანებს, შავი სამუშაო — შავკანიანებს? სამუშაოდ მიღებისას უკანასკნელ რიგში ვართ, სამუშაოდან გაძევებისას პირველ რიგში. ესეც კანონად გადაიქცა. მკვლელობაც, ჰო, მკვლელობაც კი კანონად და ტრადიციად გადაიქცა. ამერიკის ოთხი პრეზიდენტი და ერთი პრეზიდენტობის კანდიდატი მოჰკლეს ერთი საუკუნის მანძილზე. პირველი მოჰკლეს პრეზიდენტი ლინკოლნი იმის გამო, რომ მან მთავრობა ხალხის მთავრობად და ხალხისათვის გამოაცხადა. ახლა კი ოფიციალური თანამდებობები, მათ შორის პრეზიდენტის თანამდებობაც კი, იყიდება და ყიდულობენ.

ელენი — ეს ყოვლად შეუწყნარებელი ცილისწამებაა, რისთვისაც სასტიკად...

ანჯელა — უნდა დავისაჯო? კი, მაგრამ, მე როგორც მასსივს, თქვენ საშინლად არ გიყვარდათ პოლიტიკაზე ლაპარაკი.

ელენი — სიმართლის თქმა განა პოლიტიკაა?

ანჯელა — სიმართლეს თქვენ არ ლაპარაკობთ მაშინაც კი, როცა ტყუილი შემოგვლევთ...

ელენი — ნუთუ, ყველას, ვისაც მოეპრიანება, შეუძლია ასე აძავოს ჩვენი კეთილი ქვეყანა?!

ანჯელა — ჰო, კეთილი ქვეყანა კეთილ მოქალაქეთა, რომლებსაც ამერიკელებს ეძა-

ნიან. კეთილ ამერიკელებს ამ კეთილ ქვეყანაში უთვალთვალევენ არა მარტო მიგრაციის გენიტოფონებითა და მალული ტელეკამერებით, მათი ტელეფონით ლაპარაკიც კი შეუძლებელია. ლეკოების ქვეშ არის. ფბრ-ის კართოტეკაში კეთილი და თავისუფალი ქვეყნის თავისუფალი შვილების ას ოთხმოცი მილიონი დოსიე ინახება. ეს იმას ნიშნავს, რომ თითქმის ყოველი ამერიკელი აღრიცხვაზეა აყვანილი. ჩვენ ცხოვრობთ იმ კეთილსა და ბედნიერ ქვეყანაში, სადაც „ტყუილის დეტექტორები“, ელექტროთვალეები, საიდუმლო აგენტები, საიდუმლო მაგნიტოფონები და აღმოფუთებელი ანკეტები მეფობენ. და ამის შემდეგ თქვენ მაინც ამყოფობთ ცხოვრების ამერიკული წესით? ფენომენალურია...

ელენი — ეს კომუნისტური სიმღერა... ეს... ეს...

ანჯელა — იქნებ თქვენ გსურთ, რომ ბულბულმა ბაყაყივით იყიყინოს, მაგრამ არა, ელენ! დროება გამოიცვალა.

ელენი — (მაიკლს) უთხარით რამე ისეთი, რომ... რომ მისთვის საკადრის ლაფში აღმოჩნდეს.

მაიკლი — რა უნდა ვუთხრა, ქალბატონი ხომ ფილოსოფიის დოქტორია... პროფესორი ლოს-ანჯელესის უნივერსიტეტიდან.

ანჯელა — შემიძლია გაგახაროთ — მე უკვე გამოამძევეს უნივერსიტეტიდან და ამჟამად უმუშევარი ვარ.

ელენი — ესე იგი, ახლა მაინც მიხვდებით თუ ვინ ბრძანდებით თქვენ და ვინა ვართ ჩვენ.

ანჯელა — საქმეც სწორედ ამაშია, მის ელენ, იქნებ მე თქვენზე უარესი ვარ იმიტომ, რომ მე ზანგი ვარ? იქნებ მე არც გემოვნება, არც გრძნობა, არც გონება, არც სიცოცხლის წყურვილი და არც თავისუფლად სუნთქვის სურვილი არ გამაჩნია? იქნებ გვონათ, მე არ შემიძლია მიყვარდეს? მე ხომ ისეთივე ადამიანი ვარ, როგორც თქვენ. ვანა კანის ფერია მთავარი? შაკვანიან მავრს ოტელოს უსაზღვროდ უყვარდა თეთრკანიანი ღებდემონა. ასევე ღებდემონას გულწრფელად უყვარდა თავისი შაკვანიანი ოტელო. უბრალოდ, ზრ ადამიანს უყვარდა ერთმანეთი. აი ყველაფერი. (ჩამობნელდება. სინათლე მარტო ანჯელას ანათებს) ჰო, მთავარია ადამიანი!

(ანჯელა თანდათანობით უჩინარდება)

ჩ ა მ ო ბ ნ ე ლ დ ე ბ ა

ე ლ ე ნ ი ა მ ი კ ლ ი

ელენ როუზი და მაიკლ როჯერსი

ელენი — მე მთლიანად შევასრულე დაპირება, თქვენ კმაყოფილი ხართ?

მაიკლი — არა, მის ელენ... უკმაყოფილო ვარ.

ელენი — მიზეზი?

მაიკლი — თქვენ ბრძანდებით... დიახ, თქვენ!

ელენი — ვერაფერი ვერ გამოვიდა!

მაიკლი — კეთილმსურველებს უმეტეს შემთხვევაში ცუდად იგებენ.

ელენი — თავი დაანებეთ ქარაგმებით ლაპარაკს! როგორც ვატყობ, შესამჩნევად გამოიცვალეთ ვიეტნამის შემდეგ. ალბათ თავბრუ გეხვევათ მიღწევებისა და პოპულარობის გამო. — თქვენ შესახებ ლაპარაკობენ თითქმის ყველგან... პრესა, ტელეგადაცემა, რადიო ხშირად აცხადებენ მედიცინაში ახალი ვარსკვლავის გამოჩენის შესახებ. ბედმა გაგიღიმათ, პრეზიდენტის ახლობელი მეგობარი და სენატორი მიტჩელი კეთილ ბიძიად მოგვევლინათ... ასე. რომ, თქვენი კარიერა უზრუნველყოფილია. თქვენ ბედნიერი ადამიანი

შბართ, როჯერს! თქვენ მე მომწონხართ. ჩემს ბებერ მამასაც კი თვალები გაუბრწყინდა თქვენთან შეხვედრისას. ჩემი ირვინი კი დასანახავდაც არ უნდა.



მაიკლი — თქვენი მამა...

ელენი — არ მითხრათ, რომ იგი მართალია... და რომ მამაჩემი თითქოს სამართლიანი აღამიანია.

მაიკლი — ყოველ შემთხვევაში, ეჭვიც არ მეპარება, რომ ყველაფერი თავის ერთადერთი და საყვარელი ქალიშვილისათვის უნდა. გამოცდილი აღამიანის თვალები ყველაფერს ხელავენ, ისინი არ ცდებიან.

ელენი — მე კი ვცდები, არა?

მაიკლი — თქვენ სახიფათო გზას ადგახართ, ელენ! თქვენ თვითონ დალუბავთ საკუთარ თავს. მე არ მინდა, რომ ეს ასე მოხდეს. მე... მე... მიყვარხართ ელენ და ამიტომ არ შემძლია გულგრილი ვიყო თქვენი ბედის მიმართ, მამათქვენი უფრო ჩქარა კუბოში ჩაწვება, ვიდრე თავის ქალიშვილს ირვინ ჩოსერს გაატანს.

ელენი — ეს არაფერია... მამაჩემი ისედაც ჩქარა ჩაწვება კუბოში... და როგორც იქნება გავთავისუფლდები მისი ზედამხედველობისაგან.

მაიკლი — და მემკვიდრეობისაგანაც.

ელენი — მე თქვენი არ მესმის.

მაიკლი — თუ თქვენ არ მიატოვებთ ირვინ ჩოსერს,, არ შეწყვეტთ მასთან კავშირს, მამათქვენი უარს გეტყვით მემკვიდრეობაზე.

ელენი — საიდან მოიტანეთ ასეთი...

მაიკლი — თვითონ მითხრა. გარდა ამისა, მამათქვენს მეგობრებმა გამოძიების ფედერალურ ბიუროდან შეატყობინეს, რომ ირვინ ჩოსერი არასაიმედო მოქალაქეა. იგი თურმე, როგორც მათ განაცხადეს, „ამაფეთქებელი ელემენტი“ ყოფილა და, რაც მთავარია, უკვე აღარ ეკუთვნის თეთრ რასას.

ელენი — როგორ?!

მაიკლი — თვალები მას არასრულტასოვანი აღამიანის... დიახ, მას შავი აღამიანის თვალები აქვს.

ელენი — მაიკლ!

მაიკლი — თქვენ გეგონათ, ირვინ ჩოსერი სენატორი გახდებოდა, სინამდვილეში იგი მხოლოდ თავისი შავი მეგობრის დამტარებელი და შავივე აზრების მატარებელი ვახდა.

ელენი — ღმერთო! მაიკლ როჯერს, თქვენ საშინელი აღამიანი ხართ.

მაიკლი — ამას წინათ თქვენ განაცხადეთ, რომ მოგწონხართ. საიგონში ისიც კი მითხარით, გეყვარებით როგორც საუკეთესო მეგობარი. და მეც ვფიქრობ, სწორედ მე ვარ თქვენი ერთადერთი გულწრფელი მეგობარი, მიუხედავად იმისა, რომ თქვენი მხრივ არც მეგობრობას ვხედავ და არც უბრალო პატივისცემას. და ეს მაშინ, როცა მე ყველაზე მეტად ვფიქრობ თქვენი ბედნიერებისათვის, თქვენი კეთილდღეობისათვის. ვიმეორებ — არასწორ გზას ადგახართ და მე ვალდებულად ვთვლი ჩემს თავს დაგიცვათ ხიფათისაგან.

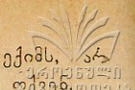
ელენი — თქვენ ვინდათ თქვათ, რომ კეთილი აღამიანი ხართ.

მაიკლი — კი... ისეთივე როგორც თქვენ.

ელენი — თქვენ ვინდათ თქვათ, რომ გულწრფელი ხართ.

მაიკლი — კი... მე ისეთივე გულწრფელი ვარ, როგორც თქვენ.

ელენი — რატომ არ გამაფრთხილეთ ოპერაციის წინ, რომ ირვინს შავკანიანის თვალები ექნებოდა?



მაიკლი — ეს ვარიანტი თქვენ თვითონ შემომთავაზეთ. მე კი, როგორც ექიმს, შემიძლია უარი ვუთხრა მას, ვინც ჩემგან დახმარებას ელის. მით უმეტეს — **ელენი** — თქვენ მუდამ მშრალი გამოდის ხართ წყლიდან.

მაიკლი — თქვენც არასოდეს არ დასველებულხართ თავსხმა წვიმაშიც კი.

ელენი — ძლიერ ეშმაკი აღამიანი ხართ.

მაიკლი — მე ძლიერ ვცდილობ თქვენ მოგბაძოთ... და ეს იმიტომ, რომ მიყვარხართ... ირვინმა კი...

ელენი — რაო ირვინმა?

მაიკლი — დაგწყევლათ, როცა გაიგო, თუ როგორ იყო მოწყობილი ოპერაციის ამბავი... და იგი, თქვენი ირვინ ჩოსერი, თავისი შავი მეგობრის ფეხქვეშ ფართხალბდა და პატიებას ემუდარებოდა. თქვენ კი არათუ გწყევლიდათ... არა, მე ვერ გეტყვით, უძობესია მისგან გაიგოთ.

ელენი — ეს ერთგულებისა და თავდადების სამაგიეროდ?!

მაიკლი — არიან მაღლიერი და უმაღლური აღამიანები... თქვენი ირვინი არასაიმედო და ორპირია. იგი ჩვენი სოციალური ყოფის მტრების მეგობარი და მოკავშირეა. ამავე დროს ურცხვად აცხადებს, რომ თქვენ მას უყვარხართ. ასეთი აღამიანის წინაშე თვითონ ფარისეველიც კი გაფითრდებოდა... და ამის შემდეგ თქვენ მიინდობოდათ იგი. ბრმა სიღნეიცი კი ყველაფერს ხედავს, ყველაფერს ამჩნევს. თქვენ კი... ჰო, ნუთუ თქვენ ვერაფერს ხედავთ, ვერაფერს ამჩნევთ?!

ელენი — ვხედავ, ვამჩნევ, რომ იგი...

მაიკლი — გატყუებდათ, უწინ და ახლაც, თითქოს უყვარხართ?

ელენი — მატყუებდა...

მაიკლი — და მერე როგორ... (იციინს)

ელენი — კმარა... სულელო (პირზე ხელს იტაცებს) მაიკლ, მაპატიეთ. უნებურად წამომცდა.

მაიკლი — არაფერია, ამბობენ ხშირად სულელები უფრო უყვართ ვიდრე...

ელენი — მე მძულხართ.

მაიკლი — ასე გეჩვენებათ, მაგრამ...

ელენი — ჰო, მძულხართ და მეტი აღარ მინდა დაგინახოთ.

მაიკლი — მეც მძულხართ და მეც მეტი აღარ მინდა დაგინახოთ.

ელენი — თქვენ საშინელი აღამიანი ხართ.

მაიკლი — ეს ჩემი ერთადერთი ღირსებაა. ამ საშინელ ქვეყანაზე არ შეიძლება იყო ანგელოზი — გაგსრესენ.

ელენი — ეშმაკი და ფარისეველი ხართ.

მაიკლი — ჩემს ყველა კაპიტალს შორის ეს ჩემი ყველაზე მეტი სიმდიდრეა.

ელენი — მაიკლ?!

მაიკლი — უკვე ოცდათექვსმეტ წელიწადზე მეტია, რაც მე მაიკლს მეძახიან და ამ ხნის განმავლობაში ერთხელაც არ მინახავს ისეთი ლამაზი, ისეთი ჰკვიანი ქალიშვილი, როგორც თქვენა ხართ და რომელსაც ამდენი სისულელე ჰქონდეს ჩადენილი.

ელენი — კმარა, მეტი აღარ მინდა მოგისმინო.

მაიკლი — სწორი არ არის. თქვენ ძლიერ გინდათ, მე მომისმინოთ.

ელენი — წადით, მარტო დამტოვებ, წადით, თუ ღმერთი გწამთ.

მაიკლი — არ წავალ, არა! დიახ, არ შეიძლება უჩემოდ რომ იყოთ.

ელენი — თქვენ მე მაღიზიანებთ.

მაიკლი — თქვენ კი, მაშფოთებთ, მაგრამ...

ელენი — ღმერთო, (მაიკლს) რა გავაკეთო ისეთი, რომ...

მაიკლი — მოიქეციოთ ისე, როგორც მე... (კოცნის, ელენი სილას გააწნავს) მაიკლი ლოყაზე იტაცებს ხელს).



ელენი — (შეძრწუნებული) გეტკინათ?

მაიკლი — არა, სასიამოვნოა, იმიტომ რომ კარგად ვიცი: ვაარტყით მაიკლი როგორც კერსს, წარმოიდგინეთ კი ირვინ ჩოსერი. ამით ხომ კმაყოფილი ხართ!

ელენი — თქვენ სასწაული ხართ...

მაიკლი — ჰო, ჩემო სასწაულო.

ელენი — თქვენ არასოდეს არ დაიღუპებით.

მაიკლი — ჩემს გვერდით თქვენც არ დაიღუპებით.

ელენი — კი, თქვენ ნამდვილი სასწაული ხართ.

მაიკლი — ჩვენ თუ ერთმანეთს დავემატებით, ორმაგი სასწაული იქნება. ეს კი, უეჭველად რალაცას ნიშნავს.

ელენი — მაგრამ მე მაინც... მაინც, ირვინი მიყვარს!

მაიკლი — ირვინი მირაყია! ნუთუ ასეთი ლამაზი, ჭკვიანი და პრაქტიკული ქალიშვილი სამუდამოდ გამოემშვიდობება უნარს, რომ რეალურად იაზროვნოს?!

ელენი — მამაჩემს ტყუილად არ უთქვამს, რომ თქვენ შორს წახვალთ.

მაიკლი — თქვენგან არა, საერთოდ კი — შესაძლებელია. თქვენი მამა პატივს მცემს მე და ირვინი არ უყვარს... თქვენ კი გიყვართ ირვინი, მე პატივსაც არ მცემთ. ფარზმალს არ ყრით დამარცხების შემდეგაც. უკიდურესობამდე იცავთ თქვენს შელახულ სიყვარულს. უმჯობესია მკაცრი სინამდვილე, ვიდრე ცხოვრება ილუზიებით. თქვენ იტანჯებით, დიახ, თქვენ თვითონ სტანჯავთ საშინელი წამებით საკუთარ სულს, გულსა და გონებას. ვანა უკეთესი არ არის საშინელი დასასრული, ვიდრე დაუსრულებელი საშინელება? ძვირფასო ელენ, ყოველი დასასრულის შემდეგ ყოველთვის რაიმე ახალი იწყება, მისი დასაწყისის სათავესთან კი გთავაზობთ ჩემს ხელს, ნამდვილი მეგობრის ხელს. ჩვენ ხომ ერთი ცომისაგან ვართ და ცხოვრების ერთი და იგივე ინტერესი და მიზანი გვაქვს.

ელენი — არა... არ უნდა, მაიკლ! საერთოდ კი... მომწონხარ... მაგრამ, თ! მოდიან (შემოდინან ირვინი და სიდნეი).

ირვინი — მისტერ როჯერს, შეგიძლიათ გაიხაროთ... იქნებ შენც გავგებარდება, ელენ... დღეს დილით დააპატიმრეს...

მაიკლი — ვინ?

ირვინი — ანჯელა...

სიდნეი — ჩვენი ანჯელა დევისი!

მაიკლი — მე არასოდეს არ მახარებს ადამიანის უბედურება, ადამიანისა, ვინც არ უნდა იყოს იგი.

...რთო ჩემო... რისთვის? რა გააკეთა ასეთი?!

სიდნეი — ამბობენ, გასულ შაბათს თქვენი ხელმძღვანელობით, მის ელენ, მძარცველთა ჯგუფმა ფილადელფიის ბანკი გაძარცვა და მოჰკლა რამდენიმე პოლიციელი.

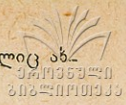
ელენი — ფილადელფიაში მე არასოდეს არ ვყოფილვარ. გასულ შაბათს კი ჩვენ ერთად ვიყავით აქ, ნიუ-იორკში. რას ჩმახავთ, თუ იცით! თქვენ ალბათ ჭკუაზე შეიშალეთ, სიდნეი.

სიდნეი — ესე იგი ჭორია, მართალი არ არის და ამიტომ ხელი არავინ გახლოთ?

მაიკლი — თავისთავად ცხადია.

სიდნეი — ანჯელა დააპატიმრეს. „სოლედადელი ძმების“ სასამართლოზე შეიარაღებულ თავდასხმაში, მოსამართლის მოტაცებასა და მკვლელობაში მონაწილეობისათვის. ეს ჭორი კი არა, თურმე ჭეშმარიტება ყოფილა და ამიტომ მისი დაპატიმრება კანონიერად უნდა ჩაითვალოს.

ელენი — იმ დღეს, როცა კალიფორნიაში ეს ამბავი მოხდა, ანჯელა იქ კი არა, აქ, ჩვენთან ერთად, ნიუ-იორკში იყო.



სიღნეი — ეს კი, მის ელენ, თურმე ჭორი ყოფილა და ამიტომ ანჯელას ხელიც ახლეს და დააპატიმრეს კიდეც.

ელენი — რატომ? რისთვის!

სიღნეი — ჯერ უნივერსიტეტიდან გამოავდეს იმისათვის, რომ კომუნისტია. ამჟამად დააპატიმრეს იმის გამო, რომ იბრძვის თავისი ხალხის ინტერესებისათვის. მხედველობა დავკარგე, სამუდამოდ ჩაქრა სინათლე ჩემს თვალებში, მაგრამ მე ბრმა არა ვარ, მე ყველაფერს ვხედავ! მე კვლავინდებურად ნათლად ვხედავ ჩვენს ირგვლივ გამეფებულ საშინელებას. ანჯელა დააპატიმრეს და მას სიკვდილით დასჯით ემუქრებიან, მაშინ როდესაც სონგმის ჯალათი ლეიტენანტი კოლი, მიუხედავად იმისა, რომ სასჯელი დაადეს, თავისუფლად დასეირნობს. უდანაშაულოს დამნაშავეს იარაღს ადებენ და ციხეში სვამენ, ავაზაკსა და მასიურთ მკვლელობის მეთაურს კი პრეზიდენტი ციხიდან ათავისუფლებს. ბოლო არ უჩანს საძაგლობას, რასაც სჩადიან ისინი, რომლებიც ჯერ კიდევ ადამიანის სახელს ატარებენ, მაგრამ რაც უფრო გვტანჯავენ და გვსპობენ, მით უფრო ძლიერი და მით უფრო მეტი ვიქნებით. გამარჯვება კი ყოველთვის იმით მხარეზეა, რომელთაც მეტი ბატალიონები გააჩნიათ. ნუ გავიწყდებათ, კაცობრიობა უკვე გამოდის სილატაკისა და უუფლებობის გვირაბიდან და ვაი მას, ვინც გზას გადაუღობავს, მათ გაასამართლებს და მსჯავრს დადებს არა მიინარე, არამედ გამოღვიძებული თემიდა! და ეს იქნება ყველაზე უფრო სამართლიანი სასამართლო! ეს სასამართლო კი იქნება, უეჭველად იქნება!

(შორს თანდათანობით გამოჩნდება ნისლში გახვეული თავისუფლების ქანდაკება).

ჩ ა მ ო ბ ნ ე ლ დ ე ბ ა

ე კ ი ზ ო ლ ი მ ე თ ი რ თ ი მ ე ტ ე

სან-რაფაელი. ქალთა საპატიმრო საკანი. ანჯელა დევისი და მაიკლ როჯერსი.

ანჯელა — როგორ მოგწონთ ჩემი რეზიდენცია?

მაიკლი — განცვიფრებული ვარ... მე აღშფოთებული ვარ... სიტყვები არ მყოფნის, ჩემი აღშფოთება რომ გამოვთქვა.

ანჯელა — გამოდის, კეთილი სურვილებით მობრძანებულხართ და თქვენ მე მითნაგრძნობთ.

მაიკლი — რასაკვირველია ასეა.

ანჯელა — ეს უკვე საინტერესოა, ძლიერ საინტერესო.

მაიკლი — ჩვენ მუდამ ვდავობდით, მაგრამ მტრები არასოდეს არ ცყოფილვართ.

ანჯელა — არა, მისტერ როჯერს, ჩვენ მუდამ მტრები ვიყავით.

მაიკლი — გახსოვთ, რა თქვა ერთხელ მის ელენმა?

ანჯელა — არ მახსოვს.

მაიკლი — მოზრდილ ბავშვებად მიმაჩნია ისინი, რომლებიც ეგრეთწოდებული პოლიტიკური კამათის საფუძველზე, ანდა პოლიტიკური უთანხმოების გამო ერთმანეთს იძულებენ და ხშირად ერთმანეთის მტრებიც კი ხდებიან.

ანჯელა — ასე თქვა მის ელენმა და არა ანჯელა დევისმა.

მაიკლი — თქვენ ფრიად განათლებული და ჭკვიანი ადამიანი ბრძანდებით, მაგრამ ნუ დამძრახავთ, თუ ვიტყვი, რომ ზოგჯერ ჭკვიანი ადამიანები სულელზე უფრო მეტს სისულელეს სჩადიან. და თუ ოდესღაც სისულელემდე მიდიოდით, ამჟამად დროა, რომ...

ანჯელა — რომ... თქვენ დაუყოვნებლივ წაბრძანდეთ აქედან...

მაიკლი — მოითმინეთ... ნუ გამიწყრებით, ნუ გეწყინებთ... მომეცით საშუალება ბოლომდე ვთქვა ჩემი სათქმელი



ანჯელა — მე არასოდეს არ მწყენოდა, რომ თქვენ ბრიყვი ბრძანდებით. ო, მე ყოველთვის მძულდით და მძულხართ იმისათვის, რომ თქვენ სამიწელი ადამიანი ხართ, რომ თქვენ საძაგელი არსება ბრძანდებით.

მაიკლი — მე თქვენთან კეთილი განზრახვით მოვედი... თქვენ კი...

ანჯელა — (ირონიულად) მაპატიეთ... გისმენთ, მისტერ როჯერს!

მაიკლი — იცით თუ არა, რომ ჩვენი საუკუნის დასასრულამდე მთლიანად დაიღუპება კაცობრიობა?

ანჯელა — მე მხოლოდ ის ვიცი, რომ ჩვენი საუკუნის დასასრულამდე ბევრად ადრე დაიღუპებით თქვენ, კაცობრიობა კი ბედნიერებას მიაღწევს და დადგება ნამდვილო თავისუფლებისა და აღორძინების ხანა.

მაიკლი — გერმან კანი გუძონის უნივერსიტეტიდან კი სულ სხვა აზრისა არის.

ანჯელა — ო, იგი თქვენი დიდი ქირომანტია, რომელიც ყველაფერს მხოლოდ საკუთარი სამრეკლოდან ხედავს... მაგრამ თქვენი წინასწარმეტყველის გარდა ჩვენში ფრიად გამრავლდნენ პიროვნებები და მთელი რიგი ორგანიზაციები, რომლებიც წინასწარმეტყველებენ არა მარტო ჩვენი ქვეყნის მომავალს, არამედ მთელი კაცობრიობის, უფრო მეტიც — სამყაროს მომავალს... მეცნიერების ეს ბუშები, რომ...

მაიკლი — მე მხოლოდ გერმან კანის შესახებ, როგორც თქვენ თვითონ შეარქვეთ, დიდი ქირომანტის შესახებ მინდოდა მეტყვა... ამას წინათ მასთან იყო „ჩიკაგო ტრიბუნ“ მეგეზინის“ კორესპონდენტი და...

ანჯელა — და... მერე?

მაიკლი — მათ შორის ფრიად საინტერესო საუბარს ჰქონდა ადგილი... კანის თვალსაზრისი ჩემს თვალსაზრისს ემთხვევა, მიუხედავად იმისა, რომ ახლო მომავალს ის უფრო მეტი ოპტიმიზმით უცქერის, ვიდრე მე. მან თქვა, რომ მომავალში თავისუფლება უფრო მეტად შეიკვეცება, ვინაიდან იგი თავაშვებულ ანარქიასა და გარყვნილებას წარმოშობს. მაგრამ მთავარი მაინც ჩემოდნის ყუმბარებია. არსებობს იმის საფუძველი, რომ ჩვენი საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში ყველას შეეძლება დაამზადოს თერმობატომური ყუმბარა, რომელსაც ჩემოდნითაც ადვილად გადაიტანენ. ნუთუ გასაგები არ არის, რას ნიშნავს ეს?! ყველას შეეძლება დაამზადოს არა თვითნაკეთი შაშხანა, არამედ ყუმბარა, თერმოყუმბარა. თუმცა იმასაც კი ამბობენ, რომ იმ დროისათვის მთავრობა უძველად მიაღწევს იმას, რომ ყველა ადამიანის აზრი, გონება, ზრახვები კონტროლს ქვეშ იყოს.

ანჯელა — თქვენ გინდათ თქვათ, რომ ყველაფერი მთავრობის სასტიკი კონტროლისაკენ მიდის? — ეს ხომ იგივეა, რაც დღევანდელ ულტრაათა მისწრაფება, „თეთრ ცხენზე შემჯდარ რაინდზე“ ოცნება.

მაიკლი — ეს ასეც იქნება, უძველად იქნება. როგორც თქვენთვისაც ცნობილია. პოლიტიკურმა კორუპციამ დემოკრატია პლუტოკრატიალ აქცია. მალე ტექნოკრატები წამოყოფენ თავს და კაცობრიობის ბედი განსაზღვრული რაოდენობის ადამიანთა ხელში აღმოჩნდება. ამგვარად, მალე, ძალიან მალე ტექნოკრატების ელიტა გაბატონდება. რკინის რობოტმა უკვე ყელში წააგლო ხელი ადამიანს.

ანჯელა — გამოდის, დადგა დრო, როცა ადამიანებმა თავის ხელში უნდა აიღონ საყოველთაო ბედნიერების საქმე, ამოძირკვონ ბოროტება, დარგონ სიკეთე და აშენონ სამართლიანი საზოგადოება.

მაიკლი — ზღაპრების მოსმენა ბავშვობაშიც არ მიყვარდა. მე რეალისტი ვარ... და მე კარგად ვიცი: ყველას ბედნიერება შეუძლებელია, ეს არასოდეს არ ყოფილა, არ არის და არც იქნება. ამ ქვეყნად დასაბამიდანვე მიდის ბრძოლა ძლიერთა და სუსტთა შორის. სუსტები ამას ეძახიან სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლას, ძლიე-

რები კი ბუნებრივ შერჩევას... მაგრამ კაცობრიობის ტრაგედია ამაში კი არ გამოიხატება, არამედ უმთავრესად იმაში, რომ ქვეყნად ორი კატეგორიის ადამიანები არიან — ცუდი და კარგი ადამიანები. და ამიტომ, საჭიროა ბრძოლა სწორედ ამ ბოროტი და ცუდი ადამიანების წინააღმდეგ.

ანჯელა — (შეაწყვეტინებს) თქვენისთანა ადამიანები ბევრად უფრო საშიში არიან კაცობრიობისათვის, ვიდრე მისი ყველაზე უფრო ბოროტი მტრები. სწორედ თქვენისთანებს შეჰყავთ შეცდომაში მასები, რომლებსაც ისეთი ძვირფასი შრომითა და ბრძოლით ეკავშირება... მაგრამ ახლა სულ სხვა დროა. თავის დროზე კი ლინკოლმა ასე თქვა: ერთი კაცის მოტყუება შეიძლება, მთელი ხალხის მოტყუებაც შეიძლება, მაგრამ ხალხის მოტყუება ყოველთვის შეუძლებელია. კერძოდ კი, რა გნებავთ ჩემგან? ნუთუ თქვენ ჩემთან შეხვედრის ნება დაგართეს იმისათვის, რომ...

მაიკლი — დიახ, იმისათვის, რომ გიხსნათ დალუპვისაგან... თქვენ არ გინდათ შეიგნოთ, რომ ადამიანის სიცოცხლე ისედაც ხანმოკლეა და...

ანჯელა — კმარა... პირდაპირ მითხარით — რა გნებავთ ჩემგან? ვინ მოგაგზავნათ?

მაიკლი — მე და მის ელენი ძლიერ შეგვაშფოთა დქვენმა ბედმა. როცა გავიგეთ, რომ სიკვდილით დასჯა არ აგცდებოდა... ჩვენი თხოვნით, თქვენი საქმით დაინტერესდა თვითონ სენატორი მიტჩელი, რომელმაც მიადწია ჩვენთვის ფრიალ სასურველ გამოსავალს... მხოლოდ ერთი პირობით. თუ თქვენ უარყოფთ თქვენს პოლიტიკურ მრწამსს, აღიარებთ საკუთარ შეცდომებს და ოფიციალურად დასტოვებთ ამერიკის კომუნისტური პარტიის რიგებს, დაუყოვნებლივ გაათავისუფლებენ და შეგიქმნიან პირობებს, იცხოვროთ თავისუფლად, შეძლებულად და ბედნიერად. წინააღმდეგ შემთხვევაში...

ანჯელა — გაზის კამერა, სიკვდილით დასჯა. ყველა ადამიანი ერთმანეთს ჰკავს, მაგრამ თუ კარგად დაუკვირდი, რა დიდი განსხვავებაა მათ შორის. ჯერ კიდევ რამდენი არამზადაა ამ ქვეყნაზე... თქვენ კარგად შეითვისეთ გერმან გერინგის იონები და საკუთარ ვან-დერ-ლუბებს დაექმბთ. მაგრამ თქვენ ცუდად შეითვისეთ ისტორიის გაკვეთილები. და თუ თქვენმა წინამორბედებმა დამარცხება იწვნიეს, თქვენ განადგურება, დიახ, სამუდამო მოსპობა არ აგცდებოდა.

მაიკლი — რა უფლებით, რა მიზეზით გვადარებთ ნაცისტებს?!

ანჯელა — განა მაიკლ როჯერსი და როჯერსი მაიკლი ერთი და იგივე არ არის?

მაიკლი — მთელი გულწრფელობით ვაცხადებ, რომ ამ საშინელ საკანში მე მოვედი გულწრფელად დაგზმარებოლით, თქვენ კი...

ანჯელა — რა არის იმაზე უარესი, როცა მლიქვნელობას გულწრფელობად აცხადებენ და სინდისის კვარცხლბეკზე უსინდისო წამოასკუბებენ... ჰო, მითხარით, რა არის ამაზე უფრო მეტი საზიზღრობა და საშინელება?

მაიკლი — თქვენ ასეთი ახალგაზრდა ხართ... და უცებ, სიცოცხლის გარიჟრაჟზე თქვენ თვითონ მოუმზადეთ საკუთარ თავს საშინელი დასასრული. ეს ხომ თვითმკვლელობაა. იქნებ თქვენ იმის იმედი გაქვთ, რომ დემონსტრაციები, საპროტესტო მიტინგები, რომლებსაც თითქმის ყველგან აწყობენ, გიხსნიან და გაათავისუფლებენ. ყველაფერი ეს ფუჭია და... თქვენ გელით...

ანჯელა — სიკვდილით დასჯა.

მაიკლი — დიახ... ასეა, ასე...

ანჯელა — ვხედავ, კარგად ვხედავ, თქვენ ჩემი უფრო გეშინიათ, ვიდრე მე თქვენი ძლიერებისა, რომელიც აღჭურვილია ტანკებით, თვითმფრინავებით, თერმოატომური ყუმბარებით, რეიგანის მსგავსი გამყიდველი გუბერნატორებით, პროკურორებით, სასამართლოს ფარსებით, მკვლელებით, მეციხოვნეებით და გაზის კამერებითაც კი. ჰო, მე თქვენზე ძლიერი ვარ იმიტომ, რომ მე ხალხისაგან ვარ, ხალხთან ვარ...



მაიკლი — ეს სიტყვებია, მხოლოდ სიტყვები... ახლა კი მე ვვლი, როგორ გვიპასუხებ ხებთ ჩვენს წინადადებაზე?

ანჯელა — (სილას გააწნავს) აი, ასე...

მაიკლი — როგორ გაბედეთ?! თქვენ... თქვენ...

ანჯელა — (ერთხელ კიდევ გააწნავს) ახლა კი გაეთრიეთ აქედან.

მაიკლი — მე მინდოდა... მე თქვენთვის საკეთე მინდოდა... თქვენ კი... თქვენ კი... ჰო, ღმერთი სამართლიანია... სავსებით სწორია, რომ თქვენ აქ მოხვდით. იტანჯებით და რომ თქვენ სიკვდილი არ აცდებთ. კი, ღმერთი სამართლიანია... სატანას სატანური სიკვდილი!

(ანჯელა მაიკლ როჯერსს საკანიდან გააგდებს. მერე იცინის. იცინის ხმამაღლა, იცინის მთელი არსებით. უცებ გაჩუმდება. მის სახეს ნაღველი გადაეფარება, მაგრამ ანჯელა მაინც ისე დგას, თითქოს შეტევისათვის ემზადებათ, თავი მაღლა აუწევია ამაყად, საღდაც შორს იხედება და ისევ იცინის).

ანჯელა — იცინე, ანჯელა, იცინე! სიცილი სევდას აქარწყლებს, სიცილი მტრებს ანადგურებს, სიცილი შიშის მესაფლავეა, სიცილი მკვლელების მკვლელია. (ანჯელა ისევ იცინის ხმამაღლა. საკანის ღია კარებიდან ზედამხედველთა და მეკლიტეთა ხმაური ისმის). ჰო. რაო, დაწყევლილო ჭიაყელებო? გიკვირთ რომ არ ვტირი? კომუნისტებმა ტარილი არ იციან, ისინი შრომობენ, იბრძვიან, იცინიან და იმარჯვებენ.

(ანჯელას ხმამაღალი სიცილი ირგვლივ ექოდ გაისმის).

ჩ ა მ ო ბ ნ ე ლ დ ე ბ ა

ე პ ი ლ ო გ ი

ნიუ-იორკის ზღვისპირა რაიონი კონი-აილენდი, საზაფხულო კაფე „პანტერა“. მაგიდას უსხედან ირვინი და ელენი.

ირვინი — მე მინდა შეგეკითხოთ ელენ, ჩვენი შეხვედრისათვის რატომ მაინცა და მაინც ეს ადგილი აირჩიე?!

ელენი — რასაკვირველია, არა იმიტომ, რომ კონი-აილენდი ნიუ-იორკის სანაპიროს ყველაზე მხიარული ადგილია, და არა იმიტომ, რომ კაფე „პანტერა“ ყველაზე უკეთესია კაფეა.

ირვინი — ვერ გამიგია...

ელენი — მოკლე მეხსიერება? ო, არა! შენ არ გინდა გაიხსენო ის ადგილი და სწორედ ის კაფე, სადაც ერთ დროს გულწრფელად შემომფიცე სიყვარული.

ირვინი — ნუთუ ჩვენი საუბრისათვის არ შეიძლებოდა გამოგვენახა სხვა ადგილი, უფრო ახლოს?

ელენი — არა. და აი რატომ... დეე, თუ ეს ბედის განაჩენია, დამთავრდეს იქვე, სადაც დაიწყო.

ირვინი — არც დაბადებისათვის და არც სიკვდილისათვის არავის აურჩევია განსაზღვრული ადგილი... მაგრამ, რაკი შენ ასე გსურს, დე ასე იყოს.

ელენი — ეს ყველაფერია, რაც შენ გინდოდა გეთქვა?

ირვინი — არა, მე მინდა შენ მოვისმინო.

ელენი — როგორ მიყურებ? მხედავ და მაინც ვერ მამჩნევ, რომ მე სწორედ ის ელენ როუზი ვარ, რომელიც შენ ოდესღაც...

ირვინი — არ უნდა, ელენ! ნუთუ ვერ შეიგნე, რომ მე ახლა სხვა, თვალებით გიციქობი.

ელენი — კი, ახლა შენ მე სხვანაირი თვალებით, სხვისი თვალებით, შავი თვალებით მიყურებ და სწორედ ამიტომ შავი აზრები გამოქმედებს.

ირვინი — ელენ!

ელენი — ჰო, ირვინ!

ირვინი — იქნებ დამეთანხმები, რომ ზედმეტი მოგდის...

ელენი — და ეს ჩემი გულკეთილობისათვის?

ირვინი — ამბობენ, ზოგიერთები ხშირად სჩადიან სიყვითეს, რომ აღიჭურვონ შესაძლებლობით, დაუსჯელად ჩაიდინონ ბოროტება. მაგრამ ბოროტება, რომელიც შენ ჩაიდინე, აღმატება ყველაზე უფრო საშინელ საშინელებას. შენ უდანაშულო ადამიანს ხინათელ წაართვი.

ელენი — რომ შენთვის ამენთო სინათლე.

ირვინი — ნუ დავაგოწმებ, ყველაზე დიდი ბოროტება ამ ქვეყნად არის სწორედ ის, რომ სხვა ადამიანს შენს სასარგებლოდ წაართმევ თავის ადგილს ამ ცხოვრებაში.

ელენი — ასე პასუხობ ჩემს დიდ სიყვარულს?! ასე მეპყრობი მას შემდეგ, როცა მე ყველაფერი გავაკეთე შენი ბედნიერებისათვის?! შენ არც კი იცი თუ რამდენი ნერვიულობა, რამდენი ხარჯი დამჭირდა, რომ შენ კარგად ყოფილიყავი. მე ხომ ყველაფერი ეს ჩავიდინე მხოლოდ იმისათვის, რომ შენ კვლავ გეხილა მზე და ბედნიერი ყოფილიყავი... ჰო, მე ყველაფერი გავაკეთე შენი ბედნიერებისათვის, იმიტომ რომ მიყვარდი, ირვინ!

ირვინი — შენ შეგეშინდა, რომ მე დავებრძვდი, რომ მე შენთვის მძიმე ტვირთი გავხდებოდი, რომ შენ ღმერთმა ბრძმის დამტარებლის ბედი გარგუნა და ამიტომ შენ ყველაფერზე წახვედი, უდიდეს ბოროტებამდეც კი... შენ სინათლე წაართვი ნათელ ადამიანს, რომ ჩემთვის დავებრძუნებია მხედველობა. ასეთი ბოროტების ჩამდენ ადამიანს არასოდეს არ შეუძლია ნამდვილი სიყვარული. ბოროტება სიყვარულის მტერია. შეუძლებელია მათი თანაარსებობა. სიყვარული და ბოროტება დასაბამიდანვე ერთმანეთის მოწინააღმდეგენი არიან. ამბობენ, დიდი მანკიერება მხოლოდ დიდ ადამიანებს გააჩნიათო, მაგრამ ათასჯერ უფრო საშინელი და უმეზარზუნია, როცა დიდი მანკიერება ბატონა ადამიანში გამოვლინდება. შენ ასეთი ლამაზი ხარ... და ნუთუ ასეთ ლამაზ სხეთულში ასეთი მახინჯი სული, ასეთი საშინელი გონება და ასეთი შავი გული ბუღობს?!

ელენი — ირვინ!

ირვინი — ჰო, ასეა, ელენ!

ელენი — გამოერკვიე, თვალი გაახილე, ირვინ! მე მეტი აღარ შემიძლია მოვისმინო. — მთელი ჩემი ძალდონით, მთელი ჩემი არსებით თავგანწირულად ვიბრძოდი ჩვენი ბედნიერებისათვის. მე ვიბრძოდი სინდისისათვის, რათა თამამად და პირნათლად წარმდგარიყავი შენს წინაშე. შენ კი...

ირვინი — უმჯობესია სინდისიერად იცხოვრო, ვიდრე ასე უსინდისოდ იბრძოლო სინდისისათვის.

ელენი — ვხედავ, ადამიანები უფრო ჭკუას ასწავლიან, ვიდრე გულს უკეთებენ ერთმანეთს... ო, ელენ, ნუთუ შენ არ იცოდი, რომ სიყვარულისათვის, ერთგულებისათვის და სიკეთისათვის ადამიანები არასოდეს არ უხდიან ერთმანეთს სამაგიეროს. ისინი მხოლოდ საკუთარი სარგებლობისათვის იღვწიან.

ირვინი — საბრალო სიდნეი, რატომ არ შემიძლია დავიბრუნო შენი თვალები...

ელენი — შენ საკუთარ თავს აწამებ, მეც მაწამებ იმ შავკანიანი მახინჯის გამო. საკვირველია, ასე როგორ დაეცი?! როგორ მიხვედი აქამდე?!

ირვინი — რამდენი სულიერია ამ ქვეყანაზე, რომელთაც ადამიანი ჰქვია, მაგრამ აურმე ყველას როდი შეიძლება უწოდო ნამდვილი ადამიანი, არ შეიძლება წაბიწო

ნათელი სახელი ადამიანისა, მაშინაც კი, თუ იგი შენი მტერია. შენ კი... საღამოდე...
ვედი!

ელენი — ნუთუ ვიღაც ზანგის გამო გინდა დამკარგო მე?! მე ხშირად მეუბნებიან და ეს სრული ჭეშმარიტებაა, რომ შენ თურმე ცხოვრებას უყურებ არასრულფასოვანი ადამიანის თვალებით, შავი ადამიანის თვალებით! ეს კი იმას ნიშნავს, რომ რასობრივად შენც არასრულფასოვანი ადამიანი ხარ. შენ ზანგის თვალები გაქვს, შენი შავი მეგობრის თვალები!

ირვინი — შენ რომ შეაკანიანი ყოფილიყავი, შენისთანა ადამიანი თეთრკანიანს ზიზღსა და მტრობას გამოუტყალებდა, ისე, როგორც თეთრებს შორის, აგრეთვე შავებს შორისაც არიან ლამაზები, მაგრამ ნამდვილმა ადამიანმა არასოდეს არ უნდა დაივიწყოს, რომ ლამაზი თეთრკანიანი და ჩვეულებრივი ზანგიც პირველყოვლისა ადამიანია, რაც შეეხება ჩემს შეკვანიან მეგობარს, იგი თავისი კაცობით ადამიანთა მოდგმის დამამშვენებელია. რაც შეუძლებელია იქვეას შენს მიმართ, სხეულით ლამაზო, სულით კი...

ელენი (შეაწყვეტინებს) ნუ, ნუ იტყვი, ირვინ! რატომ, რა ცოდვისათვის?! სიკეთის გარდა, რა ჩავიდინე ასეთი?! ვხედავ, დიახ, ახლა კარგად ვხედავ, ჩვენი ერთად ყოფნა შეუძლებელია. წყეული იყოს ის დღე, როცა პირველად შეგხვდი! (შემოდის მაიკლ როჯერსი)

მაიკლი—ამინ! დიდი, ძლიერ დიდი საქმეა, რომ ადამიანი თავის შეცდომას შეიგნებს და ჭკუაზე მოვა. შეცდომების აღიარება ახალი, უფრო საზრიანი ცხოვრების დასაწყისია.

ელენი — მაიკლ, შენა ხარ? შენ მართალი ხარ მაიკლ, ცამდე მართალი.

მაიკლი — შენთვის ახლა საჭიროა სიწყინარე, შენ უნდა დაისვენო, ელენ!

ელენი — ახლა, როცა მოვიშორე მძიმე უღელი, შემძლია თავისუფლად ამოვიხუტნეთო. (მაიკლს მიეყრდნობა) ახლა მე კარგად ვგრძნობ თავს, კარგად... კარგად (ატირდება) ჰო, კარგად ვარ... ვინც ვერ აფასებს და ვერა გრძნობს ნამდვილ სიყვარულს, დე იგი სიძულვილის მსხვერპლი გახდება. (მაიკლი ხელებს შემოხვევს ელენს და მიჰყავს, ირგვლივ სიბნელეა სინათლე მხოლოდ ირვინს ანათებს).

ირვინი — ყველაფერი გათავდა, წავიდა... რა სიცარიელეა ირგვლივ! სიყვარული! რა არის სიყვარული? დიოგენს უთქვამს, სიყვარული უსაქმურთა გასართობიაო. მაგრამ დიოგენს ეს ებატება, იგი დიოგენი იყო. სიყვარული! იგი წავიდა და ჩაქრა იმედის შექურა. რა სიცარიელეა, როგორი სიბნელეა ირგვლივ... ყველაფერი გათავდა, ყველაფერს ბოლო მოეღო. ნუთუ ყველა მნათობი ჩაქრა და შენს ირგვლივ ასე ბნელა, ირვინ? განა უკეთესი არ იქნებოდა, ბრმად დავრჩენილიყავი და არ მენახა ყველაფერი ეს—საყვარელი არსების საშინელი სიხარბე და ასეთი სასტიკი ბოროტება ადამიანთა შორის!

ხმა მარცხნიდან — არა, ირვინ!

ხმა მარჯვნიდან — მართალი არა ხარ, ირვინ!

ირვინი — მართალი არა ვარ?... სწორია... მე არა თუ მართალი არა ვარ, მე ბოროტმოქმედი და დამნაშავე ვარ. მე მუსრს ვავლებდი ადამიანებს მხოლოდ იმისათვის, რომ ისინი იცავდნენ თავის ხალხს, თავის სამშობლოს. მე ვიღას ვიცავდი? რისთვის ვღვრიდი უდანაშაულოთა სისხლს, რისთვის?... (ჰაუზის შემიღებე) აი, რისთვის... (ჩიბიდან ორდენსა და მედალს ამოიღებს, მკერდზე მიიბნებს და ამაყად გამოიჭიმება) ამ ჭილღოსათვის! ჰო, ჭილღოები ადამიანთა მკვლელობისათვის!

ხმა მარჯვნიდან — არა, ირვინ! თუმცა ხელები შენი იყო, მაგრამ სხვა ესროდა.

ირვინი — ამერიკა?

ხმა მარცხნიდან — ჰო, ირვინ!

ირვინი — ჩემი ამერიკა?!

ხმა მარჯვნიდან — არა, ირვინ! იმის ამერიკა (სინათლე აშუქებს თავისუფლების ქანდაკებას, რომელიც ნისლშია გახვეული)

ირვინი — (მიმართავს ქანდაკებას) ჰო, შენ სიბრმავეს სიმბოლოდ, გულგატეხილობის, უსულგულობისა და ძალადობის სიმბოლოდ გადაიქციე. სად არის ის თავდაპირველი აზრი, რომელიც შენში ჩააქსოვეს, სად არის, სად? შენი სახელით, ადამიანთა თავისუფლების სახელით ჩვენ ვანადგურებდით სოფლებს, ქალაქებს, ვყელტდით ბავშვებს მოხუცებს, ქალებს! შენი სახელით მე ვმონაწილეობდი ადამიანთა მასობრივ ყელტაში! ახალი ქვეყნის დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლ გმირს დახვრეტის წინ უთქვამს: „მე რომ ათი სიცოცხლე მქონოდა, ათივეს სამშობლოს შევწირავდიო!“ და ეს მაშინ ერთი შემთხვევა კი არა, მასობრივი მოვლენა იყო. მაგრამ ახლა? ჰო, ახლა როგორაა? ახლა გმირი თურმე მე და ჩემისთანები ყოფილან... მე და ჩემისთანები, რომლებიც შენი სახელით, ამერიკის თემიდის სახელით უმოწყალოდ ვყელტდით უდანაშაულო ადამიანებს. აი, ეს ჯილდოები, ჯილდოები საზიზღარი მოქმედებისათვის, დანაშაულისათვის (მკერდიდან მოიგლეჯს ჯილდოებს). სამარცხვინოა მკერდით ატარო ესენი პატიოსანმა ამერიკელმა. (აღშფოთებით გადაისერის სიბნელეში. ასევე აკეთებს სიდნეი, რომელიც სინათლეზე გამოჩნდა და ირვინისაკენ მიიწევს. მოისმის აღშფოთებულ ადამიანთა წამოძახილი და თავისუფლების ქანდაკების კვარცხლბეკზე ორდენთა მინარცების ხმა. სინათლე ციხის ფანჯარას ეფრქვევა. მოჩანს ამაყად თავაწეული ანჯელა).

ანჯელა — მე არ ვიცი, ცოცხალი დავრჩები თუ სიკვდილით დამსჯიან, მაგრამ მე კარგად ვიცი და მჯერა, რომ იგი (თავისუფლების ქანდაკებას მიუთითებს) მომავალში ხალხის წინაშე წარსდგება სულ სხვა სახით და აღსრულდება დიდი რუსი ადამიანის სიტყვები: „თითებში მაგრად ჩამუჭული ჩირაღდანი მძლავრად იფეთქებს, გაფანტავს ნაცრისფერ კვამლს და უხვად მოაფრქვევს ირგვლივ გულისმახარობელ სინათლეს“. (ანჯელა გაუჩინარდება. თავისუფლების ქანდაკება თანდათან თავისუფლდება ნისლისაგან... ირვინი თავამართული მიმართავს ქანდაკებას).

ირვინი — ჰო, ჩვენ თვითონ უნდა ავინთოთ ჩირაღდანი!.. და ჩვენ ამას უეჭველად გავაკეთებთ!.. (სიდნეი ახლოს მივა ირვინთან)

სიდნეი — ირვინ!

ირვინი — ჰო, ჩემო სიდნეი, მე და შენ ახლა ერთი და იგივე ვართ, მე და შენ ვართ ახლა ამერიკა (ისინი ერთად მიდიან სულ უფროდაუფრო განათებულ გზაზე. თავისუფლების ქანდაკების ჩირაღდანი აინთება და ირგვლივ ყველაფერი განათდება. ხმამაღლა მოისმის სიტყვები, თითქოს თვითონ თავისუფლების ქანდაკება ამეტყველდაო).

„აქ მომიყვანე შენი დაღლილი და დაქანცული
მღელეარე ბრბო, მოწყურებული თავისუფლებას,
ლორდნამუსრევი მაგ ბარაქიან სანაპიროთა...
აქ გამოგზავნე დეგნილნი და უსახლკარონი,
და ოქროს კარიბჭეზე მე აღვმართავ დიად ჩირაღდანს“.

დასასრული



სოფელი, ბერიკაცები, ჩემი გოგონა

შემოდგომაზე, როდესაც წვიმით
 გაილუმპება ბერი ნაძვები,
 საყარაულოს პატარა ფიცრულს
 მიაშურებენ ბერიკაცები.
 და შუა ცეცხლზე დადგმული ჯირკი
 პატარავდება ზამთრის დღესავით.
 ბერიკაცები ამბებს აფქვავენ,
 სიმინდს წვავენ და დანებს ლესავენ.
 და ფეხშიშველი ჩემი გოგონა
 ბაბუას მუხლზე ზის და ტიტინებს, —
 რატომ არა აქვს ფეხი იმ ბაბუს?
 ფეხი, ბაბუა, როდის იტკინე...
 თვალით ვანიშნებ, გაჩუმდი-მეთქი,
 მოხუცმა ტანი ძლივსლა გამართა,
 მიუალერსა ხელით პატარას, —
 — ფეხი, ბაბუა, ომმა წამართვა.
 ... იმ ლუსკუმ ღამეს ჩემი გოგონა
 უცხო ყვირილით ძილში წამოხტა;
 დავამშვიდე და მივუალერსე:
 — შვილო, რა იყო, შვილო, რა მოხდა?...
 — ომი მოვკალი! — იყო პასუხი.

აქ, პორტის ახლოს...

აქ, პორტის ახლოს. მისადგომებთან
მეთევზეები ბედს ისევ ცდიან,
თევზებს ეძებენ მეთევზეები
და ღლეებს წყალში აგდებენ გზიდან.
რატომ წვალობენ მეთევზეები?!
(როგორ არ უნდა აგავსოს ბრაზმა)
თევზებს ეძებენ მეთევზეები
და წუთებს ასე კარგავენ გზა-გზა,
ეჭეი-ი, ჰეი-ი, მეთევზეებო!
(ნეტავი საით იძირებიან)
პატარა კენჭიც ვარდება ზღვაში,
დიდი გემებიც იძირებიან.
ეჭეი-ი, ჰეი-ი, მეთევზეებო,
ასე თამამად ნუ მიხვალთ ზღვასთან.

ქართველთა კულტურისათვის

აქედან და ჩვენამდე

კოეზიის იდეური სიწმინდისათვის

1.

პოეზია ამ სიტყვის ფართო გაგებით მხატვრული ლიტერატურის სინონიმია, ვიწრო მნიშვნელობით კი იგი მხოლოდ ლექსითი ხასიათის ნაწარმოებებს მოიცავს. როდესაც ჩვენ პოეზიის იდეური სიწმინდის შესახებ ვლაპარაკობთ, ამ შემთხვევაში უმთავრესად ლირიკული ნაწარმოებები გვინტერესებს და არა საერთოდ ლექსად დაწერილი ნიმუშები. ლირიკაც ლექსის ფორმაშია მოცემული და თავისი მოცულობით მცირე ზომის ნაწარმოებებს გულისხმობს. მისი მცირე ზომა ხელს არ უშლის შედეგების შექმნაში. ნ. ბარათაშვილის „მერანი“ მცირე ზომის ლექსია, მაგრამ იგი მსოფლიო პოეზიის მარგალიტია.

ქართულ ლიტერატურაში ლირიკული ჟანრი მუდამ მძლავრად

იყო წარმოდგენილი. ამ ჟანრს ჰყავს ისეთი კლასიკოსები, როგორც არიან თეიმურაზ I, არჩილი, დავით გურამიშვილი, ალექსანდრე ჭავჭავაძე, გრიგოლ ორბელიანი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ილია, აკაკი, ვაჟა; თანამედროვე საბჭოთა პოეზიაში იგი ამჟამად გალაკტიონ ტაბიძის, გიორგი ლეონიძის, იოსებ გრიშაშვილისა და სხვათა სახელებით. მათი შემოქმედება იმის ნათელი ნიმუშია, თუ რა დიდი როლის შესრულება შეუძლია სამოქალაქო ლირიკას ხალხის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის დაცვის საქმეში. მათი წარმატება აიხსნება მაღალი მხატვრული ოსტატობით და იდეური სიჯანსაღით. მეტროლი ლირიკული ლექსები ყოველთვის ზრდიდა მკითხველებს სახალხო საქმისათვის გამართული თავდადების სულიკვეთებით. ქართული ლირიკის ამ ჯანსაღ

ტრადიციას აგრძელებს აჭარაში მომუშავე ლირიკოსი მწერლების ძველი და ახალი თაობა.

მაგრამ აქვე გარკვევით უხდა ითქვას, რომ ზოგჯერ მათ შემოქმედებაში თავს იჩენს იდეურ-მხატვრული ხარვეზები,

ამ წერილში გვსურს ყურადღება გავამახვილოთ პოეზიის იდეური სიწმინდისათვის ბრძოლის საკითხებზე.

2.

პოეტი ზურაბ გორგილაძე უდავოდ თავისებური ხმის მქონე შემოქმედია, მის პოეზიაში მოსაწონია სიტყვის პოეტური ძალის შევრძნება, რაც ასე კარგად გამოხატა მან თავის შესანიშნავ ლექსში „სიტყვავ ბატონო!“ და უვიწყარია ამ ლექსის სიმართლით გაუღენთილი სტროფები:

სიტყვა ყაჩაღი, სიტყვა ფირალი,
სამას წელიწადს ნაბორკილარი,
სიტყვა მერქოლავი, სიტყვა მსუსხავი
სამას წელიწადს ღვინო უსვაში.
ვაი, რამდენი რამ მოვიგონო,
შენ, ქოჩახელას მწვანე ჭიბოზო.¹

ზ. გორგილაძის პოეტური სიტყვის ძალა კარგად არის ცნობილი. იგი ღრმად არის გამოვლინებული ამ კრებულშიც.

ამჟამად ჩვენ გვსურს მივუთითოთ იმ ჩრდილოვან მხარეებზე, რომლებიც კრებულში შეიმჩნევა.

ამ წიგნის ზოგიერთი ლექსი საესეა შინაგანი წინააღმდეგობე-

ბით, შეიცავს კარგსაც და ცუდსაც, ნათელ და ბუნდოვან ადგილებსაც. ამის სახელდახელო მაგალითად შეიძლება მოვიტანოთ ლექსი „ბარათი“. აქ მითითებულია გზაზე, რომელიც ჯერ კიდევ ბინდბუნდშია, მაგრამ ავტორი ამ გზას მაინც მიჰყვება, „მომავალი მწამსო“ — გარკვევით ამბობს იგი. მომავლის რწმენა ერთობ მისასაღმებელია, იდეური გააზრებაა, მაგრამ ამავე ლექსში გვხვდება ასეთი ბუნდოვანი სტროფიც:

ყველა ქალი, ქალია და ქალი,
გაუშველელ ცოდვითა და ბრალით
და ამართლებს ყველა ევას სისხლს.

ქალების მიმართ ასეთი განზოგადებული დასკვნა და მათზე ბიბლიური ევას ცოდვების მიწერა მხატვრულად და იდეურად არამც თუ მატებს რაიმეს, პირიქით აუძღურებს მის ესთეტიკურ-შემეცნებით ზემოქმედებას.

კარგი ლექსია „ბავშვობა“, მაგრამ აქაც გვხვდება მხატვრულად გაუმართავე, ბუნდოვანი სტრიქონები, ასე, მაგალითად, პოეტი ბავშვობისდროინდელ მეგობარს სწერს:

ახლა სულ სხვაა ტირილი
და ცრემლის დაშრობა
და თუ ვიცინი... ისევ
შენს წილ სიცოლს ვიცინი.

რასაკვირველია, შეიძლება აიცინო, აცინო, დასცინო, მაგრამ სხვის მაგიერ?! ასევე მდარეა ამავე ლექსის შემდეგი სტრიქონები:

¹ ზ. გორგილაძე, ზღვასთან აკრეფილი კენჭები, 1970.

სხვა სარეცელი ლეწავს ახლა ჩვენს რბილ ხერხემალს.

თუ ხერხემალია, არ შეიძლება იგი რბილი იყოს, ხოლო თუ რბილია, მაშინ მისი ლეწვაც არ შეიძლება.

ფორმალიზმით გატაცების შედეგია ასეთი გაუმართავი სტროფი:

აქ ხმამაღალი სიმღერა გვესურდა, მაგრამ საოცრად ხმადახალ ლიღინს, ობობას ხორკლი მოჰქონდა სულთან და ხელისგულზე ჩნდებოდა ღინღლი.

მთელი ეს სტროფი დაწერილია მხოლოდ კლაუზულების გამართვის მიზნით, რათა „ლიღინს“ შეერთმვოდა „ღინღლი“. ობობას არავითარი ხორკლი არა აქვს და ამასთან, როდის იყო, რომ ხელისგულზე ღინღლი ჩნდებოდა.

ასეთი ცალკეული გაუმართავი ტაქტი თუ სტროფი სწორედ ფორმალისტური გატაცების შედეგია. ხოლო ყოველგვარი ფორმალისტური გააზრება იდეურად არაა მყარი, მტკიცე. ცალკეული მუსიკალურად ჟღერადი ტაქტები ვერ ფარავენ ლექსის სიცარიელეს.

3.

ყურადღებას იპყრობს ემენ დავითაძის ლექსების პირველი კრებული „გზა მშვიდობისა“. დიდებულია წიგნის დასაწყისი:

ისე დამეუფლე.
მშობლიური მხარე —
აღბათ შენზე უფრო
ვერვის შევიყვარებ.
ისე შევეფიცე
შენს დარსა და ავღარს —

არ მსურს მივეფიცხო.
მზეს, შენი მზის გარდა!

იშვიათი გულწრფელობით ნათქვამი სიტყვებია, პოეტურად სრულყოფილი და იდეურად გამართული. ასევე საყურადღებო ლექსებია: „წაიყვანესო“, „თუ რამ მავსებს, თუ რამ მალხენს“, „მზის ამოსვლისას“, „მთებში გაზაფხული ფეთქავს“, „ციხეც ხინანის“, „ლომთა წყარო“ და სხვ. ამასთან ერთად მსურს მივუთითო ავტორს, რომ მისი ზოგიერთი ლექსი მხატვრულ-იდეურად დაუხვეწავია. აქაც იგრძნობა აზრობრივი ბუნდოვნება, ფორმალისტური ელემენტებით გატაცება, ზოგიერთი გამომსახველობითი საშუალების სიბლაგვე და სხვა.

ფაროსმანის შესახებ ლექსში პოეტი წერს:

მთები და მთები იღგნენ გარშემო,
შუა ბრწყინავდა ქვითკირის ლეში,
თითქოს ხიფათი იგრძნეს რაშებმა,
დაფრთხენ, შეცვიფრდნენ ჭიხვინით ტყეში.

თუ ქვითკირია, არ შეიძლება იგი ლეში ყოფილიყო, ხოლო თუ ლეშია არ შეიძლება ებრწყინა. ლემს არ გააჩნია ესთეტიკური თვისებები. ან რა გამართლება აქვს ასეთ სტროფს:

თავს ზემოთ ისე იმატა წვიმამ,
ვარდს ჩამოსდინდა წვივად და
წვივად.

ვარდს კი შეიძლებოდა ჩამოსდენოდა წვიმა, მაგრამ რატომ მაინცდამაინც „წვივად და წვივად“ — ეს გაუგებარია, ანდა,

1 ე. დავითაძე, გზა მშვიდობისა, 1969.

თუ წვიმამ თავს ზევით იმატა, განა თავს ქვევით იკლებდა! ასეთი გამოთქმები მხოლოდ მოხდენილობისათვის არის გამიზნული და არა აზრის სიცხადისათვის.

სიტყვა „ღმერთს“ მოჭარბებულად ხმარობს ლექსში „პოეტის პორტრეტი“.

ღმერთივით სანდო,
ღმერთივით ერთგული,
ღმერთივით ძლიერი ამასთან,
...ის სიტყვის ბელტია
და კიდევ ღმერთია.
ოღონდაც ჯვარცმული მამულთან.

გამოთქმები „ღმერთივით სანდო“, „ერთგული და ძლიერი“, მეტად საჩოთირო ალეგორიებია. პოეტის ამგვარი ფუნჯით დახატვა გაუმართლებელია. და თუ ამას დაუმატებთ, რომ ეს პოეტი „სიტყვების ბელტი“ ყოფილა, მაშინ გვექნება პოეტის სულ გაუფასურებული პორტრეტი.

ე. დავითაძე მოუწოდებს აფრების აწვეებისაკენ:

აუშვით აფრები,
მივენდოთ გრივალებს,
ღე, გული შევზაროს ანძების
ზანზარმა,
მივდივარ,
მე უნდა შევასკდო ივაროსს
და თვალით ვიხილო
სამყაროს გაბზარვა.

ძნელი წარმოსადგენია, თუ ივაროსს შემსკლარმა კაცმა როგორ უნდა იხილოს „სამყაროს გაბზარვა“.

აქვე უნდა დავძინოთ, რომ წიგნის ანოტაციაში ნათქვამია, თითქოს ავტორი უმღეროდეს შრომას, მაგრამ შრომის გარდამქმნელი ძალის შესახებ დიდს ვერაფერს მივაგენით პოეტის ამ

პირველ წიგნში. შრომის აბოლოგია მართლაც რომ დიდებული აქვია, ხოლო მისი უგულვებლყოფა კრებულის ნაკლს წარმოადგენს.

საჭიროა ჩვენი პოეტი უფრო ღრმად განიმსჯელოს სინამდვილის ჭეშმარიტი გაგებით და მაღალი მხატვრულ-იდეურობით ასახოს იგი თავის პოეზიაში.

4.

მოწონებას იმსახურებს ჯეძალ ქათამაძის ლექსების კრებული „ორი ქრიზანთემა“. ბევრი კარგი რამ შეიძლება ითქვას ამ კრებულის შესახებ. იგი ხასიათდება თემატიკური მრავალფეროვნებით. ამასთან, ეს თემები დიდ და მნიშვნელოვან საკითხებს მოიცავს, აქტუალურია და მკითხველს ჩააფიქრებს ეპოქის მღელვარე პრობლემებზე. პოეტს აწუხებს სამშობლოს ბედის გამორების საქმიანობა, მათი უკვდავება, ნათლად არის გამოკვეთილი დიდი ლენინის სახე, შემოქმედებითი შრომის პათოსი, გულწრფელი სიყვარული და სხვა. მოვიტანთ ზოგიერთ საინტერესო ადგილს. ლექსი „სამშობლოს“ დიდი პატრიოტული განცდით არის დაწერილი.

შენი ნათელი ცამრგვალი მწვავდეს
და მთაზე მედგას ლურჯი კარავი.

ვისაც ვეტრფოდე და ვინც

მხოლოდ შენ იყ, მეტი არავინ.

...მქონდეს იმედად, სიმღერის შინადად

და მინათებდეს გულსა და პუკარებს,

შენთვის ლამაზი სიცოცხლე მინდა,

ლამაზ სიკვილისაც გაველებ კარებს.

ასეთი ლექსი შემოგვანათებს



კრებულის პირველივე ფურც-
ლიდან და ბოლომდე გასდევს ამ-
გვარი პატრიოტული შემართება.
ერთობ საყურადღებოა ლექ-
სი „ლენინი ჩემს სოფელში“.
ამ ლექსში იგრძნობა სოფლის
შემოქმედებითი ცხოვრების დი-
დი მაჯისცემა.

ეს ლენინია, მზე ცათა შვიდის,
ყოველ სიხარულს ლენინი ბადებს.
ვით ოკეანე ღრმაა და დიდი
და მისი სიბრძნე გვაბაღლებს ცამდე,
...და ჩემს სოფელში ლენინი
ბრწყინავს
ჩვენი იმედი, ფიქრი და ზრუნვა.
და მე მგონია, ამ ძეგლის ირგვლივ
მთელი მსოფლიო ყვავის და
ბრუნავს.

ასევე საყურადღებოა ლექ-
სები „იური ვაგარინის ხსოვნას“,
„ბალადა ვასილ კიკვიძეზე“ და
სხვა მრავალი. ამ ლექსებში აშ-
კარად მოჩანს პოეტის იდეური
სიჯანსაღე, მისი პარტიულ-პო-
ლიტიკური მრწამსი.

მაგრამ ეს კარგი წიგნიც არ არ-
ის დაზღვეული ზოგიერთი ნაკლი-
საგან. მოვიტანთ ამის რამდენიმე
მაგალითს.

პოეტს დიდად აწუხებს წარ-
მავლობის სევდა. რასაკვირვე-
ლია ასეთი სევდა ადამიანური
მოვლენაა. ყველა ადამიანს ადა-
რდებს სიკვდილ-სიცოცხლის პრო-
ბლემა. ამ საკითხზე მუდამ დაფი-
ქრებული იყვნენ ჩვენი პოეტები.
ნ. ბარათაშვილი ხშირად გოდე-
ბდა იმის თაობაზე, „თუ რა არის
ჩვენი ყოფაწუთისოფელი“. აღ-
ამიანს ყოველთვის აწუხებს ის,
რომ დადგება დრო და აღარ ვი-
ქნებით. მაგრამ ზოგიერთები

ამ არყოფნას განიცდიან ვი-
გორც უდიდეს ტრაგედიას და
სასოწარკვეთილებამდე მიდიან.
საბჭოთა პოეტი კი საკითხს ოპ-
ტიმისტურად წყვეტს, მისი ლექ-
სი ისეთი იმედიანია, რომ იგრძ-
ნობა ამ წარმავლობაში არის
რალაც წარუვალი, რომ არსებო-
ბენ ცოცხლები მკვდრებს შო-
რის და ყველა იმას უნდა ცდი-
ლობდეს, რომ ცოცხალი
მკვდარს არ ემსგავსოს და ისეთი
რამ აკეთოს ქვეყნისათვის, რაც
მის ხსოვნას შემოინახავს ხალხის
მეხსიერებაში.

საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა
არ ჩანს ჯემალ ქათამაძის ზო-
გიერთ ლექსში. მაგალითად,
ერთ უსათაურო ლექსში პოეტი
წერს:

და ვიცი მალე ქედებზე მოთოვს,
დეკემბრის დარი უბერავს ცივად,
ჩემი ცხოვრება მაგონებს ფოთოლს,
გაყვითლებული ძირში რომ ცვივა.

მეორე ლექსში კიდევ უფ-
რო უიმედობის განცდა იგრძნო-
ბა. ლაპარაკობს ფოთლის შე-
სახებ და წერს:

გაუშრა ძარღვში სიცოცხლის წვენი,
გაყვითლებული ძირს იხედება,
ასეა ქვეყნად სიცოცხლე ჩვენი,
იმ ფოთოლივითი ჭკნება და წყდება.

მოვლენის რეალური მყოფო-
ბა აქ სწორად არის გადმოცემუ-
ლი. მართლაც, ჩვენი სიცოცხლე
ჭკნება, ქრება და თითოეულის მზე
სამუდამოდ ჩადის. მაგრამ ისიც
ხომ ცნობილია, რომ ჩვენი დიდი
კლასიკოსები სხვაგვარად წყვეტდ-
ნენ ამ საკითხს. ახალგაზრდა საბჭ-

ოთა პოეტი დასახელებულ ლექსს
კენობის ფიქსაციით ამთავრებს,
სხვას ვერაფერს ხედავს, ხოლო
ნიკოლოზ ბარათაშვილი წერდა:
„სალამოს მისთვის შთავიდე, რომ
დილა უფრო ვაცხოვლო“. აი ეს
დიდი პერსპექტივა არ ჩანს ჯე-
მალ ქათამაძის დასახელებულ
ლექსში.

ჩვენ ამით ვამთავრებთ ამ პა-
ტარა მიმოხილვას. დასახელებუ-
ლი პოეტები ძირითადად სწო-
რად ასრულებენ თავიანთ როლს
ადამიანთა სულის აღზრდის სა-
ქმეში, მაგრამ ამასთან ერთად

მათ პოეზიას ახასიათებს ჩრდი-
ლოვანი მხარეები, რომელთა
თავიდან აცილება შეიძლებოდა,
რომ რედაქტორებსა და ავტო-
რებს შორის უფრო მეტი ურ-
თიერთდახმარებისა და თანამშ-
რომლობის ატმოსფერო იყოს.

ჩვენი ვალია, მთელი შემოქმე-
დებითი ძალების დარაზმვა და
კომუნისტური პარტიულობის
პრინციპის მტკიცედ გატარების
საფუძველზე დიდი შემოქმედე-
ბითი აღმავლობის უზრუნველ-
ყოფა.



ზუკაბ თანრიდავა

ლაზური საისტორიო ლექსები

საისტორიო თემატიკაზე შექმნილი ლაზური ზეპირსიტყვიერება ნაწარმოებები კონკრეტულ ისტორიულ მოვლენებთან არის დაკავშირებული. მათი მეტი ნაწილი საქართველოსაგან ლაზეთის ჩამოშორებისა და გამაჰმადიანების მომდევნო პერიოდს განეკუთვნება.

ყოველი დაპყრობილი ქვეყნის, მათ შორის ლაზეთის მიმართაც ოსმალთა ძირითადი მიზანი მოსახლეობის გათურქება და მისი საბოლოოდ დამორჩილება იყო. ამ პოლიტიკის ინტენსიური გატარება ლაზეთში მე-16 საუკუნეში დაიწყო. მომდევნო პერიოდი ლაზეთის ისტორიაში მნიშვნელოვანი მოვლენებით ხასიათდება. ადგილი აქვს აჯანყებებსა და ნაციონალურ-გამათავისუფლებელ მოძრაობას დამპყრობლური პოლიტიკის წინააღმდეგ, მაგრამ სულთანთა ხელი სასტიკად უსწორდებო-

და ლაზების ყოველგვარ წინააღმდეგობას.

მაჰმადიანობაზე მოქცევისა და ოსმალთა ძალაუფლების განმტკიცების შემდეგ ლაზები „ბედს დამორჩილდნენ“, მაგრამ ხსნისა და თავისუფლების იმედი მათში არასოდეს ჩამკვდარა. ეს კარგადაა ნაჩვენები პირველი მსოფლიო ომის შედეგად აოხრებული ლაზეთის შემყურე ლაზის მიერ შეთხზულ ლექსში, რომელიც დატირების ლაზურ ტრადიციულ კოტივზეა აგებული. მთქმელი მწარედ განიცდის მშობლიური მხარის ძნელბედობას, მის ტრაგიკულ მდგომარეობას და ღრმა ლირიზმით ამბობს:

ა-ჟურ ნენა გიწუმერ,
ლოჭარი, ჯუმა ჩქიმი!
ბერე-ბარი ეჰკოდეს,
მუჰო პათ, ჯუმა ჩქიმი?
ნანაჰ ბერეს უჯოხოფს,
ვარ ძირობს, ჯუმა ჩქიმი!
აშო დარმა-დაღანი
ღოვიყვით, ჯუმა ჩქიმი!

ნე ოხორი, ნე კერა,
სო ვიდათ, ჯუმა ჩქიმი?
ჩქინ აშო მგარინერი
გოვულუთ, ჯუმა ჩქიმი,
ჩქინ იმლათი მი მაყვან,
ვარ მიჩქინ, ჯუმა ჩქიმი!
ხოლო ჩქინი იმლათი,
თქვან იყვით, ჯუმა ჩქიმი!
არ შური ეშახთასენ,
ვარ ძეხთუ, ჯუმა ჩქიმი!
ანწირი მუჰარებეს
მუ იყუ, ჯუმა ჩქიმი!

ერთ-ორ სიტყვას ვეტყვი
და დასწერე, ჩემო ძმაო!
ბავშვები სულ ამოწყდნენ,
როგორ ვქნათ ჩემო ძმაო?
დედა შვილს უძახის და
ვერ ხედავს, ჩემო ძმაო!
დაშლილი, დაფანტული, —
ასე ვართ, ჩემო ძმაო!
არც სახლი და არც კერა
არა გვაქვს, ჩემო ძმაო!
ჩვენ ამგვარად მტირალი
დავდივართ, ჩემო ძმაო!
მხარში ვინ მოგვიდგება,
არ ვიცი, ჩემო ძმაო!
მხარში ამოგვიდგებით
ისევ თქვენ, ჩემო ძმაო!
სული უნდა ამოგვხდეს,
რალა ვქნათ, ჩემო ძმაო!
აი, წლევანდელ ომში
რა მოხდა, ჩემო ძმაო!

ასე ახასიათებს მთქმელი მრის-
ხანე ომის ქარცეცხლში გახვეულ
სამშობლოს მდგომარეობას და
შველას ითხოვს, მაგრამ ამით
როდი კმაყოფილდება. მთქმელმა
კარგად იცის, რომ მის წინაშეა
ლაზეთის წარსულით, აწმყოთი
და მომავლით დაინტერესებული
ქართველი მეცნიერი იოსებ ყიფ-

1 ი. ყიფშიძე, ჭანური ტექსტები, გვ. 19-20. ჩაწერილია ი. ყიფშიძის მიერ 1917 წელს ლაზეთში, სოფელ კულედი-ბში.

შიძე.² მთქმელი მას „ჩემო ძმაო“
თი მიმართავს და ქვეყნის ტირ-ვა-
რამის გაცნობის შემდეგ იშველი-
ებს წინაპართაგან მემკვიდრეო-
ბით მიღებულ ცოდნას ქართველ
ტომთა ნათესაობისა და ისტორი-
ული ურთიერთობის შესახებ:

გურჯისტანის დილო რენ
არქადაშეფე ჩქინი!
გურჯისტანის რენან-ი
ნოსერი ჯუმა ჩქინი?
მჯვეში გურჯიშენ მოხთეს,
გიჩქინი, ჯუმა ჩქინი!
ჩქინ გოჭკონდინერი ვორეთ,
მჯვეშური ჯუმა ჩქინი!
ლაზი, გურჯი, მეგრელი —
თელითი ჯუმა ჩქინი!
თურქიქ ღომჰვეს, ღომხალეს,
ამბაი ვარ გიჩქინი!..³

საქართველოში ბევრია
ჩვენი ამხანაგები!
საქართველოში არიან
ჩვენი ჰკვიანი ძმები?
ძველ ქართველთა მოდგმა ვართ
თუ იცი, ჩემო ძმაო?
დავიწყებულები ვართ ჩვენ,
ჩვენო ძველო ძმაო!
ლაზი, ქართი, მეგრელი, —
ჩვენი ძმები ყველანი!
თურქმა დაგვწვა, დაგვდავა,
შენ არ იცი ამბავი?

ამასთან ერთად ლექსში სინანუ-
ლი და საყვედურიცაა გამოთქმუ-
ლი.

ჩქინ თქვანი ნამუ ვორეთ,
აწიშა ვარ მიჩინით..
დილო ბგორით მჯვეშეფე,
აღანი ვარ ვიჩინით.⁴
ჩვენ კი თქვენი ვინა ვართ,
აქამდე ვერ გიცახით

2 პროფესორი იოსებ ყიფშიძე 1917 წლის ზაფხულში მივლინებული იყო ლა-
ზეთში ლინკვისტური კვლევის მიზნით.
3 ი. ყიფშიძე, ჭანური ტექსტები, გვ. 20.

4 იქვე.

ბევრჯერ ძველნი ვინატრეთ,
ახლები ვერ ვიცანით.

მაგრამ მთქმელი პესიმიზმს არ
ეძლევა, მისი სიტყვით, დედასამ-
შობლომ კვლავ ხელი უნდა
გაუწოდოს და შეიფაროს მისი
ღვიძლი ძმა.

ლექსი თავიდან ბოლომდე
პატრიოტიზმის ღრმა გრძნობით
არის გაყდენილი. მასში მშობ-
ლიური ქვეყნისა და ხალხისადმი
უსაზღვრო სიყვარულია გამოხა-
ტული. საგულისხმოა, რომ მთქმე-
ლის ეროვნული თვითშეგნება და
პატრიოტიზმი არ იფარგლება
ვიწრო ჩარჩოებით. ლაზები, ქარ-
თები, მეგრელები, ყველახი
ძმები ვართო. — ნათქვამია ლექ-
სში და კარგადაა გამოხატული
ქართული ეროვნული ერთიანო-
ბის ის საერთო იდეა, რომელიც
ქართველმა ტომებმა თავიანთი არ-
სებობის მრავალსაუკუნოვანი ის-
ტორიის გრძელ მანძილზე გამოი-
მუშავეს. ამ მოტივით ლექსი
ძვირფას ფურცელს ქმნის არა
მარტო ლაზურ ხალხურ პოეზი-
აში, არამედ იგი თავის წმინდა
ადგილს პოულობს საერთო ქარ-
თულ ფოლკლორულ შემოქმედე-
ბაშიც.

უთვისტომოდ, უცხო ეროვ-
ნულ და პოლიტიკურ გარემოც-
ვაში მყოფ ლაზთათვის მუდამ სა-
ნუქვარი იყო მოძმე ტომის წარ-
მომადგენლებთან შეხვედრა. თუ
არ მივიღებთ მხედველობაში ოს-
მალეთის მთავრობის მოხელეებს,
ჯანდარმებსა და აგენტებს, ლა-
ზეთში ჩასულ ქართველ მკვლე-

ვარებს ლაზები აღფრთოვანებით
ხედებოდნენ. 1917 წელს ლაზეთ-
ში მყოფი ოფიცერი დ. კლდიაშ-
ვილი, რომელიც იმ დროს ლა-
ზეთში ჩასულ ი. ყიფშიძეს შეხ-
ვდა, წერს: „იგი (ი. ყიფშიძე —
ზ. თ.) მოვიდა სოფ. ვიწედან ფე-
ხით. იგი მოგზაურობდა ლაზისტა-
ნში ჭანურ-მეგრულის შესწავლის
მიზნით. მთხოვა მომეხმო ადგილ-
ობრივი მცხოვრებნი, რომ მათგან
ჩაეწერა ლექსები, ზღაპრები,
თხზულებანი. მოვიხმე თავლა-
პირველად მოხუცი მუსტაფა.
მუსტაფას ხან ქართულად, ხან
მეგრულად გამოელაპარაკა; გუ-
ლიანი მუსაიფი გააბეს... გავსწი-
ეთ ზღვის ნაპირზედ დუქნებისა-
კენ. აქ გამოვატანიე მაგიდა,
დავაჯინე იოსები, მოვუსხი ლაზე-
ბი და გაიმართა საუბარი. ლაზე-
ბი გაკვირვებას იყენენ ი. ყიფ-
შიძის ლაზური კილოკავების ზედ-
მიწევნით ცოდნით... შეყრილი
ხალხი ისე დააინტერესა, ისე ჩა-
იყოლია, შეახალისა, რომ პირდა-
პირ საყურებელი სურათი იყო:
გატაცებული მეცნიერი ამოძრა-
ვებულ ხალხს შორის“.⁵

ისტორიული ეროვნული თვალ-
საზრისით საინტერესოა აგრეთვე
ექსპრომტული ლექსი, რომლითაც
ი. ყიფშიძეს მიმართეს ხოფელმა
ლაზებმა:

სი ხოფაშა-ნა მოხთი,
ხოშ მოხთი, სეფა მოხთი,
პოტე დოგაჭკინდუი,
ეკო დ ერის-ნა გოხთი?!
ჩქინ გურის მემაჭკეს-ჩქვა,

⁵ დ. კლდიაშვილი, მემუარები, თბ.,
1932, გვ. 358-359.

სი-ნა აქშალა მოხთი,
ჰელბეთ მუთუ ივასენ,
ტუდიში ჩქა მუ მოხთი.
ჩქინ გყორობთ, სი ვა მყოროდთ;
აქშალა მუჰო მოხთი?!
ლაზიშ ნენა მოგწონს-ი
სი-ნა აქშალა მოხთი?⁶

ხოფაში რომ მოხვედი,
მოსვლა იყოს კეთილი,
ამდენი რომ იარე,
იქნებ კი ხარ დაღლილი?!
გვეცოდები, რომ განვლე
შენ ამხელა მანძილი,
ალბათ საქმე გექნება,
ტყუილად არ ხარ გარჯილი.
ჩვენ გვიყვარხარ, შენ თუ გაქვს
ჩვენდამი სიყვარული?
აქამდე რომ მოხვედი,
მოგწონს ენა ლაზური?...⁷

ანალოგიურია 1910 წელს ლა-
ზეთში ნ. მარის ჩასვლასთან
დაკავშირებით გამოთქმული ლექ-
სი:

ხელა დო კაობათე,
სოლემოგალუ, მარი?
ვა ბძირი სქანისთერი
ტიკირალი, ნოსიარი.
ნა არიტი იშ ხოჯა რე,
ენ დიდი ჰეშო ვარი?
ჯუმანიდან ლუმჯიშა—
ქის ბითენ ლაზური ჰარი.
ნამ კირალიშ კოჩი რე?
არ ია გამამისვარი!
დადიში კოჩი რეი,
დოქსე თი-მჩხუ ნოლარი?
რუსიშ კოჩი სი რე-ნა,
პიჯი ვარ გილუნ სარი,
აწიშ-ქულე თქ ტან-კალა
ბორტათენ კაქადარი,
ლაზური ნენაფეთე
ქითაბეფე დოსვარი...⁷
სიკეთე-სიხარულით,
საიდან მოსულხარ, მარი?

ვერვინ ვნახე შენსავით
მოაზროვნე, ჰკვიანი.
განსწავლული ხოჯა ხარ
დიდი, აგრე არ არის?
დილიდან საღამომდის
მუდამ წერე ლაზური.
რომელი მეფის კაცი ხარ,
ზუსტად მითხარ ყოველი.
მთიელი კაცი ხარ, თუ
მსხვილთავა ქალაქელი?
თუ შენ რუსი კაცი ხარ,
სახე არ გაქვს ყვითელი,
ამის შემდეგ მე და თქვენ
ვიქნებით მეგობრები.
ლაზურ მეტყველებაზე
დაახვევა წიგნები...⁸

ან კიდევ მეორე ექსპრომტუ-
ლი ლექსი მარისადმი:

იდა-ის პეტრეპოლის
ოკითხაფარე დერსი,
სი ჰექ ოკითხაფი დო
ჩქინ ჰექ ზოგნათენ სერსი.
ლაზურიში დოგურუს
დიდო გილუნ ჰავესი,
არ ლაზი მენდიონი,
უხენი-დო კა ტეხი,
ბერეფეს ოკითხაფუს
დიდო უკორემს სესი.
თიშე შაჰკა დოდვი დო
მუშენ გეითვი ტეხი?
აჯაფ ნადა კაი რენ,
შაჰკა დო ჰითა ფესი?
მუსლიმანი დივი-ნა,
ვარ ეჭოფუმ აბდესი,
ქითაბი მომინჯლენი,
ჩქუნ მილუნან ჰავესი.
ლაზური ვარ გიჩქირტუ:
მიქ გოკითხაფუ დერსი?
ვიწეშე პეტრეპოლის
ნაკო ივასტუ ვერსი?⁹

წახვალ პეტრეპოლში და
კვლავ დაიწყებ სწავლებას,
შენ მათ იქ ასწავლე და
ჩვენ აქ გავიგონებთ ხმას.

6 ი. ყიფშიძე, ქართული ტექსტები, გვ. 19.
7 Н. Марр, Грамматика чанского
(лазского) языка, 1910, გვ. 109.

8 იქვე, გვ. 108.

ლაზურის სწავლისადმი ინტერესი დიდი ვაქვს, აქედან ერთი ლაზი წაიყვანე წასვლისას, დიდი ჯაფა სჭირდება პატარების სწავლებას. ქული მოიხადე და რად დაიხურე ფესი? ნეტავი რომელი სჯობს, ქული? წითელი ფესი? მუსლიმანი თუ ვახლი, რად არ აიღე აბდესი?⁹ წიგნი გამომიგზავნე, ჩვენცა გვაქვს ინტერესი. ლაზური არ იცოდი, ვინ შეგასწავლა დერსი?¹⁰ ვიწყედან პეტრეპოლამდის რამდენი არის ვერსი?

დიდად საგულისხმოა სიტყვები: „წიგნი გამომიგზავნე, ჩვენცა გვაქვს ინტერესიო“. ნ. მარი აღნიშნავს აგრეთვე, რომ მას ლაზებმა სთხოვეს: ლაზური ენის გრამატიკას რომ დაწერო, გამოგვიგზავნეთ, თუნდაც რუსულ ენაზე და მას ჩვენ ვათარგმნინებთ კონსტანტინოპოლშიო.¹¹

მშობლიური ლაზურ-ქართული წიგნებისადმი ლაზთა ინტერესი მეტად დიდია. აქ საკმარისია მოვიტანოთ ერთი საინტერესო ამბავი, რომელიც გრიგოლ გურიელს ზ. ჭიჭინაძისთვის უამბნია: ლაზებში ლაზებისათვის ვილაცას მიუტანია მარი ბროსეს მიერ ფრანგულ ენაზე გამოცემული „ქართ-

ლის ცხოვრება“ და ვახუშტის „საქართველოს გეოგრაფია“. 1892 წელს ფრანგული ენის კარგი მცოდნე სამი ლაზი ჩამოსულა ბათუმში, რომ შემოაღნიშნული წიგნები ემოვნათ. ისინი ჯერ ქობულეთში ჩასულან გულო-აღა კაკიციშვილთან, რომელსაც ეს ლაზები იმ დროს ბათუმში მყოფ გრიგოლ გურიელთან გაუგზავნია. თავიანთი ისტორიით, ეროვნული ვინაობით, ქართველ ტომებთან ისტორიული და ეთნიკური ნათესაობით დაინტერესებულ ლაზებთან საუბრით აღფრთოვანებულ გრიგოლ გურიელს მათთვის მიუცია მარი ბროსესა და ვახუშტის ნაშრომები, აგრეთვე ფრანგულ ენაზე დაბეჭდილი სხვა წიგნები.

ლაზები დიდად კმაყოფილი დაბრუნებულან.¹²

ზ. ჭიჭინაძე მოგვითხრობს აგრეთვე, რომ გასული საუკუნის 80-იან წლებში იგი ბათუმში შეხვდა რამდენიმე ლაზს. მათ შორის ქართული ენის კარგი მცოდნეც ყოფილა. დიდხანს უსაუბრიათ და ლაზებს თხოვნით მიუმართავთ ჭიჭინაძისათვის: „დიდის გულმოდგინებით დამავალეს და მთხოვეს კიდევ შემდეგი: თუ შეიძლება შეგვატყობინეთ, თუ როცა ოსმალნი მოსულან ლაზისტანში, მაშინ როგორ მოხდა, რომ ჩვენ და მეგრელები ერთმანეთს დავცილებულვართ, ოსმალებს ჩვენ გამოგურეკივართ აქეთ, თუ მეგრელები

⁹ აბდესი — წყლის პროცედურა, განბანვა მუსლიმანური ლოცვის (ნამაზის) წინ.

¹⁰ დერსი — გაკვეთილი.

¹¹ Н. Марр, Из поездки в Турецкий Лазистан, ИИАН, № 7, СПб, 1910, გვ. 629.

¹² ზ. ჭიჭინაძე, ლაზისტანი, გვ. 45-46.

გაურეკიათ იქით? ამის გაგება დიდად გვინდოდა ჩვენ და იმედი გვაქვს, რომ ამ დავალებას შეგვისრულვებთ, მობრძანდებით ჩვენსა და გვიამბობთ ამ ამბავსო“.¹³

მრავალი ანალოგიური მასალის მოტანა შეიძლება ლაზური ფოლკლორიდან. გვაქვს ლეგენდები, თქმულებები, ისტორიული ვადმოცემები, რომლებშიც ასახულია ლაზთა ბრძოლა საკუთარი მეობისა და ეროვნული თვითმყოფობისათვის. „ბრძოლებში დამწვარი“ ლაზების შესახებ ერთ ლექსში ნათქვამია:

დიდო ჰერსლი ივენ ლაზიში კოჩი.
გინონ-ნა დაჩხურის ქომეშატკოჩი.
გინონ-ნა მარტინი გაონქის ნოტკოჩი,
გეგაფერი რენან კავლას ჰვარეფე.¹⁴
ლაზები ძლიერ ფიცხი ხალხია:
თუ გინდა იგი შეაგდე ცეცხლში,
გინდ მკერდში სტყორცნე ქარიყლაპია,
შეჩვეულნი არიან დამწვარი
ბრძოლებში

სიფიცხესთან ერთად ლექსში ხაზგასმულია ლაზისათვის დამახასიათებელი სხვა თვისებები:

ამა ეღლუდითე მოოწყი ქუდი,
ილლა მოთ უწყუმერ ღუბარა მცუდი!
ქიბირი ვა რენან, ტესკოთი, ქმურდი,
ალჩადი ულუნან ჰეშო გურეფე.¹⁵
კეთილი ზრახვით კი მოხადე ქუდი,
არანდროს უთხრა თვალთმაქცური
ტყუილი!

არ არიან ამაყნი, ბორბტნი, ქურდნი,
თავმდაბალნი არიან და გულმართალნი
ლაზურ საისტორიო სიტყვიერე-

13 იქვე, გვ. 41-42.

14 სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის არქივის ლენინგრადის განყოფილება, ფონდი 800, აღწ. 1, № 1941, ფურცელი 84. იხ. აგრეთვე: И. Марр, Грамматика чанского (лазского) языка, გვ. 109

15 იქვე.

ბაში გვხვდება უფრო აღრინდელ პერიოდთან, კერძოდ, საქართველოს ისტორიის ბრწყინვალე ეპოქასთან დაკავშირებული ხალხური საისტორიო ნაწარმოებები. ასეთი ნაწარმოებები ძირითადად სახელოვანი ქართველი მეფე ქალის—თამარის სახელთან არის დაკავშირებული. ეს ნიმუშები კიდევ უფრო ამდიდრებენ თამარ მეფეზე არსებულ ნაწარმოებთა ციკლს, რომელიც წარმოადგენს „ყველაზე დიდს, მრავალფეროვან და ფართოდ გავრცელებულ ციკლს უძლიერესი ქართული ფეოდალური მონარქიის ხანასთან დაკავშირებულ ნაწარმოებთა შორის“.¹⁶

სპეციალურ ყურადღებას იმსახურებს მე-17 საუკუნის ცნობილი თურქი ისტორიკოსის ევლია ჩელების მიერ ლაზეთში ჩაწერილი ლექსი, რომელიც მოცემულია მისი „მოგზაურობის წიგნის“ მეორე ტომში.¹⁷ ამ ლექსს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ეძლევა იმ მხრივაც, რომ იგი პირველ ლაზურ ფოლკლორულ ჩანაწერს წარმოადგენს და სამი საუკუნის ისტორია აქვს. ლექსი, გარდა თავისი შინაარსისა, გარკვეულ ინტერესს ქმნის ლინგვისტური თვალსაზრისითაც, მაგრამ მისი სიტყვი-

16 ქს. სიხარულიძე, ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება, I, თბ., 1961, გვ. 24.

17 ევლია ჩელები, მოგზაურობის წიგნი (თურქ. ენაზე), II, სტამბოლი, 1897. იხ. აგრეთვე, ევლია ჩელების „მოგზაურობის წიგნის“ ქართული თარგმანი, ნაკვ. 1, 1971, გვ. 92 (თურქულიდან თარგმნა, კომენტარები და გამოკვლევა დაურთო გიორგი ფუთურიძემ).

ერი მასალა ლაზურის ლექსიკურ ფონდს ზუსტად არ ემთხვევა და ლექსის შინაარსი გაუგებარია.

ლექსთან ერთად ევლია ჩელები საინტერესო ცნობებს იძლევა ლაზებისა და ლაზურის შესახებ. ჩელების ამ მასალებს სპეციალური გამოკვლევა მიუძღვნა პროფ. ს. ჯიქიამ.¹⁸

ლაზური მეტყველების თავისებურებით გაკვირვებულ ევლია ჩელების მიერ ლექსი არაბული ტრანსკრიფციით არის ჩაწერილი. ტექნიკური მიზეზების გამო აღნიშნული ლექსის არაბული ტრანსკრიფციით აქ მოტანა შეუძლებელია. ამიტომ ამ ლექსს მოვიტანთ ს. ჯიქიას მიერ შესრულებული ტრანსლიტერაციით:

თუ/ონ ზარიღუ/ონ თაბინჰ/ჰარუ/ოქ
თუ/ომუ/ო/რ უ/ონდა ფალიკარუ
აფხანგ/კ/ა ლუხა/ღოხა თუ/ონა
ქფხა ფაის თო/უ/ხმამუ/ო/.¹⁹

ჩელების სიტყვით, ეს ლექსი „ჩიჩუ“ და ჯღათა (ჩხათა, ჯღეთა, ჩხეთა) ლაზების ერთ-ერთი ძველი, მივიწყებული ლექსია და ლაზიკელთა ენაზეა.²⁰

იბადება კითხვა: ვინ არიან „ჩიჩუ“ და „ჯღეთა“ (ჯღათა, ჩღეთა, ჩღათა), ლაზები? არის თუ არა მათგან ჩაწერილი ლექსი ლაზური? ევლია ჩელების „ჩიჩუ“ და „ჯღათა“ ლაზურ ტომებად ჰყავს

მიჩნეული. ისტორიულად ასეთი ტომები ცნობილი არ არიან. ს. ჯიქია უარყოფს „ჩიჩუს“ და „ჯღათას“ ტომობრივ სახელებად მიჩნევას და გვარებს უკავშირებს მათ: „ჩიჩუ“-ს მიიჩნევს ჩიჩუად, ხოლო ჯღათა//ჯღეთა, ჩხეთა//ჩხათას — ჩხეტიად.²¹

„ჩიჩუს“ ჩიჩუად, ხოლო „ჯღათას“ ჩხეტიად მიიჩნევს აგრეთვე გ. ფუთურიძე.²² ეს შესაძლებელია და საკმაოდ სარწმუნოც. ლაზეთში ქართულ-ლაზური გვარები ჯერ კიდევ ბევრს ახსოვს. ასეთებია: ხეცია, კელენჯერიძე, ჩხეიძე, ფანცუფეში (იგივე: ფანცულაია), პატარაია, ნარაკია, ჩიჩუა და სხვ. მაგრამ არსებობს ჩელების მიერ მოტანილი „ჩიჩუ“ და „ჯღათა“ სახელების სხვაგვარი ინტერპრეტაციის შესაძლებლობაც. ჩვენი ვარაუდით, ჩელებისეული „ჩიჩუ“ და „ჯღათა“ შეიძლება არც ტომობრივი სახელები იყოს და არც გვარები. ისინი შეიძლება გავივით ამა თუ იმ კუთხის ლაზთა (თუ მთელი გვარის) მეტსახელებად, შერქმეული მეზობელი ლაზებისაგან.²³ ცალკეული პირებისა და მთელი კუთხის მცხოვრებთა შიშნა მართ მეტსახელები ლაზეთში, ისე როგორც საქართველოს სხვა კუ-

21 ს. ჯიქია, ევლია ჩელები ლაზებისა და ლაზურის შესახებ... გვ. 248-249.

22 ევლია ჩელების „მოგზაურობას წიგნი“, ქართული თარგმანი, ნაკ. 1, თბ., 1971, გვ. 92.

23 ზ. თანდილაძე, ლაზური ზეპირსიტყვიერების კვლევის ისტორიიდან, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის „შრომები“, II, 1962, გვ. 86.

18 ს. ჯიქია, ევლია ჩელები ლაზებისა და ლაზურის შესახებ, იბერულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, VI, თბ., 1954.

19 იქვე, გვ. 253.

20 ევლია ჩელების „მოგზაურობას წიგნი“, ქართული თარგმანი, ნაკ. I, 1971, გვ. 92 (თურქულიდან თარგმნა ვიორგი ფუთურიძემ).



თხეებში, ძლიერ გავრცელებულია. „ჩიჩუ“-ს როგორც მეტსახელს ასახელებს თვითონ ევლია ჩელებიც. ტრაპიზონისა თუ მისი სანახების მცხოვრებთა მეტსახელებს შორის ევლია ჩელების მოცემული აქვს „ჰაჯი ჩიჩუ“.²⁴

საბოლოოდ როგორადაც არ უნდა გავიგოთ „ჩიჩუ“ და „ჯღათა“ სახელები, ე. ი. ს. ჯიქიას ახსნას მივიღებთ, თუ ჩვენს ვარაუდს გავიზიარებთ, ეს სახელები მაინც ცალკე ტომები არ არიან და არც რაიმე მიუთითებს იმაზე, რომ მათი მეტყველება განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან, ან საერთოდ ლაზურისაგან. ამას თვითონ ჩელების სიტყვებშიც ამტკიცებს, რომ ლექსი „ჩიჩუ“ და „ჯღათა“ ლაზებს შორისაა ჩაწერილი და „ლაზიკელთა ენაა“.

ევლია ჩელების ძლიერ გასკირვებია ლაზური ენობრივი ნიმუშების ჩაწერა და საყვედურის კილოთი ამბობს: „ლაზიკელთა ენა კალამს არ ემორჩილება, არ ჩაიწერება, ძლიერ უცნაური ენაა“.²⁵

ს. ჯიქიას აზრით, ევლია ჩელების ჩივილი სავსებით სწორი და მართებულია. ლაზური სიტყვიერი მასალის გადმოსაცემად ევლია ჩელები შეზღუდულია თავისი არაბულ - თურქული სატრანსკრიფციო ნიშნებით. რიგი ლაზური თანხმოვანებისათვის, მაგალითად, მკვეთრებისათვის, აგრეთვე რამ-

დენიმე აფრიკატისათვის ქულს არავითარი ნიშანი არ გააჩნია. გარდა ამისა, ლაზური მრავალთანხმოვნიანობა თურქული-სათვის სავსებით უჩვეულოა ისევე, როგორც ლაზურ თანხმოვანთა ბუნებრივი კომპლექსები ძნელად წარმოსათქმელია თურქისათვის“.²⁶

ს. ჯიქია მიუთითებს აგრეთვე, რომ თურქეთში ევლია ჩელების მეცნიერული მემკვიდრეობა ჯერ კიდევ კრიტიკულად შესწავლილი არ არის, და აქვე იმოწმებს აკად. ვ. ბართოლდის სიტყვებს, რომ ევლია ჩელების ნაშრომთა კონსტანტინოპოლის გამოცემა კორექტურის მხრივ სრულიადაც არ არის სანდო.²⁷ ს. ჯიქია ბოლოს დაასკვნის: ჩელების წიგნში მოთავსებული „ლექსი რომ ლაზურია, მის რომელიდაც კილოკავზე ჩაწერილი, ექვს არ იწვევს“. მაგრამ თუ ჩვენთვის შინაარსის გაგება მაინც ძნელდება, ამის მიზეზი ის არის, რომ „ევლია ჩელების მიერ ჩაწერილი ეს ლაზური ლექსი დიდი დეფექტებით უნდა იყოს ჩვენამდე მოღწეული, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ მის ჩამწერს ძლიერ უჭირდა ლაზური სიტყვების აღქმა, მეორე — მას ჰქონდა ამისათვის ძლიერ დეფექტური სატრანსკრიფციო საშუალება, მესამე — ორიგინალიდან გადმოწერილია

24 ევლია ჩელების „მოგზაურობის წიგნი“, ნაკ. 1 (ქართული თარგმანი), გვ. 84.
25 იქვე, გვ. 92.

26 ს. ჯიქია, ევლია ჩელები ლაზებისა და ლაზურის შესახებ... გვ. 253.
27 იქვე.

შეცდომებით და, ბოლოს, ცუდად აქვს გაკეთებული კორექტურა“.²⁸

ს. ჯიქია იძლევა ლექსის ზოგიერთი სიტყვის ახსნას, რის საფუძველზედაც იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ლექსის შინაარსი მეთევზეობასთან არის დაკავშირებული.

ლაზური ხალხური პოეზია საკმაოდ მდიდარია მეთევზეობის თემატიკაზე შეთხზული ლექს-სიმღერებით. ევლია ჩელების მიერ ტრაპიზონში ლაზებისაგან თურქულ ენაზე ჩაწერილი ლექსიც მეთევზეობას შეეხება.

თრახუნანდურ ღერუმუხ,
ახჩა თუთმაზ ელუმუხ,
ხაფსი ფალუქ ოლმასა,
ნიჩე ოლურთი ხალუმუხ.²⁹

ტრაპიზონია ჩვენი მიწა-წყალი,
ფული არ ჰყვება ხოლმე ჩვენს ხელს,
ხამასს თევზი რომ არ იყოს,
რა გვეშველებოდა ჩვენ.³⁰

ადვილი შესაძლებელია, ჩელების მიერ ჩაწერილი ლაზური ლექსიც მეთევზეობის თემატიკაზე იყოს შეთხზული, მაგრამ სანამ ამ ლექსში ყველა სიტყვა (მისი მეტი ნაწილი მაინც) ახსნილი არ იქნება, ცხადია, ლექსის შინაარსი საბოლოოდ გაგებულად ვერ ჩაითვლება. „ლექსის შინაარსის საბოლოოდ გაგებისათვის, — წერს ს. ჯიქია, — საჭიროა იგი, ისევე როგორც ევლია ჩელების სხვა ქართ-

ველური ენობრივი თუ სხვა ხასიათის მასალები, შეეწამოს ჩელების ნაწარმოებთა იმ ხელნაწერებს, რომლებიც სტამბოლის სიძველეთსაცავებში ინახება“.³¹

მაშასადამე, სანამ ჩელებისეული ლაზური ლექსის დედანი დადგენილი არ იქნება, მის შესახებ გამოთქმული აზრი ვარაუდს ვერ გასცილდება. ლექსის ჩვენს ხელთ არსებული ვარიანტი კი სხვადასხვა ვარაუდის საფუძველს უთუოდ იძლევა. ვფიქრობთ, თუ ასეთ ვარაუდს ჩვენც გამოვთქვამთ, იგი სასარგებლო იქნება ლექსის კემარიტი აზრის საბოლოოდ დადგენისათვის.

ლექსის ცალკეული სიტყვების ასახსნელად უნდა გავითვალისწინოთ ზემოთ ჩამოთვლილი ყველა ის ძირითადი მიზეზი, რომლებმაც ს. ჯიქიას აზრით, ტექსტი დეფექტური გახადეს. ამასთანავე საჭიროა ვიცოდეთ, ლაზურის რომელ კილოკავზე, რომელ თქმაზე, ლაზეთის რომელ კუთხეში ჩაიწერა ეს ლექსი ევლია ჩელები. ჩვენ მხოლოდ ის ვიცით, რომ ლექსი „ჩიჩუ“ და „ჯღათა“ ლაზების ერთ-ერთი მივიწყებული, ძველი ლექსია და ლაზურ ენაზეა. ევლია ჩელები „ჩიჩუ“ და „ჯღათა“ ლაზებს ასახელებს ტრაპიზონთან, რიზესთან და გონიოს ციხის მიდამოებთან, მაგრამ არაფერს გვეუბნება იმის შესახებ, თუ რომელ ამ კუთხეთაგანში მცხოვრებთაგან ჩაიწერა ლექსი.

²⁸ იქვე, გვ. 253-254.

²⁹ იქვე, გვ. 249, ლექსის ქართული ტრანსკრიფცია შესრულებულია ს. ჯიქიას მიერ.

³⁰ იქვე. ლექსის თარგმანი ეკუთვნის ს. ჯიქიას.

ამიტომ უნდა გავითვალისწინოთ როგორც საერთოდ ლაზურისათვის, ისე მისი ცალკეული კილოკავებისა და თქმებისათვის დამახასიათებელი ენობრივი თავისებურებანი. მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს აგრეთვე მთქმელს, რომლისაგანაც ჩაიწერა ევლია ჩელები ეს ლექსი. ჩელების მიერ ლექსის დეფექტურად ჩაწერაში ეგებ მთქმელსაც მიუძღვის ბრალი, მითუმეტეს, რომ ევლია ჩელების თქმით, ეს ლექსი „მივიწყებულ ლექსს“ წარმოადგენდა. მთქმელის მეტყველებისათვის დამახასიათებელ ინდივიდუალურ თავისებურებასთან ერთად სავარაუდოა აგრეთვე, რომ იგი (მთქმელი) ანგარიშს უწყევდა ჩამწერს და ძნელად წარმოსათქმელ სიტყვებს ნაწილ-ნაწილ, მარცვალ-მარცვალ კარნახობდა. სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე მთქმელისა და ჩამწერის ურთიერთობის დროს ეს რეალური მოვლენაა.

ტექსტში მოტანილი ენობრივი მასალის ანალიზის საფუძველზე² ლექსი ასე უნდა წავიკითხოთ:

თუნას არ უღუნ თბანჩარუ,
თამარ (თემურ) ბანდა ფალიკარუ,
აფხანკა ლურატუ-ნა,
გებლაფეის დოხვამუ.

ქვეყნად ერთია დამბაჩიანი,
თამარ (თემურ) მუდამ გმირი,

32 იხ.: ზ. თანდილავა, ლაზური ზეპირსიტყვიერების ძირითადი ჟანრები (სადისერტაციო ნაშრომი, ხელნაწერი) თბ., 1967, გვ. 303-336. არაბულ სატრანსკრიფციო ნიშნებთან დაკავშირებული ტექნიკური სიძნელეების გამო ენობრივ ანალიზს აქ გვერდს ვუვლით.

ამხანაგი რომ მომკვდარიყო,
დამარცხებულსაც ლოცავდა
(„დალოცა“).

როგორც ვხედავთ, ლექსი ისტორიული ხასიათისაა, მასში ძლიერ, მამაც პიროვნებაზე, გმირზეა ლაპარაკი, რომლის მსგავსი, მთქმელის აზრით, არავინაა ქვეყანაზე. ლექსის მიხედვით, ეს გმირი ხალხისადმი სიყვარულითაა გამსჭვალული: ამხანაგი, თანამებრძოლი რომ მომკვდარიყო, მას დამარხულსაც ლოცავდაო.

ვინ არის ეს გმირი, რომლის შესახებაც ლაპარაკია ლექსში. — თამარი აუ თემური?

თუ ჩელებისეული ტექსტის „თომორ//თემურ“ სიტყვას თემურად წარმოვიდგენთ, მაშინ ლაზეთის ისტორიაში საძებარი ხდება ასეთი სახალხო გმირი. თუ მას თემურ-ლენგად მივიჩნევთ, ლექსში საქმე გვექნება ისეთ ისტორიულ პიროვნებასთან, რომელსაც ხალხი ყოველთვის მურვან-ყრუსა და შაჰ-აბასის გვერდით იხსენიებს.

ცნობილია, რომ ხალხი ყოველთვის რეალურად აფასებს და თავის სულიერ შემოქმედებაში ქება-დიდებას ასხამს ისეთ სახელოვან შვილს, რომელიც მშობლიური ქვეყნის ინტერესებით არის შთაგონებული და მასვე სწირავს სიცოცხლეს. ასეა მსოფლიოს ყველა ხალხის ფოლკლორში, ასეა საერთოდ ქართულ ზეპირსიტყვიერ შემოქმედებაში. ამის დამადასტურებელი ფაქტები ლაზურ ფოლკლორშიც მოგვეპოვება. მე-16



საუკუნიდან მოყოლებული ლაზებს ბევრი ძლიერი სულთანი და ფაშა უნახავთ. თუ სულთანებისა და ფაშების ქება თურქული ფოლკლორის საისტორიო ლექსების ერთ-ერთ ძირითად თემას წარმოადგენს, ლაზურ პოეზიაში მათი სახელის მადიდებელი ერთი ტაეპიც არა გვაქვს. პირიქით, ლაზურ ფოლკლორში იმ სახალხო გმირთა სახელებია დაცული, რომლებსაც ოსმალთა დამპყრობლური ძალების წინააღმდეგ ბრძოლებში პატივი და სიყვარული დაუშმასხურებიათ. ასეთთა შორის ერთ-ერთია პეტრო ხეცია, რომელსაც სულთან-სელიმ მეორეს წინააღმდეგ ბრძოლაში ლაზების უპირველეს ამოცანად სამშობლოს დამოუკიდებლობისა და ეროვნული სიწმინდის, საკუთარი „თესლის“ სიწმინდის დაცვა მიაჩნდა.³³

სულთან აბდულ ჰამიდ მეორემ ოცდაცამეტი წლის მანძილზე თავი გამოიჩინა ძლიერი რეჟიმის დამყარებით ქვეყნის შიგნით. მისი მოღვაწეობის პერიოდში წარმოებული ბრძოლები და ცალკეული ეპიზოდები კარგად არის ასახული თურქულ ფოლკლორში, სადაც აბდულ-ჰამიდ მეორე უძლეველ სულთანად არის მიჩნეული.³⁴ მაგრამ ლაზებს აქაც დიდი სიძუნწე გამოუჩენიათ და თურქეთის ნი-

კოლოზ მეორედ წოდებულნი სულთანის ძლიერების დასასრულის აღსანიშნავად მხოლოდ ორტაეპიანი ლექსი შეუთხზავთ:

სულთან ჰამიდოჲ კამა
აწი ლიყუ ანტამა.

სულთან ჰამიდის ხანჯალი
ახლა გახდა ატამი.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება დაბეჯითებით ვთქვათ, რომ ევლია ჩელების მიერ ჩაწერილი ლექსი არ შეიძლება ქვეყნის დამარბეველი თემურ-ლენგის სახელთან იყოს დაკავშირებული. ლექსში მოტანილი „თომორ//თემურ“ მხოლოდ და მხოლოდ „თამარ“-ად შეიძლება გავიგოთ. ლექსი სახელოვანი ქართველი მეფის თამარის სახელთან უნდა იყოს დაკავშირებული.

თამარ მეფის სახელი ლაზთა მესხიერებაში ჯერ კიდევ დაცულია. იგი გვხვდება ტოპონიმებში, ისტორიულ გადმოცემებსა და ლეგენდა-თქმულებებში. აქ მოვიტანთ მხოლოდ ზ. ჭიჭინაძის მიერ ჩაწერილ ერთ თქმულებას, რომლის მიხედვითაც ლაზები ლაზეთში ხელოსნობის განვითარებას თამარის სახელს უკავშირებენ.

„თამარ მეფეს ერთხელ დასჭირდა... ნაშთების (იშხანი, ანჩა, პარხალი, ხახული) შეკეთება. ამიტომ მას თავიდან ერთი თმა გამოუძვრია, ლაზებისათვის მიუცია, მერე ამ თმის საშუალებით ლაზებს ოქროს ხაზინა თუ მადანი უპოვნიათ და მერე ამით დაუმთავრებიათ ხსენებული ნაშთები.“

33 ი. ყიფშიძე, ჰანური ტექსტები, გვ. 5 და 34.
34 Б. Данциг, Турция, М., 1949, გვ. 23—36.



ამ ნაშთების შეკეთების შემდეგ თამარ მეფემ ლაზები დალოცა და მათი ხელოსნობა კურთხეულ იქნა. ამიტომ იყო, იმ დღიდან ლაზებში დიდს წარმატებას და გავრცელებას მიეცა სახელოსნო საქმეები“.³⁵

როგორც ჩანს, ლაზთა წარმოდგენაში თამარი არა მარტო ამქვეყნიური მეფე ქალია, არამედ იგი, ამასთანავე, რალაც მისნური, ჯადოსნური ძალით აღჭურვილი ზებუნებრივი ადამიანია. ეს გარემოება თქმულებას ლეგენდისებურად წარმოგვიდგენს, მაგრამ შინაარსობრივად მასში მოთხრობილი ამბავი უთუოდ სინამდვილის უშუალო ანარეკლი უნდა იყოს.

ლაზებში სახელოსნო საქმიანობას, ბუნებრივია, უფრო ადრინდელი საწყისები აქვს და მისი დაკავშირება თამარის ეპოქასთან თამარის სახელთან, ცხადია, სინამდვილეს არ შეეფერება. მაგრამ მიუხედავად ანაქრონიზმისა, გვაქვს სწორი ფსიქოლოგიური გააზრება.

საუკუნეთა განმავლობაში დაქუცმაცებული საქართველოს გ-

ერთიანებამ და თამარის მეფობის დროს ტრაპიზონის იმპერიის შექმნამ უაღრესად დიდი როლი შეასრულა ლაზეთის არა მარტო პოლიტიკური, არამედ აგრეთვე ეკონომიური და კულტურული ყოფის ამაღლების საქმეში. ამიტომ სრულიად ბუნებრივია, ლაზთა მეხსიერებაში, ისე როგორც მთელ ქართველ ხალხში, ეს ხანა და თვითონ თამარ მეფე დაუვიწყარი დარჩა. ბუნებრივია ისიც, რომ ლაზები თამარის მიერ დალოცვილად თვლიან თავს და ყოველ ღირსშესანიშნავს მას მიაწერენ. დაბოლოს, სრულიად ლოგიკურია, ძაღლიერ ლაზებს ეფიცათ, ელოცათ თამარის სახელზე, პოეტური სიტყვებით შეემკოთ იგი, მიეჩნიათ ქვეყნად ერთადერთ ძლიერ ადამიანად, ხმლის ნაცვლად ექოთ მისი დამბაჩა, როგორც მამაცობისა და ვაჟკაცობის სიმბოლო.

ჩელებისეული ლაზური ლექსი შეიძლება მივიჩნიოთ „ქართლის ცხოვრებაში“ მოტანილი იმ ცნობის გამოხმაურებად, რომელშიც ნათქვამია, რომ მე-12 საუკუნეში ...„ზლუსა შინა მენავენი, ნიავკეთილობათა შინა, თამარის ქებათა იტყოდიან“.³⁶

35 ზ. ჭიჭინაძე, ლაზისტანი, გვ. 51.

36 ქართლის ცხოვრება, II, თბ. 1959, 146.



პროფ. რ. შამადაშვილი

ქართული ენის აჭარული დიალექტის ლექსიკა

ლექსიკოლოგია, როგორც ენის ზოგადი თეორიის ცალკე ნაწილი, საბჭოთა ენათმეცნიერებამ შექმნა. დასავლეთ ევროპისა და ამერიკის ლინგვისტიკაში ლექსიკოლოგია, როგორც ცალკე დისციპლინა, არ არსებობს. ეს იმით აიხსნება, რომ იქ სიტყვას არ მიუძღვის, როგორც მეცნიერული ცნების, აღიარება. საბჭოთა ენათმეცნიერებაში კი, პირიქით, სიტყვა გამოდის ენის ძირითად და მთავარ ერთეულად და ამიტომაც იგი სპეციალური შესწავლის საგანია.

როგორც ცნობილია, მსოფლიოში სპეციალისტები დაახლოებით 3.000-მდე ენას ანგარიშობენ. აქედან 130-მდე ენა სსრ კავშირ-

შია. ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრებ 20 ეროვნების ხალხს აქვს ძველი სამწერლო ენა, 50 ეროვნებისას კი — ახალი სამწერლო ენა. დაახლოებით 60 ეროვნების ხალხებს არ სურთ ჰქონდეთ თავიანთი დამწერლობა, ვინაიდან ისინი მეტად მცირერიცხოვანი არიან (რამდენიმე ასეულიდან რამდენიმე ათასამდე) და სარგებლობენ უფრო მრავალრიცხოვან ხალხთა ლიტერატურული ენით.

საბჭოთა კავშირის ხალხთა ენებს შორის ქართული ერთ-ერთი უძველესი და ამავე დროს წერილობითი ძეგლებით უმდიდრესი ენაა მსოფლიოში. ამ ენას თავისი გრამატიკული წყობის მოქნილობით, მდიდარი ლექსიკითა და სრულყოფილი, დახვეწილი ბგერითი შედგენილობით მსოფლიოს გამოჩენილი არა ერთი მე-

* შ. ნიუარაძე, ქართული ენის აჭარული დიალექტი. ლექსიკა. გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1971 (რედაქტორი აკად. სერგი ჯიქია).

ცნიერი-ლინგვისტი მოუხიბლავს და აღუფრთოვანებია. ვინ იცის, რამდენმა ქართველოლოგმა და ორიენტალისტმა მიუძღვნა ქება-თა-ქება რუსთაველისა და საბას, ბარათაშვილისა და ორბელიანის, ილიას, აკაკისა და ვაჟას ტკბილ ქართულს... ქართული ენა ძლიერია კილოებითაც; ქართლური და კახური, აჭარული და გურული, თუშური და იმერული, იმერხეული და ინგილოური, მესხურ-ჯავახური და მონხური, რაჭულ-ლეჩხუმური და ფერტიდნული, ფშაური და ხევსურული... ქართული ენის დიალექტებია. ამათ შორის აჭარული კილო თავისი განსაკუთრებული ბედიტა თუ უბედობით, წარსულითა და აწმყოს ვითარებით ყოველთვის იპყრობდა მკვლევართა, სპეციალისტთა თუ მოგზაურთა ყურადღებას. ქართველი საბჭოთა ლინგვისტების სასახლოდ უნდა ითქვას, რომ მათ ღრმა მეცნიერული და თანამედვერული კვლევის საგნად აქციეს არა მარტო ეროვნული ენის ლექსიკური შემადგენლობა, არამედ დიალექტური ლექსიკაც. ამითაც განსხვავდება ჩვენი ენათმეცნიერება ბურჟუაზიული დასავლეთის ლინგვისტიკისაგან არა მარტო მეთოდოლოგიურად, არამედ საკვლევო ობიექტის შერჩევის თვალსაზრისითაც.

აჭარული კილო ქართული ენის დასავლურ დიალექტთა ჯგუფის ერთ-ერთი მსხვილი ერთეულია. ამ კილოს მეცნიერულ შესწავ-

ლას დასაბამი მიეცა მხოლოდ დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ. რა თქმა უნდა, მანამდე გვექონდა ცალკეული მოსაზრებანი გამოთქმული ამ დიალექტის შესახებ, მაგრამ მისი მეცნიერული შესწავლა დაიწყო ჩვენი საუკუნის 40-იანი წლებიდან. ამ მხრივ დიდი ამაგი მიუძღვის ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატს, ბათუმის პედაგოგიკის ქართული ენისა და ლიტერატურის კათედრის გამგეს, დოცენტ შოთა ნიჟარაძეს. ახლახან მან კიდევ ერთხელ გაახარა არა მარტო სპეციალისტი - ენათმეცნიერები, არამედ ყველა, ვისთვისაც ძვირფასი და ახლობელია ქართული ენა. კარგი საქმე გააკეთა გამოქვეყნება „საბჭოთა აჭარა“ შ. ნიჟარაძის ფუნდამენტური მონოგრაფიული გამოკვლევის — „ქართული ენის აჭარული დიალექტი. ლექსიკა“ გამოქვეყნებით.

შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ შ. ნიჟარაძეს ქართველ მკვლევართაგან ყველაზე დიდი დამსახურება აქვს აჭარული კილოს შესწავლის საქმეში. ამ საქმეს მან ხელი მოჰკიდა ჯერ კიდევ 1938 წლიდან და დღემდე მრავალი მონოგრაფიული გამოკვლევა, საყურნალო წერილი, საგაზეთო სტატია თუ მოხსენების თეზისები გამოაქვეყნა. იგი ხშირად გამოდის მოხსენებებით საქ. სსრ უმაღლესი სასწავლებლების ქართული ენის კათედრათა სამეცნიერო-მეთოდურ კონფერენციებზე აჭარული

დიალექტის გრამატიკულ-ლექსიკურ თავისებურებათა შესახებ და მისი მოსაზრებები ყოველთვის იმსახურებს საყოველთაო მოწონებას.

შ. ნიჟარაძის მონოგრაფიულმა გამოკვლევებმა „ზემო აჭარულის თავისებურებანი“ (ბათუმი, 1957), „ქართული ენის ზემოაჭარული დიალექტი“ (ბათუმი, 1961) სპეციალისტთა ერთსულოვანი მოწონება დაიმსახურა. გარდა ამისა, აქვე უნდა მოვიხსენიოთ შ. ნიჟარაძის ისეთი შრომები ამ საკითხზე, როგორიცაა: „არქაიზმების საკითხისათვის აჭარულ დიალექტში“ (1963), „აჭარულის ძირითადი ფონეტიკური თავისებურებანი მეტყველების ნიმუშებითურთ“ (1952), „მასალები აჭარული დიალექტური ლექსიკონისათვის“ (1959), „აჭარის ტოპონიმების ძირითადი საკითხები“ (1969), „ძირითადი მორფოლოგიური თავისებურებანი აჭარულში“ (1953), „ძირითადი სინტაქსური თავისებურებანი აჭარულში“ (1954), „ქობულეთური მეტყველების დიალექტოლოგიური განსაზღვრებისათვის“ (1971) და სხვ. ეს შრომები წლების მანძილზე ამზადებდა ნიჟარაძის თავისი გამოკვლევებისათვის, როგორცაა იმავე ავტორის „ქართული ენის აჭარული დიალექტი. ლექსიკა“, რომელიც სულ ახლახან გამოქვეყნდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსის სერგი ჯიქიას რედაქტორობით. ეს ფაქტიც თავისთავად იმ-

აზე მეტყველებს, რომ შ. ნიჟარაძის ნაშრომი ქართული ლექსიკოლოგიურ-ლექსიკოგრაფიული ლიტერატურის საყურადღებო და დამნიშნელოვანი შენაძენია.

აჭარული დიალექტის შესახებ სხვადასხვა დროს სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებით შრომები გამოაქვეყნეს და მოსაზრებები გამოთქვეს შ. ძიძიგურმა, ჯ. ნოღაიდელმა, პ. გაჩეჩილაძემ, ც. კაჭარავამ, ქ. ლომთათიძემ, ი. მეგრელიძემ, ა. მსხალაძემ, სტ. მენთეშაშვილმა, ბ. ფოჩხუამ, ნ. საბაშვილმა, ი. სიხარულიძემ, მ. ცინცაძემ, მ. ხუბუამ, ზ. ჯორბენაძემ და სხვებმა. ცალკეული მოსაზრება გამოთქვეს ა. შანიძემ, გ. ახვლედიანმა, არნ. ჩიქობავამ, ვ. თოფურიამ, ს. ჯიქიამ, ს. უღენტმა. აქვე საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს ის საყურადღებო ფაქტი, რომ 1971 წელს პოლიკარპე ჯაჭანიძემ სადოქტორო დისერტაცია დაიცვა სწორედ აჭარულ დიალექტზე — „გურული დიალექტი აჭარულთან მიმართებაში“, ხოლო 1968 წელს ნ. გურგენიძემ — საკანდიდატო დისერტაცია „თურქული ლექსიკური ელემენტების შესახებ აჭარულსა და გურულ დიალექტებში“. ეს ფაქტები ნათლად დალამობენ იმ ინტერესთა შესახებ, რასაც ჩვენი მკვლევარები იჩენენ აჭარული კილოს მიმართ.

შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ ქართული ენის დიალექტებიდან აჭარული დღესდღეობით მეცნიერულად სწორედ ისეა შესწავლილი, როგორც ამას მოითხოვს

ქართული ენათმეცნიერების განვითარების თანამედროვე დონე. ამას კი უდიდესი მნიშვნელობა აქვს წერილობითი ძეგლების შესწავლისა და საერთო-სახალხო ენის გამდიდრების საქმეში. აჭარული დიალექტის გამოწვლილენითი ანალიზი, როგორც ეს მოცემულია სარეცენზიო წიგნში, ერთხელ კიდევ გვიდასტურებს იმ დებულებას, რომ დიალექტური ლექსიკა ენის სიმდიდრეა. ყოველ კუთხეში ლოკალიზებულია ათასობით სიტყვა, რომლის მნიშვნელობა მეორე კუთხისათვის ხშირად უცნობია. ამასთან ერთად დიალექტური ლექსიკა მწერლობისათვის სიტყვობრივი მასალის ამოუწურავი სალაროა. ასეულობით კუთხური სიტყვა დამკვიდრებულა სალიტერატურო ენის საგანძურში მწერლობის მეშვეობით. ამათუ იმ კუთხიდან გამოსული მწერლები ცდილობენ, თავიანთი სალაპარაკო კილოკავის შესაფერის სიტყვებს ტრიბუნა დაუთმონ თხზულებებში. ცნობილია, რომ ამ მხრივ ერთი ტენდენცია გრძელდება ძველსა და ახალ მწერლობაში: გურამიშვილთან გვხვდება კახიზმები, ვაჟასთან — ფშავიზმები, ს. მგალობლიშვილთან — ქართლიზმები, დ. კლდიაშვილთან — იმერიაზმები, ეგნ. ნინოშვილთან — გურიიზმები, ჭ. ლომთათიძესთან — აჭარიზმები და ა. შ. (იხ. ალ. დლონტი, ქართული ლექსიკოლოგია, თბ., 1964, გვ. 58-59).

შ. ნიჟარაძის სარეცენზიო ნაშრომი ქართული დიალექტებიდან

ერთი პირველთაგანი გამოკვლევით რომელიც მიზნად ისახავს მთელი სისრულით წარმოაჩინოს აჭარული დიალექტის ლექსიკური სიმდიდრე და მრავალფეროვნება. განსვენებული სტ. მენტეშაშვილის „ქიზიყური ლექსიკონის“ (1943) შემდეგ ეს პირველი ვრცელი ნაშრომია, რომელშიც ასე სრულყოფილად გამოაჩინა ავტორმა აჭარული კილოს ლექსიკური სიმდიდრე.

„აჭარული ქართული ენის ერთ-ერთი უძველესი და უაღრესად მნიშვნელოვანი კილოთაგანია. იგი აჭარლების მეტყველებაა. აჭარლები ოდითვე კომპაქტურად მკვიდრობენ საქართველოს განუყოფელ ნაწილში, აჭარაში, რომელიც ამჟამად ავტონომიურ აბჭოთა რესპუბლიკას წარმოადგენს. აჭარული კილო გავრცელებულია აგრეთვე ჩოხატაურის რაიონის ორ სოფელში (გურიაში), სადაც აჭარლები სახლობენ, და აჭარის იმ ნაწილში, რომელიც სამხრეთ საქართველოს სხვა მხარეებთან ერთად თურქებს აქვთ მიტაცებული“ (ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, 1, თბ., 1961, გვ. 389).

აჭარული ამჟამად გავრცელებულია ხულოს, შუახევის, ქედის, ხელვაჩაურის, ქობულეთის რაიონებში. ჩვენ საკვებით ვიზიარებთ აჭარული კილოს შ. ნიჟარაძისეულ დაყოფას — ზემოაჭარულად და ქვემოაჭარულად, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი დაყოფა არ ემთხ-

ვევა გეოგრაფიულ დაყოფას, რამდენადაც ქედისა და ხელვაჩაურის რაიონები ქვემო აჭარაში შემოდის და მეტყველება კი ზემოაჭარულად არის მიჩნეული. საგულისხმოა, რომ განსვენებული მკვლევარი ჯ. ნოღაიდელი ზემოაჭარულისა და ქვემოაჭარულის ნაცვლად ხმარობდა ტერმინებს მთის აჭარული და ბარის აჭარული. შ. ნიჟარაძისეულ დაყოფას (ზემოაჭარული და ქვემოაჭარული) მხარს უჭერს აჭარული დიალექტის შესწავლის ტრადიცია; მაგ. ისტორიკოს-ენათმეცნიერი დიმიტრი ბაქრაძე თავის შესანიშნავ ნაშრომში „არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში“, რომელიც ავტორმა ცნობილ ქართველოლოგს პარიზის ბროსეს უძღვნა, მხარს უჭერს აჭარულის დაყოფას ზემოაჭარულად და ქვემოაჭარულად (იხ.

Дм. Бакрадзе, Археологическое путешествие по Гурии и Адчаре, Санкт-Петербург, 1878, გვ. 20).

შ. ნიჟარაძე „ქართული ენის აჭარული დიალექტის ლექსიკაში“ (შესავალში) მსჯელობს აჭარული დიალექტური ლექსიკის შესწავლის მნიშვნელობის შესახებ. მოკლედ გაშუქებულია ამ კილოს წარსული; აღნიშნულია, რომ საქართველოს პოლიტიკურ გაერთიანებამდე, მე-8-9 საუკუნეებიდან, აჭარა სამხრეთ საქართველოს სხვა კუთხეებთან ერთად შედიოდა ტაო-კლარჯეთის სამთავროში, რომელიც ძირითადად ჭოროხის ხეობის ირგვლივ მდებარეობდა, შემ-

დეგ საუკუნეებში აჭარა გაერთიანებულ საქართველოს ნაწილს წარმოადგენდა. განსაკუთრებით მძიმე იყო აჭარისათვის თურქეთის უღელი. თურქები ცდილობდნენ აჭარელთა შეგნებიდან ამოეგდოთ ყოველგვარი ქართული (ზნეჩვეულება, კულტურა, ენა, რელიგია და სხვ.), აჭარლები გაეთურქებინათ. ამ მიზნის მისაღწევად ისინი იყენებდნენ სხვადასხვა ხერხს: არბევდნენ და აწიოკებდნენ სოფლებსა და ქალაქებს, ანადგურებდნენ კულტურულ ფასეულობას, შორეულ მხარეში ასახლებდნენ და ფიზიკურად სპობდნენ ხალხს, ძალით ავრცელებდნენ მაჰმადიანურ სარწმუნოებას. მიუხედავად თურქი ასიმილაციური პოლიტიკის მიზანმიმართული საქმიანობისა აჭარაში, გმირული სულის პატრონმა ხალხმა მაინც შეინარჩუნა ქართული ზნე-ჩვეულება, მშობლიური ქართული ენა (იხ. შ. მეგრელიძე, აჭარის განთავისუფლება თურქთა ბატონობისაგან, ბათუმი, 1956, გვ. 12-13). მაშასადამე, თავისი ისტორიული წარსულითაც საგულისხმოა აჭარული დიალექტი. ამასთან ერთად გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ აჭარაში „აჭარულმა კილომ ძირეული ცვლილებები განიცადა. განახლებული და აღორძინებული აჭარის კულტურულმა ცხოვრებამ ქართულ სალიტერატურო ენას გავრცელების ჯერ არნახული ასპარეზი გადაუშალა, თანდათან იშლება და დავიწყებას ეძლევა

დრომოჭმული და საუკუნეთა წი-
ალში შემუშავებული სიტყვები და
გამოთქმები, მათს ნაცვლად მკვი-
დრდება და ფეხს იდგამს ახალი
ყოფის ამსახველი ტერმინოლოგია,
იცვლება დიალექტის გრამატიკუ-
ლი სტრუქტურა, ლიტერატურუ-
ლი ფორმები ღრმად იჭრება მო-
სახლეობის ფართო ფენებში, დი-
ალექტის დაფენებაში აქტიური
ხდება ქართული საერთო სახალ-
ხო ენისათვის ნიშანდობლივი
სტრუქტურული ნიშნები (შ. ძიძი-
გური, რედაქტორისაგან. წიგნში:
შ. ნიჟარაძე, ქართული ენის ზე-
მოაჭარული დიალექტი, გვ. 8).

შ. ნიჟარაძე მოკლედ, ნათლად
და გასაგებად, დებულებების სახ-
ით აყალიბებს აჭარული კილოს
შესწავლის მნიშვნელობას. აქე-
დან, ჩვენი აზრით, ყველაზე მნიშ-
ვნელოვანია ავტორის უკანასკნე-
ლი, მეოთხე დებულება, რომელ-
შიც ნათქვამია: „აჭარული დიალექ-
ტის ხანგრძლივად უცხო ენობ-
რივ (თურქულის) გარემოცვაში
მოქცევამ მასში წარმოაჩინა ენათ-
მეცნიერულად საინტერესო ლექ-
სიკური მასალა, რაც ბევრ შემთხ-
ვევაში დახმარებას გვიწევს სტრუ-
ქტურულად სრულიად განსხვავე-
ბულ ქართულ და თურქულ ენათა
ურთიერთობის შესწავლაში“ (გვ.
6). ამ დებულებას, რომლის გამ-
ლა-ილუსტრაცია-ხორცშესხმა მო-
ცემულია სარეცენზიო ნაშრომის
მომდევნო ნაწილში, აქვს მნიშ-
ვნელობა არა მხოლოდ ქართული
და ქართველური ენებისათვის,
არამედ მას გარკვეული ღირებუ-

ლება ენიჭება ზოგადი ენათმეც-
ნიერების თვალსაზრისითაც, გან-
საკუთრებით დღევანდელ ეტაპზე,
როცა სტრუქტურალიზმმა ასეთი
დიდი გაქანება და ავტორიტეტი
მოიპოვა ქართველ ლინგვისტა-
შორისაც.

შ. ნიჟარაძე კარგად და დაკვირ-
ვებულად ანალიზებს აჭარულ
ლექსიკას; გვაძლევს საკმაოდ ნა-
თელ წარმოდგენას აჭარული ლექ-
სიკის ფონეტიკურ თავისებურე-
ბებზე. ავტორი იზიარებს სპეცი-
ალურ ლიტერატურაში გამოთქ-
მულ მოსაზრებას იმის შესახებ,
რომ ფონეტიკური მოვლენებით
აჭარული დასავლურ დიალექტთა
წრეს განეკუთვნება, მაგრამ რივი
სპეციფიკური ნიშნებით საკმაოდ
განსხვავდება როგორც დასავლუ-
რი, ისე განსაკუთრებით აღმოსავ-
ლური დიალექტებისაგან. (იხ. სა-
რეცენზიო წიგნი, გვ. 7).

უპირველეს ყოვლისა, განხი-
ლულია **ასიმილაცია** (მაგ. ფომ-
ფო, ავანტყოფი, ტაპიკი, ფაფრი-
კა), **დისიმილაცია** (არაფელი, სუნ-
თელეთი, ფეხშველა, ორდეყეში),
მეტათეზისი (ჭროფლი, მონალება,
ქარახსი, ჩირბული), **სუბსტიტუ-
ცია** (დედომიწა, შიშა, სანდუმი-
ანი, ონაგრი, კროხი, მაყაყი, უნ-
ცროსი, იმტერესი, ოღომ), **კომპ-
ლექსთა მონაცვლეობა** (შტვირი,
ჩემტი, ბოჭკა, მარინწიკი, ჩერვონ-
წიკი), **აფრიკატიზაცია** (გაძანგული,
შეგძნება, ციციელი, ჭვირთი, პა-
რცკოლა, გვერძე, ვარძე), **დეზა-
ფრიკატიზაცია** (დაქდუმლება,
კინტლობა, ნიზლავი, სტავლა),

ბგერათა დაკარგვა (დაბმავებული, ახალგაზდა, სიგძე, ფჩხილი, სივცე, კინიჯვარი), ბგერათა განვითარება (მომპყრობა, გამჯავრება, მარყვალა, წრიხლი, მეთქინ, მემრენ), რედუქცია (ნახვენ, ნახვარი, ნახვარპინა, სკმები, წამწმები), სრულხმოვანობა (ტკიბილი, კილდიძი, ხეჭეპო, ფილაგი, წიგინი, კილდე), ბგერითი ანალოგია (მფხარი, დომფხალი, ერთმანები). ამ უკანასკნელი ფორმის შესახებ უნდა შევნიშნოთ შემდეგი: თანამედროვე ქართულში გვაქვს ერთმანეთი, ძვ. ქართულში გვაქონდა ერთმანერთი. გურულში გვხვდება ერთქამეთი. აქ ქ იგივე ოდენობა უნდა იყოს, ჩვენი აზრით, რაც მეგრულში გვაქვს ქ მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნად: ქომონჯქ, დიდაქ, ბოშქ (ქმარმა, დედამ, ბიჭმა). ამათ გვერდში უდგას ენობრივად მეტად საყურადღებო აჭარული ფორმა ერთმანები.

კიდევ უფრო ვრცლად და საინტერესოდ აშუქებს შ. ნიჟარაძე სახელთა მორფოლოგიას: მოტანილია ისეთი მაგალითები, სადაც სახელობითი ბრუნვის ნიშნად გვხვდება იოტი. ავტორი სპეციალურად ჩერდება მიცემითი და ვითარებითი ბრუნვის მონაცვლეობაზე, და გვთავაზობს ასეთ საგულისხმო დაკვირვებას — აჭარულში გვხვდება მაგალითები, როცა კონტექსტის მიხედვით ვითარებით ბრუნვაში მოსალოდნელი ფორმა მიცემით ბრუნვაშია. ეს ეხება როგორც მარტივს, ისე ნაწარმოებს სახელებს. ბევრ შემთხვევაში

ვითარებითი ბრუნვის ნაცვლად გამოყენებულია თანდებულნიანი (-ში, -ზე) მიცემითი. ამის საილუსტრაციოდ მოტანილია შემდეგი საგულისხმო მაგალითები: „იმდენზე მაქ[ნ]ც მეიხედავდეს, რომ ფეხზე წამოდგებოდეს“, „პირველში გამიჭირდა...“ „უეჭველში ჩამოა...“ (იხ. გვ. 18).

შ. ნიჟარაძე აჭარულში ადასტურებს მენა ნაცვალსახელს, რომელიც, როგორც სპეციალური ლიტერატურიდან ვიცით, დამახასიათებელია ქიზიყურისათვის, კახურისათვის (მოვიგონოთ ილიას გლახა ჭრიაშილის გაუთავებელი „მენა“...). ვრცლად ჩერდება ავტორი თანდებულნიან სახელებზე (-დამ, -ში, -ვით, -თვის, -თვის), ზმნიზედების თავისებურებებზე (დანაბოლოს, ხანჯელ, მასქან, მასხანში, გლიშამ, პირვანდულა); აქვე განხილულია: ზმნათა თავისებურებები პირის ნიშნების მიხედვით, თემა, ზმნისწინი, გვარის წარმოებიდან, თავისებური ზმნური ერთეულები, სიტყვაწარმოება, კომპოზიტები.

სარეცენზიო წიგნის ავტორი არც აჭარული დიალექტის იდიომატიზმებს ივიწყებს. იდიომატის შესიტყვების ფორმის მქონე დაუშლელი ლექსიკური ერთეული, რომლის მნიშვნელობა არ გამოდინარეობს კომპონენტების მნიშვნელობათა ჯამიდან. მართალია, შ. ნიჟარაძე მიზნად არ ისახავს აჭარული დიალექტის იდიომატის ეტიმოლოგიის გარკვევას, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ავტორი

იძლევა გარკვეულ ისტორიულ ფაქტთან დაკავშირებული ზოგიერთი იდიომის წარმოშობის ახსნის ცდას. ეს ცდა, შემთხვევათა აბსოლუტურ უმრავლესობაში, წარმატებით მთავრდება.

ცალკე მსჯელობს ავტორი ძველი ქართული ლექსიკური ფენის შესახებ აჭარულ დიალექტში, გამოყოფილია ასეთი ლექსიკური ერთეულები (მაგ. აწმისიქით, გარგანი, საფერხელი, ნარცხი, ფეშხუმი, ქარაქოზი, ბრუმო და სხვ.). განსაკუთრებით საინტერესოა საკუთრივ აჭარული ლექსიკური პლასტები (მაგ. ახორთლაღება, ბაძანგარი, გასასკიპარჭავი, დაკიმაწკვა, დამინნეთება, ენაჯიღველი, უსკურა, ხამოდული და სხვ.).

ენათმეცნიერული თვალსაზრისით მეტად ფასეულია სარეცენზიო წიგნის ცალკე განყოფილება, რომელსაც ასეთი სათაური აქვს: „საბას „ქართული ლექსიკონი“ და აჭარული ლექსიკა“. როგორც ცნობილია, საბას „სიტყვის კონაში“ საქმაოდაა შეტანილი ცოცხალი მეტყველებიდან აღებული სიტყვები საერთოდ და კერძოდ კი აჭარული დიალექტიდან ცნობილი ლექსიკური ერთეულები. სარეცენზიო წიგნის ავტორს მიზნად დაუსახავს, შეედარებინა აჭარული კილოს ლექსიკა საბას „ქართული ლექსიკონისათვის“ და გამოიჩინოს, რომ ბევრი საბასეული სიტყვა, რომლებიც არაა შეტანილი თანამედროვე ქართული ენისა და ზოგ ქართულ დიალექტოლოგიურ ლე-

ქსიკონში, ცოცხალი აჭარულში. ასევე საყურადღებოა შ. ნიჟარაძის შემდეგი დებულება: „შედარების შედეგად დადგინდა აგრეთვე ისიც, რომ უცხოური წარმოშობის (თურქულ-არაბულ-სპარსული) სიტყვები, რომლებმაც სათანადო ასახვა ჰპოვეს საბას ლექსიკონში, ზოგჯერ იმავე მნიშვნელობითა და ფორმითა ან ოდნავ სახეცვლილია აჭარულში“ (გვ. 38). ავტორს მოაქვს ამის საილუსტრაციო მდიდარი, უტყუარი მასალა აჭარული დიალექტიდან და საბას ლექსიკონთან შედარება-შეპირისპირების გზით ნათელს ხდის წამოყენებულ დებულებას.

ასევე საინტერესოა ნაშრომის ცალკე ქვეთავი — „აჭარული ლექსიკა და „ვეფხისტყაოსანი“. ჯერ კიდევ ამ სამი ათეული წლის წინათ აკადემიკოსი არნ. ჩიქობავა წერდა, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ მოიპოვება როგორც **აღმოსავლეთ** საქართველოს ბარის კილოების (ქართლურ-კახურის, პირველ ყოვლისა) დამახასიათებელი მოვლენები, ისე დასავლეთ-საქართველოს (იმერეთ-გურია-აჭარის) დიალექტური სინამდვილისათვის ნიშანდობლივი მონაცემები. მასთან, პირველი შეხედვით, სწორედ ეს უკანასკნელებია, ცხადად რომ ჭარბობს“ (იხ. არნ. ჩიქობავა, დიალექტიზმების საკითხისათვის „ვეფხისტყაოსანში“: ენიმკის მოამბე, III, 1938, გვ. 212). ამ დებულებას ავითარებს შ. ნიჟარაძე და აჭარული დიალექტის კონკრეტული

მაგალითებით ნათელს ხდის ამ ფაქტს, რომ პოემაში სიტყვების დიდი ნაწილი (ასევე გრამატიკული ფორმები) მესხურ-ზემოაჭარულ - იმერხელისთვისაა დამახასიათებელი... სამხრეთული დიალექტიზმების მოჭარბება პოემის ენაში არ უნდა იყოს შემთხვევითი მოვლენა. ამ ფაქტს გარკვეული მნიშვნელობა აქვს რუსთაველის ენის სამხრეთულ დიალექტურ სექტორთან დაკავშირების თვალსაზრისით, — სავსებით სამართლიანად წერს სარეცენზიო წიგნის ავტორი (გვ. 42).

აჭარული დიალექტის ლექსიკის გამოწვლილვითი შესწავლა შეუძლებელია ე. წ. სემანტიკური ჯგუფების ანალიზის გარეშე. ამიტომაც არის, რომ შ. ნიჟარაძე იხილავს ასეთ სემანტიკურ ერთეულებს: სახლი, სხვადასხვა ნაგებობანი და მათი ნაწილები, საოჯახო ნივთები, იარაღი, ჭურჭელი, შრომა-საქმიანობა, ნიადაგები, სიმინდისა და ლობიოს ჯიშები, მეფუტკრეობა, მეხილეობა, მესაქონლეობა, საქონლის დაავადებანი, რძისა და რძის პროდუქტების დაშვადება, ხილ-ბოსტნეული, მცენარეები, ფქვასთან დაკავშირებული ტერმინები, საჭმელი, სხეული და მისი ნაწილები, ზომა-წონისა და საწყაოს ერთეულები, ნათესაური ურთიერთობა, ადათ-წესები და ზნე-ჩვეულებანი, ხალხური კალენდარი, ბუნების მოვლენები, ცეკვა-სიმღერები, თამაში და გართო-

ბა, მეტსახელები. ეს ეთნოგრაფიულ-ყოფითი მასალები ავტორის აინტერესებს მხოლოდ ენობრივ თვალსაზრისით, ტერმინოლოგიის შესწავლის მიზნით. აღნიშნულ განყოფილებაში ბევრ საინტერესო მასალას იპოვნიათ არა მარტო ენათმეცნიერები, არამედ მოძიჯნავე მეცნიერებათა წარმომადგენლებიც.

ცნობილია, რომ აჭარული დიალექტის ლექსიკასა და გრამატიკულ მოვლენებში, აგრეთვე ტოპონიმიაში დასტურდება მეგრულ-ჭანური (ზანური) ელემენტები. ეს ფაქტი დასტურდება აგრეთვე გურულში, რამაც თავიდანვე მიიპყრო მკვლევართა (ნ. მარი, ი. ყიფშიძე, ივ. ჯავახიშვილი, არნ. ჩიქობავა, ქ. ლომთათიძე, გ. როგავა, ს. ჟღენტი, ი. მეგრელიძე, ალ. ღლონტი, ზ. სარჯველაძე და სხვ.) ყურადღება. ზანიზმები არა მარტო გურულსა და აჭარულში დასტურდება, არამედ სალიტერატურო ენაშიც შეინიშნება (მაგ. ჯაჭვი, ბორკილი, მარყუჟი და ა. შ.).

დიალექტოლოგიის სპეციალისტები ზანიზმებად თვლიან მხოლოდ და მხოლოდ ზანური განმარტებების ისეთ ლექსიკურ ერთეულებს ან გრამატიკულ ფორმანტებს, რომლებსაც ქართულში მოეპოვება კანონზომიერი ფონეტიკური შესატყვისი. ჩვენ სწორედ ამ კრიტერიუმით ვუდგებით შ. ნიჟარაძის მიერ ზანურ ელემენტებად მიჩნეულ ფაქტებს. სავსებით სწორად მსჯელობს შ. ნიჟარაძე,

როცა შენიშნავს, რომ ზანიზმები აჭარულ ლექსიკასა და ტობონიმიკაში ისე უხვად არაა წარმოდგენილი, როგორც გურულში, მაგრამ ზანიზმები ლექსიკაში აჭარული დიალექტისათვის დამახასიათებელი მოვლენაა. შ. ნიქარაძე ზანიზმად მიიჩნევს აჭარულში ისეთ ლექსიკურ ერთეულებს, როგორცაა: მარყუჯი, კალაში, ქაფშია, ჯარგვალი, მოხხოტვა, ოჭივარა, ჩამური, ოჯინჯალი, დოხჩხაური, ჯინეში, ჩორჩხი, კეში, ჯუმალია, ბადიში და სხვ. ავტორი ზანიზმებს ადასტურებს აგრეთვე აჭარის ტობონიმიკაშიც (ოჯინჯი, ოტოფნარა, ონჩომეთი, საქორათი, ჭყანიში, ჩხუში, კინკიში, კონკიში, ჯინიში, ყანაშგვალა, საბუქარათი, ჭაკალოხორი და სხვ.),

ენობრივი სუბსტრატის თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა თურქიზმები აჭარულში, რადგან, როგორც ზემოთაც შევნიშნეთ, თითქმის სამასი წელიწადი იბატონეს აჭარაში თურქებმა და ყველაფერს ხმარობდნენ იმისათვის, რომ მოსახლეობა გაეთურქებინათ. დიდი ბრძოლის შემდეგ მიზანს ნაწილობრივ მაინც მიღწეეს: აჭარლები ძალით გააძაჰმადიანეს, ეროვნული გრძობა მიუძინეს, მაგრამ დაჩოქებათ მაინც ვერ დაჩოქეს. თავისუფლებისმოყვარე აჭარლებმა შეინარჩუნეს თავიანთი ენა და, როგორც მართებულად შენიშნავენ „ქართული დიალექტოლოგიის“ ავტორე-

ბი, აჭარლების მიერ დედანის მტკიცედ დაცვა აჭარულ დედამთავრად განუზომელი დამსახურებაა. მაგრამ თურქი ასიმილატორების ბატონობამ თავისი კვალი, უპირველეს ყოვლისა, ენაზე დატოვა, ქართული ენის აჭარულ დიალექტში საკმაოდ დარჩა ე. წ. თურქიზმები, თურქული ფენა განსაკუთრებით ლექსიკაში შეიმჩნევა. შ. ნიქარაძე თურქიზმებს რამდენიმე ჯგუფად ყოფს: 1. ისლამურ-რელიგიურ ცნებათა ლექსიკა (არაფა, ეხანი, თერავი, მეველდი, შიხარე, რემეხანი და სხვ.), 2. სამოხელეო-წოდებრივი სიტყვები (ბეგი, მუთესერიფი, მუფთი, მუხტარი, ხანუმი), 3. ნათესაური ურთიერთობის აღმნიშვნელი ტერმინები (ბალდიზი, ბაჯანალი, ბაჯია, დედე), 4. ტანსაცმელ-სამკაულის ტერმინები (ბილეზუგი, ბინიში, ჩერჩეფი), 5. საჭმელ-სასმელის ტერმინები (ბურმა, ყათმერი, რახი, შერბეთი).

მეტად საინტერესოა შ. ნიქარაძის დაკვირვება იმის თაობაზე, რომ ხშირად აჭარულში გვხვდება ისეთი შემთხვევები, როცა ადგილობრივი მკვიდრის მეტყველებაში წარმოდგენილია თურქულ-არაბულ-სპარსული წარმოშობის სიტყვებიც და ადგილობრივი დიალექტური ან ლიტერატურული ფორმებიც ერთი და იმავე ცნების გამოსახატავად (გვ. 62). წიგნში ამის საილუსტრაციოდ მდიდარი მასალაა დამოწმებული. ერთი სიტყვით, სარეცენზიო წიგნის ის ად-

გილები, სადაც ლაპარაკია უცხო-
ური ენობრივი ზეგავლენისა და
მისი კვალის შესახებ აჭარულ დი-
ალექტზე, ღრმა შთაბეჭდილებას
ტოვებს.

კიდევ უფრო საყურადღებოა
სარეცენზიო წიგნის მეორე ნაწი-
ლი — აჭარული დიალექტის
ვრცელი ლექსიკონი. იგი შეიცავს
376 გვერდს (გვ. 75-451), მასში
შევიდა 8.000-მდე სიტყვა, ფიქსი-
რებული სხვადასხვა ავტორთა მი-
ერ აჭარის ზეპირსიტყვიერების
ნიმუშებში, დიალექტოლოგიურ
და ეთნოგრაფიულ შრომებსა და
ლიტერატურულ ნაწარმოებებში.
ამას უნდა დაემატოს აგრეთვე ის
მასალა, რომელიც თვით ავტორმა
მოიპოვა წლების მანძილზე ინ-
ფორმატორების მეშვეობით.

შ. ნიჟარაძე დაკვირვებული
ლექსიკოლოგია. საყურადღებოა
ის ფაქტი, რომ მისი ნაშრომი „ზე-
მოაჭარულის თავისებურებანი, გა-
მოკვლევა, ტექსტები ლექსიკონი-
თურთ“ (1957) მითითებულია სე-
ბკოთა კავშირის მეცნიერებათა
აკადემიის რუსული ენის ინსტი-
ტუტის მიერ გამოცემულ ერთ
სოლიდურ გამოცემაში (იხ. Словари,
изданные в СССР, библиографиче-
ский указатель, 1918—1962. Мо-
сква, 1966, გვ. 171).

გაკვირვებით შემოთავაზებულა,
რომ შ. ნიჟარაძე დიდი ხანია მუ-
შაობს აჭარული ლექსიკური ერ-
თეულების შეგროვებაზე. გადაჭა-
რბებაში თუ არ ჩამომართმევს

მკითხველი, სარეცენზიო წიგნის
ავტორის მისამართით მოვიტანო
პოეტი-აკადემიკოსის გ. ლეონი-
ძის შემდეგ უკვდავ სტრიქონებს
(თუ „ქართულში“ ვიგულისხმებ-
დით „აჭარულს“):

„შენ სამკურნალო ბალახებივით
მოგიკრეფია სიტყვა ქართული“
რა პრინციპებზე აქვს აგებული
შ. ნიჟარაძეს აჭარული ლექსიკო-
ნი? ეს არის მეტად პრინციპული
საკითხი, რომლის შესახებაც თვით
სამეცნიერო ლიტერატურაშიც კი
არ არის ერთსულოვნება. ა. შანი-
ძის აზრით, იმ ენათათვის, რომე-
ლთაც ინფინიტივი აქვთ, ჩვეულე-
ბრივ ამ ფორმას (ინფინიტივს)
იყენებენ სამეთაურო სიტყვად
ლექსიკონში. მაგრამ ქართულს,
სომხურს, სპარსულს, ოსურს,
აზერბაიჯანულს, არაბულსა და
სხვ. ინფინიტივი არ მოეპოვებათ.
ქართულში, მაგ., სულხან-საბა ორ-
ბელიანის ლექსიკონში, ზოგი ზმნა
შეტანილია პირიანი ფორმით,
ზოგიც საწყისით; არის მიმლეობე-
ბიც. ა. შანიძის სიტყვით, სულ-
ხანს ზმნები უმთავრესად შეტანი-
ლი აქვს სახელზმნის იმ ფორმით,
რომელსაც საწყისს ვეძახით (სა-
ხელისათვის სახელობითი). ეს წე-
სი სულხანმა ბუნებრივი ალლოთი-
მონახა, ინტუიციით მიაგნო და გა-
მოიყენა კარგად და უპრეტენზიო-
ოდ (იხ. ა. შანიძე, ქართული ლექ-
სიკოგრაფიის საკითხები: სულხან-
საბა ორბელიანი, საიუბილეო კრე-
ბული, თბ., 1959, გვ. 247-257).

არნ. ჩიქობავა მიუთითებს,
რომ ქართული ენის ბურჯი ზმნაა.

იგი მდიდარია ფორმებით. ეს სიმ-
დიდრე კი ქართულ ლექსიკონში
არ გამოჩნდება, თუ ზმნის წარმო-
მადგენლად ნაზმნარი არსებითი
სახელი (მოქმედებისა) გვექნება.
„ზმნის ლექსიკურ ერთეულად კო-
მისიამ მიიღო აშმყოს (მყოფადის)
მესამე პირისა“ (არნ. ჩიქობავა,
წინასიტყვაობა: ქართული ენის გა-
ნმარტებითი ლექსიკონი, ტ. 1, თბ.,
1950, გვ. 011). მაშასადამე, ზმნა
ლექსიკონში შეტანილია აშმყოს
მწკრივის მხ. რიცხვის მე-3 პირის
ფორმით. საინტერესოა, რომელი
გზა აირჩია აჭარული ლექსიკონის
შემდგენელმა? შ. ნიჟარაძე ლექ-
სიკონში სახელებს ალაგებს მხ.
რიცხვის სახ. ბრუნვის ფორმით,
ხოლო ზმნებისაგან სალექსიკონო
ერთეულად მოცემულია სახელ-
ზმნა (საწყისი), რომელსაც მოს-
დევს მიმღეობური ფორმები.
ზმნის პირიანი ფორმა იმ შემთხვე-
ვაში შეაქვს ლექსიკონში, როცა
ზმნას მასდარი არა აქვს. ამ შემ-
თხვევაში, ვფიქრობთ, შ. ნიჟარა-
ძე სწორად მოიქცა.

სალექსიკონო ერთეულთა უპრა-
ვლესობა დოკუმენტირებულია
აჭარული დიალექტური მასალები-
დან; ხშირ შემთხვევაში გავლე-
ბულია პარალელები ქართული ენ-
ის სხვა დიალექტებთან; არც თუ
ისე იშვიათად მოცემულია ამა-
თუ იმ სიტყვის სინონიმური შე-
სატყვისები. ჩვენი აზრით, სწო-
რად მოიქცა ავტორი, როცა ლექ-
სიკონში შეიტანა ისეთი სიტყვე-
ბი და ტერმინები, რომლებიც

დღეს აღარ იხმარება აჭარულში,
მაგრამ ფიქსირებულია სათანადო
ლიტერატურაში (მაგ. ვარდანულა,
ვარვალა).

ლექსიკონს მეცნიერულ ღირე-
ბულებას მატებს ისიც, რომ მასში
ჩვენ ვპოულობთ მითითებებს
(თურქულ) სიტყვათა სადაურობა-
წარმომავლობაზე. „აჭარულის მი-
ერ თურქულიდან ნასესხებ ლექ-
სიკაში ზოგჯერ ისეთი სიტყვებიც
გვაქვს, რომლებიც ფვით თურქუ-
ლში უცხო ენობრივი სამყაროდან
მომდინარეობენ. ასევე თურქულ-
ის მეშვეობით ნასესხები არაბუ-
ლი, სპარსული, იტალიური, ფრა-
ნგული და ბერძნული წარმოშო-
ბის სიტყვებს მივუწერეთ უცხო-
ური შესიტყვებები — ეტიმონები
იმავე წყარო-ენათა დაწერილო-
ბით“ (გვ. 77). ესეც ლექსიკონის
დიდი პლუსია. ერთი სიტყვით, რა
შედის ლექსიკონში? რა სახით შე-
დის? რა თანმიმდევრობით ლაგ-
დება? შ. ნიჟარაძეს გადაწყვეტი-
ლი აქვს თანამედროვე ენათმეც-
ნიერების მოთხოვნილებებთან
სრულ იდენტურობაში.

რეცენზია გავვიგობრებოდა და
ამიტომ ჩვენ მხოლოდ ლექსიკო-
ნის ერთ სიტყვაზე შევჩერდებით.
კიკილო ასეა განმარტებული: 1.
„კილო-ლილის გარდასაცვაში (სა-
ბა), ლილის შესაკრავი ჭრილი, სა-
ლილი:

„თეთრი ქალი კაბას კერავს,
შავი ქალი — კიკილოს“.

ამ უჩვეულო და მსგავსი სიტყ-
ვების გაანალიზების შედეგად ავ-
ტორი ასეთ მოსაზრებას გვთავა-

ზობს: „თავკიდურ პოზიციაში ამა თუ იმ თანხმობის გაჩენის საფუძველს ასიმილაცია წარმოადგენს, ხოლო ზოგჯერ ამავე გზით მარცვლის გაჩენის პროცესი (შდრ. აჭარ. კიკილო ლიტ. კილო-ს) შეიძლება დავუპირისპიროთ მარცვლის დისიმილაციურ დაკარგვას — ჰაპლოლოგიას, რომელსაც პირობითად შეიძლება ვუწოდოთ „მარცვლის ასიმილაციური გაჩენა“. მსგავსი მოვლენა, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, ფონეტიკურ ლიტერატურაში არაა ფიქსირებული.

ამგვარად, ამ სიტყვის ლინგვისტურმა ანალიზმა აშკარაა, ავტორი მიიყვანა დღემდე უცნობი ფონეტიკური მოვლენის აღმოჩენამდე.

ანდა ავიღოთ სიტყვა **ზაკტელი**. სარეცენზიო წიგნის ძირითად ნაწილში — ლექსიკონში ეს სიტყვა ასეა ახსნილი: 1. ზაკვის მოქმედი, მზაკვარი, ცბიერი, ვერაგი, მუხანათი; 2. ავი თვალის პატრონი, გამთვალავი: „ეგ ბაღანა ჩაზაკული, თვალნაცემი უნდა იყოს, რომელმა **ზაკტელმა** შეხედა ნეტა ჯ“ (შდრ. **საბა** ზაკუა, ნ. **ჩუბ.** ზაკვა, მეგრ. ზაკუა — გათვალვა“).

როგორც ცნობილია, თანამედროვე სალიტერატურო ქართულსა და მის დიალექტებში ეს სიტყვა ამ ფორმით არსად არაა დადასტურებული. იგი არც საბას. ლექსიკონში გვხვდება. ოღონდ ეს კია, რომ საანალიზო სიტყვა დაახლოებით ამავე მნიშვნელობით ფიქსირებულია ნიკო ჩუბინაშვილის

„ქართულ ლექსიკონში“, მაგრამ არა **ზაკტელი**-ს, არამედ **ზაკული**-სა და **ზაკვიანი**-ს ფორმით. ასე რომ, აჭარული დიალექტის ლექსიკამ, დაბეჭდვით შეიძლება ითქვას, შემოგვინახა უძველესი ქართულთან ლექსიკური არქაიზმის სახით მ-ელ სადერივაციო ფიქსებით **ქმ ზაკტელი**-ს მოდელის ლექსიკური ერთეული.

სარეცენზიო წიგნიდან არაერთი მაგალითის მოტანა შეიძლება ასეთ იშვიათ სიტყვათა „გაცოცხლებისა“.

ლექსიკონში სიტყვები განმარტებულია შესანიშნავად. ეს არც უნდა გაგვიკვირდეს, რადგან შ. ნიჟარაძე აჭარელია და ეს კილო ბავშვობიდანვე აქვს შეთვისებული. მთავარი ის არის, რომ ჩვენს წინაშეა დიდი შრომის ნაყოფი — აჭარული დიალექტის ყველაზე სრული ლექსიკონი, რომელიც დღემდე ცნობილია. მისასაღმებელია ის ფაქტიც, რომ არც თუ ისე იშვიათად ავტორი იმოწმებს აჭარაში მომუშავე მწერალთა ნაწარმოებებს (პ. ლორია, მ. ვარშანიძე, ფ. ხალვაში, ჯ. ჯაყელი და სხვ.).

ლექსიკონი უდიდესი პასუხისმგებლობის გრძნობით არის შედგენილი. საერთოდ წიგნს ეტყობა გამოცდილი რედაქტორის ხელი. წყაროები კეთილსინდისიერად არის გამოყენებული. მეცნიერული პასუხისმგებლობის გრძნობა და უაღრესად დიდი თავმდაბლობა წიგნის ყოველ გვერდს ატყვია. ერთი სიტყვით, საერთოდ ეს ნაშ-

რომი ჩვენ მიგვაჩნია ქართული
ენათმეცნიერული ლიტერატურის
დიდ შენაძენად და ავტორის
ბრწყინვალე გამარჯვებად. აკადე-
მიკოსი არნ. ჩიქობავა წერს: „ცნო-
ბილია, რომ ლექსიკონის ყოველი
ნაკლი ავ თვალს ახარებს, მაგრამ
ლექსიკონში კეთილი თვალის და-
ხედავს ხოლმე და თავის 'შენიშ-
ვნებით ნაკლის გამოსწორებას, ხა-
რვეზის ამოვსებას ხელს შეუწყ-
ობს“ (არნ. ჩიქობავა, ვაჟას
ლექსიკონისათვის: ვაჟა-ფშავე-
ლას მცირე ლექსიკონი, თბ., 1969,
გვ. 8). ჩვენც „კეთილი თვალი“
ჩავიხედეთ ამ ნაშრომში და ის და-
დებითი მხარეები დავინახეთ, რაც
რეცენზიაშია აღნიშნული, ბევრი
უთქმელი დავტოვეთ, რადგან, რო-
გორც ამბობენ, ზღვის სიმლაშეში

რომ დავრწმუნდეთ, საჭირო არაა
მთელი ზღვის შესმა. შესაძლებე-
ლია, წიგნს გააჩნდეს ზოგი ხარვე-
ზი, მასში გვხვდებოდეს ნაკლებად
დამაჯერებელი დებულებები ან
ზოგი საკითხი დამატებითს მასა-
ლებს მოითხოვდეს, მაგრამ ეს კი
არ არის მთავარი, მთავარი ის არ-
ის, რომ ქართული ლექსიკოლო-
გიური ლიტერატურა გამდიდრ-
და კიდევ ერთი ახალი ნაშრომით.
ღმერთმა ქნას, ასეთი შრომები
სხვა ქართულ დიალექტთა შესახებ
დაისტამბოს! შ. ნიჟარაძეს
თამამად შეუძლია გაიმეოროს ვახ-
ტანგ VI-ის შემდეგი უკვდავი სი-
ტყვები: „თუცა დამეკლოს რამე,
ნუ დამგმობთ... და თუცა ვინმე
უკეთ იტყვიოთ, არ გიშლი და კარ-
გსა იქო“.



6 8/101

ფანკი 40 კვკ.

**ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

„ЧОРОХИ“

**ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 76118**